

2

2014
1094.180

Muzeum Brněnska

S B O R N Í K
2014

**Muzeum
Brněnska**

SBORNÍK

2014

VACÍCH RAZÍTEK PRO VYŠÍVÁNÍ.

STYL

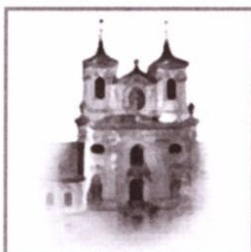
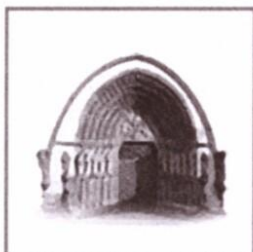
Vydala a předtisky vyrobila firma
VIKTOR FOLLPRECHT, ELEKTR. VÝROBA PŘEDTISKŮ A RAZÍTEK
PRAHA XI.-ŽIŽKOV, Poděbradova 55 n.
Používejte a doporučujte pouze předtisky opatřené
hvězdou uvedenou ochrannou značkou „STYL“.
Pozor na předtisky s jinou značkou.

Muzeum Brněnska

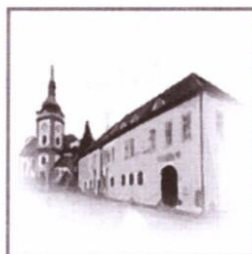
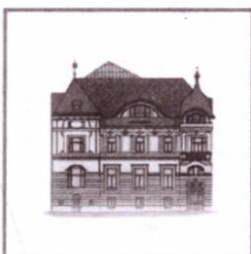
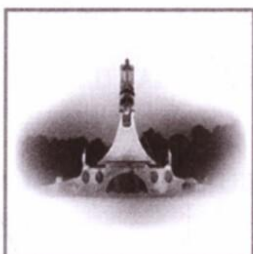
PAMÁTNÍK PÍSEMNICTVÍ NA MORAVĚ V RAJHRADĚ

PODHORÁCKÉ
MUZEUM

MUZEUM
V IVANČICÍCH

PAMÁTNÍK
MOHYLA MÍRU

MUZEUM
VE ŠLAPANICÍCH

VILA LÖW-BEER

SBORNÍK 2014

2-1094. 180, 2014

MZK – UK Brno

2610609997

OBSAH	5
SLOVO ÚVODEM	6
INTERAKTIVNÍ VÝSTAVY <i>KLÁŠTER PORTA COELI POVĚSTMI OPŘEDEN</i> <i>A BETLÉMY V PODHORÁCKÉM MUZEU</i>	7
<i>Irena Ochrymčuková</i>	
VÝROBA REPLIK STŘEDOVĚKÉ KERAMIKY	13
<i>Monika Hadová</i>	
VÝSTAVY DIEL ALFONSA MUCHU V JAPONSKU	19
<i>Valentin Zbyňovský</i>	
OSMDESÁT LET MUZEA VE ŠLAPANICÍCH	26
<i>Martina Krajíčková</i>	
OKOLNOSTI VZNIKU KALVODOVA OBRAZU VE ŠLAPANICKÉ SOKOLOVNĚ	29
<i>Martina Krajíčková</i>	
RESTAUROVÁNÍ KALVODOVA OBRAZU VE ŠLAPANICKÉ SOKOLOVNĚ	36
<i>Pavel Klimeš</i>	
FOND VÝŠIVKOVÝCH TISKÁTEK VE SBÍRCE MUZEA VE ŠLAPANICÍCH	41
<i>Eliška Filipová</i>	
KNIHY HORENSKÉHO PRÁVA OBCE PODOLÍ	57
<i>Jiří Čalkovský</i>	
TĚLOCVIČNÝ ODBOR „OREL“ A JEDNOTA ČESKOSLOVENSKÉHO ORLA V PODOLÍ U BRNA	71
<i>Stanislav Mrázek</i>	
ALOIS MUSIL JAKO ŽURNALISTA A ZAHRANIČNĚPOLITICKÝ KOMENTÁTOR	89
<i>Vojen Drlík</i>	
OHLÉDNUTÍ ZA PROJEKTEM „DIGITALIZACE DOKUMENTŮ V JIHOMORAVSKÉM KRAJI	111
<i>Jiří David</i>	
NAPOLEON V ROUCHU KORUNOVAČNÍM	120
<i>Monika Hadová</i>	
PAMÁTKOVÁ OBNOVA VILY LÖW-BEER A STÁLÁ EXPOZICE „SVĚT BRNĚNSKÉ BURŽOAZIE MEZI LÖW-BEER A TUGENDHAT“	125
<i>Petra Svobodová, Jaromír Hanák</i>	

Vážení a milí čtenáři,
na tomto místě rekapitulujeme každoročně obsah aktuálního sborníku Muzea Brněnska. Tentokrát učiníme výjimku a kvůli omezenému rozsahu upozorníme (aniž bychom tím chtěli pominout význam ostatních) jen na dva z celkem třinácti příspěvků. Tím prvním je rozsáhlejší text emeritního vedoucího Památníku písemnictví na Moravě Vojena Drlíka (jenž vloni završil a uzavřel své takřka desetileté úspěšné působení v Památníku, jež po odborné stránce vybudoval) o Aloisi Musilovi jako žurnalistovi a zahraničněpolitickém komentátorovi. Druhým je první zevrubná informace kurátorů Petry Svobodové a Jaromíra Hanáka o nové, šesté pobočce Muzea Brněnska, jíž je v současnosti památkově obnovovaná Vila Löw-Beer v Brně; po dokončení stavebních prací bude zde umístěna stálá expozice „Svět brněnské buržoazie mezi Löw-Beer a Tugendhat“.

Sborník Muzea Brněnska s vročením 2014 je od roku 1999, kdy začal vycházet, patnáctým v řadě (v roce 2001 sborník z finančních důvodů nevyšel). Po celou dobu řídila jeho vydávání tatáž redakce – pro niž jde letos o ročník poslední. Sazba, korektury, tisk a distribuce aktuálního sborníku jsou již dílem nové redakce.

Za zmíněných patnáct ročníků přinesl sborník Muzea Brněnska mnoho desítek příspěvků odborných pracovníků i externích přispěvatelů a příznivců Muzea Brněnska. Tak je tomu i letos a lze předpokládat, že tomu tak bude i nadále – žádná paměťová instituce se neobejde bez okruhu spolupracovníků, v tomto případě autorů, kteří jsou s ní svým působením spjati – ať už jsou v oboru, o kterém píší, profesionály či jen amatéry (v nejlepším smyslu toho slova!).

Je pochopitelné, že ne všechny ročníky sborníku Muzea Brněnska přinášely výhradně příspěvky vysoké odborné úrovně, uvědomujeme si, že tato úroveň kolísala, a to i v rámci jednotlivých ročníků. Ať již však šlo o sborníky monotematické nebo v jiných letech o sborníky s širokým záběrem (převážně regionálních) témat, jsme přesvědčeni (a ohlas čtenářů to potvrzuje), že většina publikovaných příspěvků našla své čtenáře. A že tedy práce redakce přinášela určité plody, že obsah sborníku reprezentoval záběr, který má mít muzeum regionálního typu, a že sborník zanechal v publikovaných příspěvcích i několik trvalejších stop v paměti regionu.

Věříme, že i pod novým vedením bude sborník Muzea Brněnska přinášet příspěvky, které si najdou své čtenáře.

Na závěr dodejme, že nedílnou součástí Sborníku Muzea Brněnska je (tradičně od roku 2007) jeho příloha věnovaná uplynulému, letos již osmému ročníku literární soutěže pro mládež Skrytá paměť Moravy.

Věříme, vážení a milí čtenáři, že Vám četba Sborníku Muzea Brněnska 2014 přinese uspokojení.

ZPRACOVÁNÍ BETLÉMSKÉHO PŘÍBĚHU
VE SPOLUPRÁCI SE ŠKOLAMI Z TIŠNOVSKA

v roce 2013 v Podhoráckém muzeu s důrazem na interaktivitu

Irena Ochrymčuková

Kláster Porta coeli v Předklášteří, národní kulturní památka, je stálým předmětem interdisciplinárního zkoumání odborných pracovníků Podhoráckého muzea. Výsledkem je mnoho výstupů ve formě příspěvků do knih, časopisů a sdělovacích prostředků, ve formě propagační brožury a několika interních textů pro použití v praxi průvodců. Kromě toho se klášter stal námětem muzejních výstav, z nichž nejrozsáhlejší se konala v roce 2001; o rok později byla zapůjčena do bratrského kláštera ve Vyšším Brodu. V roce 2004 byla v Podhoráckém muzeu otevřena stálá expozice *Historie a současnost kláštera Porta coeli*.

V roce 2013 uplynulo 780 let od první písemné zmínky o klášteře v listině české královny Konstancie a toto výročí se stalo základem pro řadu akcí, které muzeum organizovalo a realizovalo nebo se na nich alespoň podílelo. Koncepce byla záměrně řešena tak, aby muzeum pokračovalo v nastoupeném trendu co největší přístupnosti sbírkových předmětů a replik v instalaci pro širokou veřejnost a rovněž ve využití aktivní komunikace pracovníků muzea s návštěvníky.

Jako první v této řadě bylo uspořádáno tradiční adventní setkání v prosinci 2012 s názvem „A ponese jméno Brána nebes“, kde účinkující v komponovaném pořadu vystupovali v replikách dobových kostýmů přímo v bezprostřední blízkosti diváků, což působilo velmi autenticky a bylo přijato s nadšením. K důstojnému vyznění akce přispěla duchovní hudba.

Podobný, ale více zábavně pojatý charakter měla i Muzejní noc, opět v kostýmech, s hudbou a středověkými zpěvy a tanci. Cisterciácké opatství povolilo návštěvníkům procházet křížovou chodbou, což byl pro ně v návaznosti na otevřený kostel mimořádný zážitek.

V dubnu 2013 byla otevřena hlavní výstava roku *Kláster Porta coeli pověstmi opředen*, která trvala do listopadu téhož roku. Jádro výstavy tvořilo naučné a výtvarné zpracování šesti pověstí o klášteře. Výstavní prostor vtáhl návštěvníka do děje, příběh doplnily exponáty, obrazy a fotografie. Důraz byl kladen na přiblížení historie dětem a mládeži. Výstava poskytla výběr ze sbírkových historických předmětů, z nichž jen několik bylo chráněno vitrínkou – některé byly záměrně vystaveny tak, aby bylo možné se jich dotýkat. Hravou formou bylo možné si ve výstavě vyzkoušet stavbu kláštera, psát a kreslit vestoje u pulpitu, přenášet klášterní poklady, prolézat labyrintem nebo pomáhat řádovým sestrám s košem plným peněz. Ti nejmenší se s radostí usadili v koňském sedle. Pro školní výpravy byly přichystány speciální programy podle školních vyučovacích programů, kvízy, dramatické hry nebo oblíbené převlékání se do kostýmů rytířů i princezen. Zkrátka nepřišli ani dospělí, výstavu provázely doprovodné akce, přednášky a besedy. Muzejní instalace vedla i k zamyšlení nad

ZAHÁJENÍ MUZEJNÍ NOCI V AREÁLU KLÁŠTERA (ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA, FOTO J. ZACPAL)

historickými událostmi, lidskými vlastnostmi a jejich obdobami v současnosti.

Koncem června vyprovodil děti na prázdniny odpolední program „Hledání klášterního pokladu“: v areálu kláštera a v muzeu čekalo na malé návštěvníky šest stanovišť s rozličnými úkoly. Kromě her a soutěží o ceny pro děti všichni sledovali skupinu historického šermu s replikami historické zbroje a alchymistickou dílnu. Ti nebojácni se svezli i na koni.

Jeden večer byl vyhrazen dobrodružnému „ponocování v muzeu“. Žáci z vybrané školy vytvořili za pomoci muzejníků z pověstí dramatickou koláž a na závěr ji jako představení předvedli rodičům, kteří si pro ně přijeli.

Po celou dobu provázely výstavou a klášterem průvodkyně v replikách dobového oděvu. Odměnou za náročné přípravy byla velmi dobrá návštěvnost výstavy v počtu 4 158 osob. Mimo muzeum se konaly o klášteře dva šestidílné cykly přednášek v tišnovské knihovně.

K celoročnímu tématu se připojilo i město Tišnov, jehož představitelé se rozhodli připomenout výročí, při kterém padla první písemná zmínka i o Tišnově, v červnu 2013 na tišnovském náměstí. Garanty historické správnosti a autory scénáře programu, který tvořil pestrý průřez dějinami města spojeného s klášterem, byli pracovníci Podhoráckého muzea. Pořad posloužil i jako reklama na výstavu.

Povzbuzení kladnými ohlasy přistoupili v Podhoráckém muzeu ke zcela neobvyklému projektu v období konce kalendářního roku. Výstava *Betlémy. Zpracování betlémského příběhu ve spolupráci se školami z Tišnovska* nabídla veřejnosti jednak srovnání způsobu prožívání Vánoc v městské a venkovské domácnosti na pře-

PŘEVÁŽENÍ STAVEBNÍHO MATERIÁLU JAKO VE STŘEDOVĚKU
HLEDÁNÍ KLÁŠTERNÍHO POKLADU
(ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA, FOTO J. ZACPAL)

KRÁLOVNA KONSTANCIE PŘICHÁZÍ NA ADVENTNÍ SETKÁNÍ
(ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA, FOTO D. ZACPALOVÁ)
BETLÉMSKÉ SESTAVY ZE ŠKOL TIŠNOVSKA
(ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA, FOTO M. HOLZAPFEL)

lomu 19. a 20. století a jednak rozvinula osobní až intimní formou dávné děje kolem narození Ježíše Krista. Třetí významný základ výstavy vytvořily betlémské sestavy žáků mateřských a základních škol z Tišnovska, které přenesly do muzea dětskou fantazii s množstvím tvarů a druhů materiálů.

Pro školní výpravy byly ve čtyřech kategoriích připraveny speciální programy. V pečlivě pro rozdílný věk odlišeném průvodním slově výstavy (vyprávění pohádkovou formou s otázkami pro nejmenší a tematická diskuse se staršími) se hovořilo o vánočním období před více než sto lety a také o putování Panny Marie a sv. Josefa do Betléma, včetně ukázky prostředí a konkrétních předmětů, mezi nimiž se děti mohly volně pohybovat. K atraktivitě přispělo, že si zde zájemci (v hojném počtu) v jednoduchých kostýmech zkusili úlohy protagonistů celého příběhu. Děti se

MĚŠŤANSKÝ POKOJ O VÁNOCÍCH KONCEM 19. STOLETÍ
VENKOVSKÝ INTERIÉR PŘED VÁNOCEMI KONCEM 19. STOLETÍ
(ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA, FOTO M. HOLZAPFEL)

PANNA MARIA A SVATÝ JOSEF PUTUJÍ DO BETLÉMA (ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA, FOTO M. HOLZAPFEL)

také učily koledy a vyráběly vánoční ozdoby. Zde se v mnoha případech podařilo křehce propojit muzejní instalaci s duchovním významem příběhu.

Ve druhou adventní neděli čekal na muzejní hosty tradiční muzejní pořad „Adventní setkání nad betlémským příběhem“. Tajemnou atmosféru prosincového podvečera podpořil přednes textů o narození Ježíše Krista a hudební doprovod.

Návštěvnost u této necelé dva měsíce trvající výstavy byla vysoká – téměř čtrnáct set osob.

Popsanému přístupu k výstavě předcházela řádná příprava, výběr vhodného a atraktivního materiálu ze sbírek i mimo ně, dobré a podnětné prostorové zpracování. Nezbytné je přitom obrátit téma do školského vzdělávacího rámce, soustavně spolupracovat se školami jak z odborného, tak i z časového hlediska. Podmínkou je také znalost metod práce s dětmi, pedagogické vzdělání a nadání. Nepostradatelné je samozřejmě nadšení lektorů, popř. průvodců, pro řešení takového projektu a odhodlání zaujmout příchozí různého věku a názoru.

Možnosti některých muzejních prezentací jsou široké a dovolují rozvinout blízkou komunikaci mezi návštěvníkem a muzejním pracovníkem, dovolují interaktivní přístup a částečně tak i možnost naplnit poslání muzea – stavět mosty mezi minulostí a současností.

PhDr. Irena Ochrymčuková je etnoložka Muzea Brněnska působící v Podhoráckém muzeu.

Monika Hadová

Náročnost návštěvníků muzeí v době počítačových interaktivních technologií neustále stoupá. Výstavy musí být poutavé a zajímavé, již i pro laiky jsou dnes podstatné datace, lokace i konkrétní popisky předmětů, míst i dějů. A návštěvníci chtějí a budou chtít víc a víc...

To jsou některé z důvodů, pro něž nabízejí mnohá muzea návštěvníkům výstav repliky exponátů k osobnímu kontaktu. Kvalitní replika je ve srovnání s originálem jak svým vzhledem, použitým materiálem, ale často i vlastní výrobou v podstatě identická. Pouze datace a historická hodnota je rozdílná. Záměrem zhotovování replik je mimo jiné to, aby si návštěvníci mohli exponáty uchopit do rukou, důkladně je prozkoumat, pocítit jejich váhu a vnímat jejich povrch. Tedy vytvořit si na základě vlastních vjemů úsudek o daném předmětu, a to aniž by byly případnému poškození vystaveny vlastní originály.

Postup výroby replik je současný. Místo tradičního hrnčířského kruhu se používá kruh elektrický, první výpal se provádí v elektrické peci (tedy nikoli tradičním dřevem) i druhý výpal po glazování se provádí v elektrické peci, teprve poté následuje patinování a zakuřováním páleným dřevem.

Pro výstavy Podhoráckého muzea jsem v roce 2013 vytvořila několik replik středověkého nádobí. Pro návštěvníka se tak naskýtá možnost uchopit do svých rukou například brněnský pohár, trojnožku, anebo potěžkat si středověký hrnek či hrnec na vaření.

Veškeré repliky středověké keramiky byly vytvořeny na základě studia originálů ze sbírek Muzea v Ivančicích a Muzea ve Šlapanicích. V depozitářích těchto poboček Muzea Brněnska je několik tvarových typů brněnského poháru, trojnožky, hrnce na vaření. Další podklady pro výrobu replik hrníčků a misek jsem získala studiem odborné literatury; šlo především o hlavní rozměry jako je výška předmětu, tloušťka střepu, rozměr spodního a horního okraje a v neposlední řadě též způsob dekorace. Repliky byly zhotoveny z identické hrnčířské hlíny a toutéž glazurou. Pro výrobu jsem použila standardní hlínu FL, která svojí barvou a hrubostí odpovídá po výpalu barvě středověkého střepu. Veškeré repliky byly vytáčeny na elektrickém kruhu, po vytočení a zavadnutí jsem přistoupila k dohotovení taženého ucha k hrníčku, spasování trojnožky a dekorování. Dekorování jsem na míse zvané „pernica“ prováděla pomocí prstové modeláže, tak jak to kdysi činil i středověký hrnčíř. Po náležitém uschnutí předmětů jsem přežah – první výpal, provedla v elektrické peci do teploty 900°C, a následně jsem objekty rozdělila do dvou skupin – na glazované a neglazované.

Trojnožka a miska byly glazovány zelenou glazurou, která barevně co nejvíce odpovídala barvám glazur v 13. – 14. století, z nichž originální předměty pocházejí. Pro dosažení správné barevnosti se však jednalo o směs několika standardních nízkovýpalových glazur. Následoval výpal v dřevěné peci, s mnohahodinovým

VÝROBA REPLIKY (FOTO P. HAD)

ORIGINÁLY BRNĚNSKÝCH POHÁRŮ (FOTO P. HAD)

VYPÁLENÉ A PATINOVANÉ PŘEDMĚTY URČENÉ PRO VÝSTAVU (FOTO P. HAD)

VYPÁLENÉ A PATINOVANÉ PŘEDMĚTY URČENÉ PRO VÝSTAVU (FOTO P. HAD)

VYPÁLENÉ A PATINOVANÉ PŘEDMĚTY URČENÉ PRO VÝSTAVU (FOTO P. HAD)

VYTOČENÉ BRNĚNSKÉ POHÁRY NACHYSTANÉ K SUŠENÍ
(FOTO P. HAD)

VYTOČENÉ A ČÁSTEČNĚ VYSUŠENÉ PŘEDMĚTY
URČENÉ K PRVNÍMU VÝPALU (FOTO P. HAD)

VYTOČENÁ MÍSA
(FOTO P. HAD)

VYTOČENÉ A ČÁSTEČNĚ VYSUŠENÉ PŘEDMĚTY
URČENÉ K PRVNÍMU VÝPALU (FOTO P. HAD)

příkládáním smolného dřeva a následným chladnutím. Pro dojem používání při vaření byly jednotlivé kusy vypáleny či zakouřeny dřevem.

Neglazované nádoby byly pouze zakuřovány v dřevěných hoblinách. Samotné zakuřování bylo celkem časově náročné, protože patinovat touto technologií nelze všechny předměty naráz, ale postupně a velmi opatrně. Vyzvedávání rozžhaveného střepu z pilin je nejkritičtější místem celého postupu. Následné zchladnutí a omytí ve vodě jen završuje celou technologii výroby replik exponátů pro zvědavého a náročného návštěvníka muzea.

Monika Hadová Dis. je restaurátorka keramiky v Muzeu Brněnska.

KOMPLETNÚ LOGISTIKU, TRANSPORT, MANIPULÁCIU, INŠTALÁCIU A DEINŠTALÁCIU MÁ NA STAROSŤ
ŠPECIALIZOVANÁ JAPONSKÁ SPOLOČNOSŤ YAMATO (FOTO AUTOR).

Valentin Zbyňovský

Majster dekoratívneho umenia Alfons Mucha je v Japonsku dobre známy. Výstavy s jeho dielami sa tu opakujú takmer pravidelne. Jednou z nich je i výstava Neznámy Alfons Mucha, ktorá sa začala v Japonsku v marci minulého roka, na jar 2013.

Popri klasických dielach, akými sú plagáty francúzskej umelkyne Sarah Bernhardt, obsahuje výstava mnohé autorove takmer neznáme ranné, parížske i neskoršie práce, ktoré sú v Japonsku vystavované po prvýkrát. Okolo 170 diel, ktoré cestovali na výstavu do Japonska, rozdelila kurátorka Moravskej galérie Dr. Marta Sylvestrová do niekoľkých tematických okruhov.

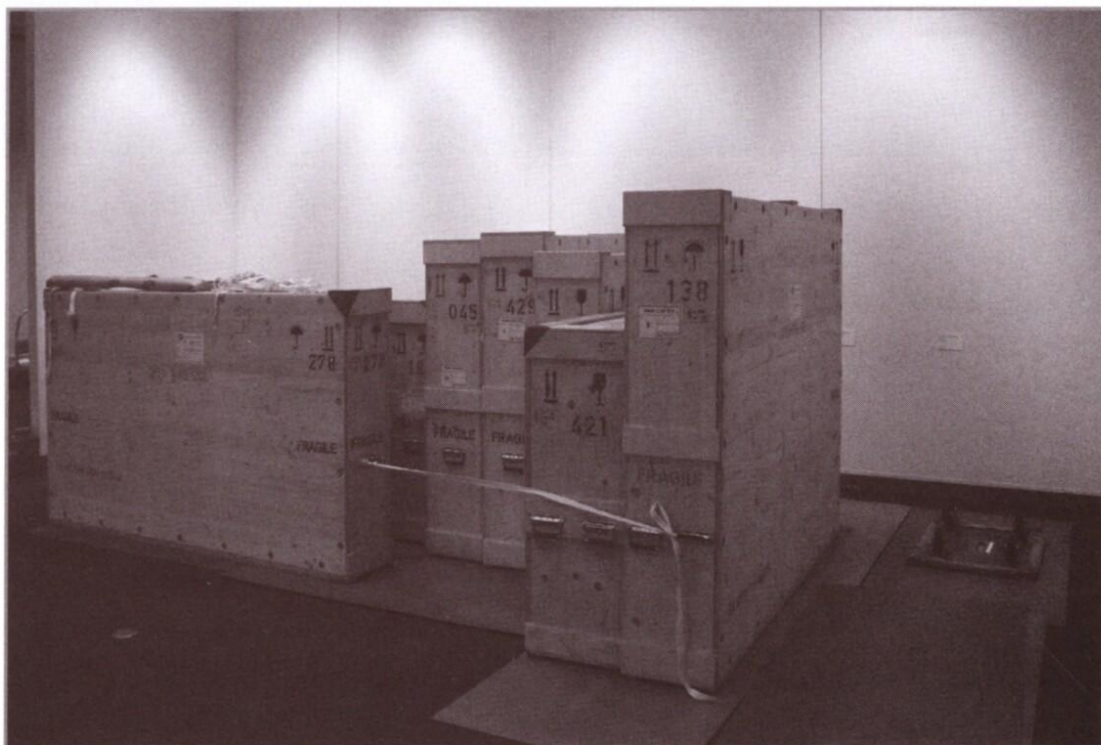
Základom výstavy je kolekcia moravského zberateľa, ktorá je doplnená o niekoľko výnimočných exponátov, zapožičaných na výstavu do Japonska moravskými inštitúciami Muzeum Brněnska – Muzeum v Ivančiciach a Zámok v Rosiciach pri Brne. Výstavu dopĺňa i doposiaľ nevystavená Muchová kresba, ktorú taktiež zapožičal iný súkromný zberateľ. Aby sme uzavreli zoznam zapožičovateľov, výstavu Neznámy Alfons Mucha doplnil výstavu dvomi vzácnymi plagátmi z Muchovho českého obdobia, ktoré sú v jeho vlastníctve, i jej sprostredovateľ pán Chihiro Hayashi.

Ide o putovnú výstavu a za 16 mesiacov sa výstava predstavila či predstaví na ôsmych rôznych miestach Japonska. Prvým miestom výstavy bolo Eki-múzeum v Kjotó. Múzeum sa nachádza v budove železničnej stanice modernej avantgardnej architektúry postavenej v roku 1997. Ide o multifunkčnú budovu, v ktorej sa okrem stanice na 15 nadzemných podlažiach nachádza množstvo obchodov, reštaurácií, divadlo, hotel, obchodný dom Isetan ako i kancelárie správy mesta. Výstavu v Kjotó, ktorá trvala jeden mesiac, navštívilo viac ako 40 000 návštevníkov.

Ďalšou zastávkou výstavy bolo múzeum Umi-Mori Art Museum – Hiroshima. A i keď má v názve Hiroshima, múzeum sa nachádza v mestečku Miyagimaguchi. Toto miesto sa od predchádzajúceho diametrálne líšilo. Budova múzea sa nachádza mimo mesta obkolesená zeleňou s nádherným výhľadom na ostrov Miyajima. A hoci výstava tu trvala takmer tri mesiace, navštívilo ju „len“ 12 000 návštevníkov.

Tretím miestom putovnej výstavy Neznámy Alfons Mucha bolo City Art Museum vo Fukui, ktoré nazývajú aj Art Labo Fukui. Mesto Fukui, ktoré je sídlom rovnomennej prefektúry, sa nachádza na severozápadnom pobreží Japonska na brehu Japonského mora. Opäť ide o modernú budovu postavenú v roku 1997 podľa projektu známeho japonského architekta Kisha Kurokawu.

Štvrtá a piata repríza výstavného projektu sa konala v múzeách obchodných domov v mestách Nagoya a Yokohama. Pre Európanov trochu neobvyklá skutočnosť, aby sa múzeá nachádzali a súčasne boli spravované obchodnými domami, má v Japonsku dlhú tradíciu a súvisí s obchodnou politikou nákupného centra. Obchodný dom s podporou generálneho organizátora, ktorým je veľká japonská

DIELA SA TRANSPORTUJÚ V ŠPECIÁLNYCH DEBNÁCH VYROBENÝCH NA MIERU. VZÁJOMNÝM SPŮTANÍM SA PREDÍDE DOMINOEFKTU V PRÍPADE SLABÉHO ZEMETRASENIA, KTORÉ SÚ V JAPONSKÚ ČASTÉ (FOTO AUTOR).

rozhlasová a televízna spoločnosť Mainichi Broadcasting System, má možnosť realizovať masívnu reklamnú kampaň všetkými možnými kanálmi. Výsledkom je potom vysoká návštevnosť, ktorá v obchodnom centre Matsuzakaya v Nagoyi dosiahla čísla 50 000 a v Sogo v Yokohame 40 000 ľudí. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že výstavy v týchto priestoroch nenavštevujú len náhodní návštevníci obchodných domov. Návštevníci sem prichádzajú cielene a to i zo širokého okolia. To je ďalšia výhoda týchto priestorov priamo napojených na stanice metra, alebo železnice. Návštevník sa tak dostane rýchlo suchou nohou priamo do múzea.

Japonský návštevník je náročný a veľakrát sa neuspokojí len s informáciou o diele, ktorú si prečíta na tabuli, alebo v katalógu. Svoje otázky smeruje buď priamo na výstavách, alebo písomne žiada organizátorov o vysvetlenie mnohých záľudných otázok, na ktoré kurátori odpovedajú. Ďalším pozoruhodným fenoménom výstavy Neznámy Alfons Mucha je veková skladba návštevníkov, v ktorej prevažujú mladšie ročníky. Istá agentúra urobila prieskum a požiadala návštevníkov zodpovedať niekoľko otázok. V ankete najviac odpovedali ženy vo veku od 19 do 40 rokov. Mnohé z nich sa nikde pred tým s menom Alfons Mucha nestretli. Výstavu navštívili len na základe odvysielanej reklamy v televízii.

Výstavy diel Alfonsa Muchu v Japonsku navštevujú aj študenti výtvarných škôl, budúci dizajnéri a kreatívni pracovníci. V krajine, kde je mimoriadne populárny štýl komiksových kresieb známych pod menom manga, sú pre nich Muchove kresby novou inšpiráciou.¹⁾

Ešte donedávna a v mnohých prípadoch stále pretrváva medzi Japoncami mylná informácia, že Alfons Mucha bol Francúz. Z toho pramení aj výslovnosť, ktorá znie z ich úst ako „Arufonsu Mjůša“. Ešte väčšie je ich prekvapenie, keď sa dozvedia, že význam jeho mena je lietajúci hmyz.

PRI KAŽDEJ INŠTALÁCII, ALEBO DEINŠTALÁCIÍ SA KONTROLUJÚ EXPONÁTY A POROVNÁVAJÚ S PROTOKOLMI O STAVE EXPONÁTU (FOTO AUTOR).

KOMPLETNŤ LOGISTIKU, TRANSPORT, MANIPULÁCIU, INŠTALÁCIU A DEINŠTALÁCIU MÁ NA STAROSŤ ŠPECIALIZOVANÁ JAPONSKÁ SPOLOČNOSŤ YAMATO (FOTO AUTOR).

Výstavy zo zahraničia sa v Japonsku spravidla konajú maximálne jeden rok. V prípade tejto výstavy vzhľadom na obsadenosť niektorých galérií bolo potrebné výstavu predĺžiť o štyri mesiace. Keďže sa medzi exponátmi nachádza prevažná väčšina na svetlo citlivých exponátov, bolo potrebné urobiť v súlade s predpismi medzi výstavami prestávku. Preto boli od polovice decembra 2013 až do začiatku marca 2014 všetky exponáty uložené v prenajatom depozitári v Osake.

Po tri a pol mesačnej prestávke výstava Neznámy Alfons Mucha pokračovala v City múzeu v meste Okajama. Za jeden mesiac, čo tu výstava trvala, ju navštívi-

VÝSTAVNÉ REPRÍZY SA KONAJÚ NA RÔZNYCH MIESTACH V RÔZNYCH MÚZEÁCH. EKI MUSEUM KJOTÓ (FOTO AUTOR).

VÝSTAVNÁ REPRÍZA V FUKUI CITY MUSEUM
(FOTO AUTOR)

VÝSTAVNÁ REPRÍZA VE PARAMITA MUSEUM (FOTO AUTOR)

NA PUBLICITE SI JAPONCI DAJÚ ZÁLEŽAŤ – VÝŤAHOVÉ DVERE POLEPENÉ REKLAMOU VÝSTAVY V OBCHODNOM DOME MATSUZAKAYA V NAGOJI (FOTO AUTOR).

MEDZI NÁVŠTEVNÍKMI PREVLÁDA MLÁDEŽ. NAJMÄ VO VEĽKÝCH CENTRÁCH AKO KJOTÓ, NAGOYA A YOKOHAMA BOLA PRIEMERNÁ DENNÁ NÁVŠTEVNOSŤ 1200 ĽUDÍ DENNE (FOTO AUTOR).

lo 12000 návštevníkov. Predposledným miestom putovnej výstavy bolo súkromné múzeum Paramita medzi mestom Yokkaichi a horskými kúpeľami Yunoyamaonsen v prefektúre Mie na ostrove Honšú.

Posledným výstavným miestom výstavy Neznámy Alfons Mucha v Japonsku bolo City muzeum v meste Hirosaki v prefektúre Aomori. Posledným dňom výstavy nielen tu, ale i v Japonsku vôbec bol 3. jún 2014. Po tomto termíne sa exponáty vrátili do Českej republiky.

K výstave bol vydaný 200 stranový katalóg, kvalitne adjustovaný, obsahujúci fotografie všetkých exponátov s popiskami.

V Japonsku majú zahraničné výstavy ešte jeden zaujímavý fenomén. Japonci radi cestujú a radi objavujú neznáme miesta. Zahraničné výstavy, ktoré navštívia v Japonsku, sú pre nich inšpiráciou pre turistické cesty. Chcú vidieť miesta, kde sa Alfons Mucha narodil, kde vyrastal, kde žil a vznikali jeho kresby...

Ing. Valentin Zbyňovský je osem rokov šéfredaktor časopisu Veterán.sk, ďalej riaditeľ hudobného vydavateľstva Slovart Music a viac ako 10 rokov pracuje pre japonské spoločnosti v oblasti realizácii výstav.

Poznámka:

- 1) Manga (jap., tradične) je japonské slovo pre komiksový štýl kresby. Mimo Japonska sa týmto slovom označuje špecifický japonský štýl komiksu v tlačenej alebo animovanej podobe. Pre animované filmy v štýle manga sa používa japonské slovo anime. Moderná manga, ako ju poznáme dnes, začala byť v Japonsku veľmi populárna po 2.svetovej vojne, kedy Japonci potrebovali niečo, čo by ich odreagovalo od hroznej povojnovej situácie. Popularita mangy narástla až do takých rozmerov, že sa nestíhala tlačiť a v celom Japonsku bol v tej dobe kvôli tomu nedostatok papiera. V súčasnosti je manga a anime neoddeliteľnou súčasťou japonskej pop-kultúry a každý týždeň sa len v Japonsku predá okolo 3 miliónov výtlačkov.

Martina Krajičková

Co potřebuje naše muzeum

Dobré a snaživé pracovníky, kteří by s láskou pracovali pro rozvoj muzea.

Všechny ty staré cenné předměty, které se v domácnostech často povalují a jsou i někdy na obtíž (nádobí, pomůcky, kroje a výšivky, knihy, obrazy, sochy, mince, předměty prehistorické a přírodniny).

Přízeň všech občanů šlapanických a z okolí.

Jaroslav Kocián, Šlapanický zpravodaj 1934

Šlapanické muzeum slaví v letošním roce 80 let od svého založení. Výročí je obvykle podnětem k ohlédnutí za uplynulými léty, příležitostí k bilancování, vzpomínání a hodnocení. Tento článek se zaměřuje především na poslední desetiletí existence muzea (okolnosti, které předcházely vzniku muzea a prvních 70 let jeho existence byly popsány při sedmdesátinách muzea ve sborníku Muzea Brněnska z roku 2004)¹⁾.

Co se tedy událo ve šlapanickém muzeu v letech 2004–2014?

SBÍRKY

Přestože na počátku posledního desetiletí existence muzea byli pracovníci muzea stále plně zaujati uspořádáváním starých sbírek muzea, jejichž část byla z důvodu nedostatku prostoru uložena v Podhoráckém muzeu v Předklášteří, rozhodně nerezignovali na aktivní sbírkotvornou činnost. Z tohoto období pochází celá řada zajímavých akvizic: obsáhlý, velmi různorodý celek od dárce z Ponětovic zahrnující nábytek, drobné předměty se sakrální tematikou, vybavení domácnosti i dokumenty. Podařilo se získat skříň na výšivková tiskátka, vítané doplnění rozsáhlé kolekce výšivkových tiskátek (která je stále aktivně využívána zájemci z řad veřejnosti na předtisk výšivkových vzorů). Dále do fondu přibýlo mnoho textilií, mezi jinými dívčí sokolský kroj. Zakoupeno bylo album akvarelů s návrhy výmalby kostelů z majetku rodiny Kociánových, šlapanických malířů kostelů, koupí byl získán i soubor knih cestovatelky Barbory Markéty Eliášové, jiřikovické rodačky, který rozšířil drobný stávající pozůstalostní fond této zajímavé osobnosti ve sbírkách muzea.

V roce 2003 byl dán do provozu depozitář muzea na ulici Brněnská, který svými parametry lépe odpovídá požadavkům na ukládání sbírek. To umožnilo dokončit převoz sbírkových předmětů z Předklášteří a v současnosti je tedy celá šlapanická sbírka deponována přímo ve Šlapanicích.

Co se týče péče o sbírky, podařilo se v posledních letech realizovat celou řadu projektů. V letech 2006 a 2008 byly (s výraznou finanční podporou ze strany zřizovatele Muzea Brněnska – Jihomoravského kraje ²⁾) restaurovány historické koněspřežné kočáry, které jsou nyní vystaveny ve vstupní části muzea. Restaurování se dočkala i souprava empírového nábytku, která v současnosti v rámci dlouhodobé zápujčky

BUDOVA MUZEA NA MASARYKOVĚ NÁMĚSTÍ VE ŠLAPANICÍCH (ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

zdobí prostory lednického zámku (2009). Z posledních let stojí pak za zmínku nákladné restaurování barokních dřevěných skulptur ze starého fondu muzea (2013).

VÝSTAVY

Ve výstavní činnosti se muzeum v posledním desetiletí snažilo obstát v konkurenci, jíž jsou tradiční kulturní instituce v dnešní době vystaveny. Snažilo se nabídnout návštěvníkům výstavy a doprovodné programy, které by byly atraktivní a měly potenciál zaujmout širokou veřejnost, a zároveň nerezignovat na funkci vzdělávací a kulturně výchovnou. Přestože nejnavštěvovanější výstavou (nejen let 2004–2014 ale i celé novodobé existence muzea) byla populárně pojatá prezentace slavné české kovové stavebnice nazvaná *Merkur je věčný!* v roce 2010, muzeum připravilo také například výstavu *Osmičky*, osobitou připomínku tzv. osmičkových roků, která reflektovala zlomové okamžiky české historie prostřednictvím autorských komiksových příběhů, nahrávek pamětníků a ilustračních dobových artefaktů. V roce 2009 pak uspořádalo rozsáhlou poctu jednomu z nejznámějších šlapanických rodáků malíři Aloisu Kalvodovi, výstavu *Slovutný mistr...* Výstava představovala zároveň první větší výstup dlouhodobé práce historičky muzea s malířovým korespondenčním archivem, který je součástí šlapanických sbírek. Ve spolupráci s Náprstkovým muzeem představilo šlapanické muzeum návštěvníkům etnika Arktidy a jihoamerického Peru. Uspořádalo také řadu zdařilých archeologických výstav, z nichž nejvýznamnější byla loňská výstava

zabývající se tématem vnímání smrti a posmrtného života v předkřesťanských dobách *Smrt je jen začátek...* Muzeum se soustavně věnuje také projektům reflektujícím historii a tradice města Šlapanice. V uplynulém desetiletí to byla třeba etnografická výstava *Vrčka od jara do podzimu* (2007), dále výstavy k výročí sboru dobrovolných hasičů, místních sportovců či ochotníků. Pravidelně jsou pořádány také výstavy ve spolupráci se školskými zařízeními z nejbližšího okolí.

Doprovodné programy pro dětské návštěvníky (rodiny, školky, školy) jsou standardní součástí činnosti šlapanického muzea již více než 15 let³⁾. Novinkou posledních let je přednášková činnost muzea, zaměřující se především na regionální témata, a kreativní workshopy pro děti i dospělé.

V době vydání tohoto sborníku je ve šlapanickém muzeu k vidění výstava *A léta běží...Šlapanice a muzeum 1934–2014*. Mapuje oněch osm desetiletí v životě Šlapanic a muzea, proměny podoby městečka a odraz velkých dějinných událostí v jeho každodennosti. Přibližuje návštěvníkům také pilíře existence muzea, jeho budovu, sbírky, výstavy a v neposlední řadě lidi, kteří za vším stojí. V podmínkách instituce čítající dva odborné pracovníky a průvodce s polovičním úvazkem je logické, že šíře a kvalita činnosti muzea se odvíjí od optimální personální konstelace – tedy oněch „dobrých a snaživých pracovníků“ zmíněných v mottu tohoto článku.

12. srpna 2014 uplynulo 80 let od chvíle, kdy mohli obyvatelé Šlapanic poprvé vstoupit do místního muzea. Je pozoruhodné, že na hlavních podmínkách dobrého fungování muzea, jak je v roce jeho založení formuloval první správce sbírek Jaroslav Kocián (viz motto článku), se za oněch 80 let nic zásadního nezměnilo. Nezbyvá než na závěr vyslovit přání, aby se i v dalších desetiletích fungování muzea podařilo zajistit optimální podmínky pro jeho existenci, aby jeho zaměstnanci i nadále investovali čas a energii do všech činností muzea bez ohledu na výši platu a pracovní dobu, aby hmotné doklady minulosti končily v muzejních depozitářích a nikoliv ve sběrných dvorech a aby návštěvníci zachovali muzeu i nadále svou přízeň.

Mgr. Martina Krajičková, historička, je vedoucí Muzea ve Šlapanicích.

Poznámky

- 1) Kopecký, Josef: *70 let Muzea ve Šlapanicích*. In: Muzeum Brněnska. Sborník 2004. Předklášteří 2004. s. 71–82; Hanák, Jaromír: *Výstavní činnost Muzea ve Šlapanicích v letech 1995–2004*. In: Muzeum Brněnska. Sborník 2004. Předklášteří 2004. s. 83–89.
- 2) Prostředky na restaurování kočárů byly poskytnuty zřizovatelem formou účelových dotací, ve výši 206 822 Kč a 450 000 Kč.
- 3) Podrobněji o tomto aspektu činnosti muzea viz Krajičková, Martina: *Od křížovek k muzejní edukaci – doprovodné programy pro děti v novodobé existenci šlapanického muzea*. In: Muzeum Brněnska. Sborník 2013. Předklášteří 2013. s. 93–106.

Martina Krajičková

Rodiště bývá často skutečně jen místem narození a v životní cestě člověka nehraje větší roli. Na první pohled by se mohlo zdát, že je to také případ městečka Šlapanice a malíře Aloise Kalvody. Přestože Kalvoda z rodné obce odešel již jako šestnáctiletý, jeho rodiště pro něj neztratilo význam. Po celý život udržoval se Šlapanicemi kontakt, což dokládá mimo jiné četná korespondence s jeho zdejšími přáteli a příbuznými. Úzké vazby jej pojily i se šlapanickými sokoly. Ostatně jeho vztah k sokolskému hnutí byl po celý život vřelý. K sokolské obci se hrdě hlásil, aktivně se podílel na její činnosti a podporoval jak organizaci v rodné obci a svém pozdějším bydlišti, pošumavském Běhařově, tak Sokol na pražských Královských Vinohradech, jehož byl po 30 let členem.

Když se na počátku 20. let minulého století šlapanickým sokolům po mnohaletém úsilí konečně podařilo sehnat dostatek prostředků na pořízení sokolského domu a vhodný pozemek, přislíbil Kalvoda, že přispěje k výzdobě budovy. Koncem května 1921, ještě před slavnostním otevřením sokolovny¹⁾, se proto zástupci Sokola, starosta jednoty Ondřej Baroš a jednatel Jan Partyka, obrazejí na Kalvodu a „vzpomínajíce vzácného slibu ve Šlapanicích učiněného“ se dotazují, zda by Mistr pro sál sokolovny, který je již hotov, něco nenamaloval.

Kalvoda reagoval obratem. Již v červnu 1921 navštívil z malířova popudu šlapanickou sokolovnu brněnský architekt Valentin Hrdlička, Kalvodův přítel, jehož Mistr požádal, aby navrhl vhodné rozvržení výmalby v sále sokolovny. Hrdlička pojal koncept malby velkoryse. V dopise, který poslal Kalvodovi ihned po návštěvě Šlapanic, píše: „mám obavu, že mě budeš proklínat, když jsem to navrhl tak rozměrné. Nabyl jsem však dojmu, že nějaký malý obrázek by se nahoře načisto ztratil“²⁾. Dle Hrdličkovy návrhu měl obraz vyplnit celé průčelí sálu sokolovny, rozdělil jej na tři části a s ohledem na umístění, rozměry a atypický tvar doporučoval, aby Kalvoda přijel do Šlapanic a „přímo nahodil široce pojatou krajinářskou věc na místě“³⁾.

Kalvoda zřejmě bez námitek přijal Hrdličkův návrh malby. Avšak malovat obraz přímo ve Šlapanicích odmítl. Pracovní i jiné povinnosti ho zdržovaly v Praze, a proto bylo dohodnuto, že obraz vytvoří ve svém vinohradském ateliéru a ve šlapanické sokolovně pak učiní už jen závěrečné úpravy.

Na sokolech nyní bylo připravit rám a plátno pro obraz tak, aby přesně „zapadl“ do průčelí sokolovny a zároveň mohl být bez újmy přepraven do Prahy a zpět. Prostředníkem mezi Kalvodou a šlapanickou sokolskou jednotou byl jeho bratranec Stanislav Zeman, starosta Sokola v letech 1922 a 1924. Zeman se v celé věci výrazně angažoval a malíře ve svých dopisech detailně informoval o stavu příprav.

Nejprve měl být zhotoven a na průčelí sálu umístěn ozdobný rám obrazu a do něj pak vložen přesný vnitřní kolíčkový *blindrám* (pro napnutí plátna), který měl být poté převezen do Prahy ke Kalvodovi.

Od prvních Hrdličkových nákresů uběhlo několik měsíců a nic se nedělo,

ŠLAPANICKÁ SOKOLOVNA VE 20. LETECH 20. STOLETÍ (SOUKROMÝ ARCHIV JOSEFA KOPECKÉHO)

přestože sokolové dávali od počátku celého jednání najevo, že realizace malby v sále je jejich prioritou. Počátkem roku 1922 Kalvoda sám sokoly upomíná a dotazuje se, kdy mu bude plátno konečně zasláno. Ukázalo se, že celá věc se zdržela jednak proto, že poněkud vázla komunikace mezi sokoly a architektem Hrdličkou, který měl připravit konečný detailní náskres rozvržení průčelí, především však byl problém se samotnou výrobou ráků. Šlapanický stolař Macháček, jehož sokolové na práci najali, se zalekl obrovského rozměru a ztížených pracovních podmínek v sokolovně a od smlouvy odstoupil. Sokolové oslovili několik truhlářů, marně však hledali řemeslníka, který by měl odvahu se do složitého úkolu pustit. Nakonec se výroby ráků ujal bratr Matula, hospodář šlapanického Sokola. Matula pracoval jako první dělník Umělecko-řemeslné dílny architekta Čermáka v Brně. Architekt Bohumír Čermák umožnil výrobu ráků ve svém závodu, a jelikož Matula přislíbil pracovat na nich převážně mimo svou pracovní dobu, účtoval za ně Čermák sokolům jen 2000 Kč.

Oba rámy byly hotovy na počátku března. Následovala instalace pevného rámu ve šlapanické sokolovně, poté byl do něj vložen *blindrám*. Ten měl být v rozložené formě odeslán do Prahy. Bylo domluveno, že spolu s rámem odjede i bratr Matula, který jej měl znovu složit v malírně vinohradského divadla, kde mělo být na rám napnuto plátno. Odtud měl již putovat ke Kalvodovi. Ukázalo se, že největším problémem bude přeprava plátna do posledního patra vinohradského činžáku na Mánesově ulici 32, v němž se nacházel Kalvodův ateliér. Největší kus (prostřední část triptychu) měl rozměry 4,30×2,30m, dveřmi ateliéru (vysokými 1,98m) by tedy neprošel, problém by byl zřejmě i na schodišti. Sokolové zprvu Kalvodovi navrhovali, že střední část rámu rozdělí, opatří panty a takto složený rám se do ateliéru dostane i s plátnem. Nakonec se však Kalvoda rozhodl, že i přes jisté nepohodlí namaluje obraz přímo v divadelní malírně vinohradského divadla a problém s transportem napnutého plátna do ateliéru tak odpadl. Rám dorazil do Prahy v polovině března 1922, Kalvoda se ihned pustil do práce a již v půli

Těl. jednota „Sokol“ ve Šlapanicích.

Ve Šlapanicích, dne 23. května 1911.

Vážení mistři!

Vzpomínajíc Vašeho vzácného slibu ve Šlapanicích učiněného, obracíme se k Vám, vážení mistři, s uctivým dotazem, zda Vám možná pro naši sokolovnu něco vymalovat.

Sál sokolovny jest již hotov a jíme na rozpácích, kterým část stěny lychou měli pro Vaši práci rezervovati.

Prosíme Vás tedy o současnou, zda Vaši blahovůli nás poctíte a tedy.

Srdečně se Vám Šlapanickým Na zdar

Ja.

A. Kalvoda
starosta.

Jan Štěpán
přemýšlel.

DOPIS, V NĚMŽ SOKOLOVÉ KALVODU ŽÁDAJÍ O MALBU DO SÁLU SOKOLOVNY
(SBÍRKA MUZEA VE ŠLAPANICÍCH).

ALOIS KALVODA (SEDÍCÍ UPROSTŘED) MEZI ŠLAPANICKÝMI SOKOLY. KALVODA BYL ZVÁN
NA VŠECHNY VÝZNAMNÉ AKCE ŠLAPANICKÉ SOKOLSKÉ JEDNOTY, ZDE SE ZŘEJMĚ JEDNÁ O VEŘEJNÉ
CVIČENÍ NA POČEST MALÍŘOVÝCH PADESÁTIN (SOUKROMÝ ARCHIV JOSEFA KOPECKÉHO).

dubna psal do Šlapanic, aby jej očekávali kolem 26. dubna. Obraz sejmutý z rámu a stočený do speciálního válcového obalu si z Prahy odvezli zřejmě sami sokolové vedení Stanislavem Zemanem. Koncem dubna pak proběhla pod Kalvodovým dohledem instalace obrazu a závěrečné úpravy malby. Kalvoda řešil vše do nejmenšího detailu, vydal také instrukce ohledně materiálu a barvy opony, závěsu nad oponou, dohlížel na dokončení ozdobného rámu a doporučil i vhodné osvětlení obrazu.⁴⁾ V levé části obrazu pak malíř své dílo signoval a připojil věnování: *Rodné obci Alois Kalvoda 1922*.

Vzniklý triptych nazvaný *Život lidský* je rozměrná malba vyplňující plochu nepravidelného tvaru mezi zkoseným stropem a obloukem otvoru jeviště. Ve střední části je zachycen březový háj s postavou sedící venkovské dívky s věncem na hlavě. V pozadí se otevírá průhled do sluncem ozářené volné krajiny. V levé boční části je vidět stinné lesní jezírko. Kompozici oživují detaily ledňáčka usazeného na větvi a motýlů poletujících nad rozkvetlou loukou. Na pravé straně přechází březový háj v tmavou skalní rozsedlinu, ze které se vynořuje had. Světelné kontrasty mezi jednotlivými částmi celé malby vytváří přesvědčivý prostorový dojem. Celkově dominuje motiv krajiny, jak se dá u Kalvody krajináře očekávat. Figura děvčete s realisticky zachyceným živým výrazem ve tváři tvoří spíše doplňující prvek. Malba vznikla v období Kalvodovy zralé tvorby, kdy umělec syntetizoval a zužitkovával motivy a formální přístupy, kterých se dobral svým dosavadním uměleckým vývojem, a to i s kritickými momenty určité manýry a mechanického opakování. Najdeme zde všechny zdroje jeho uměleckého přístupu — pozdní impresionismus, lyrickou nostalgii krajinomalby počátku století i secesí ovlivněnou dekorativností. Kalvoda využil i svůj nejvlastnější motiv, kterým byly jeho břízy, a zdařile ho zakonponoval jako výrazný dekorativní prvek. Vše se spojuje ve vyvážený, efektní ale nijak progresivní celek. Nicméně pro své účely, jako výzdoba sálu sokolovny určená pro spíše nenáročné publikum, byla malba takového druhu určitě vhodným řešením.⁵⁾

Sokolové původně plánovali uspořádání slavnostní vernisáže obrazu, na níž by pozvali významné osobnosti kulturního života z nedalekého Brna. Při té příležitosti hodlali též inscenovat Kalvodovo drama *Marhovský*. Nakonec se na Mistrovo přání konal pouze „přátelský večírek v užším kroužku sokolském“. Širší veřejnosti pak sokolové obraz představili při veřejném cvičení u příležitosti oslav 30. výročí vzniku šlapanické sokolské jednoty v červnu 1922. „Při veřejném cvičení udělali jsme též výstavu našeho skvostu, Vašeho obrazu — za dobrovolné vstupné. Obraz byl předmětem obdivu a naše jednota zase závisti,“⁶⁾ píše Stanislav Zeman Kalvodovi. Dle dobových pramenů obraz skutečně vzbudil značný zájem i mimo Šlapanice. Vyšlo několik pochvalných recenzí v tisku a už v prvních měsících si jej prohlédlo i mnoho přespolních. Turisté mířící na Mohylu míru si často vyjednali po cestě také prohlídku Kalvodova obrazu. Ostatně šlapaničtí sokolové, náležitě pyšní na výzdobu svého stánku, umístili na prateckém kopci ceduli s upozorněním na možnost prohlídky Kalvodova obrazu v sokolovně pro „přátele umění, a to denně od 8 do 6 h“⁷⁾. Sokolové vůbec věnovali propagaci obrazu velkou pozornost, iniciovali zhotovení fotografií díla a jejich rozeslání tisku, byla též vydána pohlednice zachycující pohled na průčelí sálu sokolovny.

Umělcovo věnování: „*Rodné obci Alois Kalvoda 1922*“ dobře čitelné v levé

KALVODOVA RAKEV S ČESTNOU STRÁŽÍ SOKOLŮ NA PÓDIU SOKOLOVNY POD TRIPTYCHEM ŽIVOT LIDSKÝ (SBÍRKA MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

POHŘEB ALOISE KALVODY 29. 6. 1934 (SBÍRKA MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

části triptychu a zprávy v dobovém tisku, které obraz prezentovaly jako dar slavného umělce rodišti, jsou poněkud v nesouladu s dostupnými doklady. Ty totiž poměrně jednoznačně svědčí o tom, že obraz byl vždy majetkem místní sokolské jednoty. Veškeré organizační záležitosti spojené s nelehkou realizací celého projektu zajišťovali sokolové. Oni jednali s architektem Hrdličkou, starali se o pořízení rámu, o jeho dopravu do Prahy a také o převoz obrazu do Šlapanic. Evidentně nesli také finanční náklady celé akce. Krátce po zhotovení nechali obraz pojistit na 180 000 Kč, v době Kalvodovy smrti pak pojistnou částku zvýšili na půl milionu korun. V roce 1932 sokolové žádali Kalvodu o písemné potvrzení, že je obraz

jejich majetkem. Toto potvrzení (bylo-li vydáno) se však nedochovalo.⁸⁾

Dvanáct let po svém dokončení se triptych *Život lidský* stal kulisou posledního návratu Aloise Kalvody do rodné obce. Na konci června 1934 byla na pódiu sokolovny vystavena Kalvodova rakev, u níž drželi čestnou stráž právě místní sokolové. Odtud byl 29. června 1934 vypraven malířův pohřeb na šlapanický hřbitov. Přestože toho dne silně pršelo, přišla Kalvodovi vzdát hold velká část obyvatel Šlapanic, podle dobových pramenů se slavnostního průvodu zúčastnili i všichni členové šlapanické sokolské jednoty.

Poznámka na okraj

DÍVKA Z OBRAZU

Tvář dívky na obraze patří údajně Emilce Tauschinské, malířově dávné první lásce. Své okouzlení i smutek z neopětované první lásky Kalvoda s nadhledem popsal ve své knize Vzpomínky⁹⁾.

Emilie Tauschinská byla dcerou správního ředitele šlapanického cukrovaru. Provádala se za Josefa Pollacha, který si roku 1906 ve Šlapanicích otevřel lékařskou praxi. Ve dvacátých letech minulého století byly styky rodiny Pollachových s Mistrem Kalvodou velmi přátelské. Dcera Pollachových Ituška trávila prázdniny na Běhařově a Kalvoda často u Pollachových bydlel při svých návštěvách Šlapanic.

Po skončení druhé světové války měli být manželé Pollachovi, oba už ve vysokém věku, jako Němci odsunuti. Na konci května 1945 byli zařazeni do tzv. divokého odsunu, který směřoval z Brna do Pohořelic. Namáhavý pochod, který provázela celá řada excesů ze strany tzv. revolučních gard, se stal doktoru Pollachovi osudným. Josef Pollach, v té době již více než 80letý, ztýraný už předchozí internací na šlapanické pazderně, se z obavy, že nezvládne další útrapy dlouhé cesty, v internačním táboře v Želešicích oběsil na dveřní klice. Emilie Pollachová odsun přestála a našla nový domov u dcery v Rakousku, do Šlapanic se už nikdy nevrátila.

Autorka děkuje za cenné rady a pomoc Mgr. Haně Fadingerové, historičce umění Muzea Brněnska.

Poznámky:

- 1) V této otázce panovaly určité nejasnosti, byla uváděna data 14. 8. 1921, 12. 8. 1921 i 7. 8. 1921. Z dostupných pramenů vyplývá, že sokolovna byla otevřena v neděli 7. 8. 1921 — jednoznačně o tom svědčí články v Moravské orlici z 31. 7. a 7. 8. 1921 (v sekci Sokolská hlídka) i korespondence mezi sokoly a Kalvodou.
- 2) Dopis Valentýna Hrdličky Aloisi Kalvodovi, nedatováno, inv. číslo H1545/22, Sbírka Muzea ve Šlapanicích
- 3) Tamtéž
- 4) Kalvodův zájem, aby celkové vyznění obrazu odpovídalo jeho představám, a jeho péči o dílo i v dalších letech dokládá i jeho pozdější korespondence s architektem Hrdličkou. Například v roce 1927 s ním Hrdlička konzultoval plánovanou novou výmalbu sokolovny, zasílá Kalvodovy vzorky, aby sám zvolil vhodný vzor a barvu. (viz Dopis Valentýna Hrdličky Aloisi Kalvodovi z 11. 4. 1927, inv. číslo H1545/24, Sbírka Muzea ve Šlapanicích).
- 5) Tato část textu vznikla na základě konzultací s Mgr. Hanou Fadingerovou.

RODINA TAUSCHINSKÝCH, VLEVO SEDÍCÍ EMILIE TAUSCHINSKÁ – DÍVKA Z OBRAZU (SBÍRKA MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

- 6) Dopis Stanislava Zemana Aloisi Kalvodovi, přír. číslo S10068/68, Sbírka Muzea ve Šlapanicích
- 7) Tamtéž
- 8) Obraz se každopádně nestal obětí vlastnických sporů – naopak. Na financování rozsáhlého restaurování obrazu, které se uskutečnilo v letech 2013–14 (pojednává o něm článek Pavla Klimeše v tomto sborníku) se kromě sokolů, kteří nesou hlavní finanční zátěž, podílelo také Město Šlapanice.
- 9) Kalvoda s jistou nadsázkou připisoval své rozhodnutí stát se umělcem právě odmítnutí, kterého se mu dostalo od této krásné dívky ze zámožné německé rodiny. „...dával jsem hlasitě vinu sám sobě: Uvedl jsi ji do rozpaků. Sám jsi vinen. Hledíš moc vysoko! Musíš napřed něco dokázat!.....Rázem rozhodnut viděl jsem najednou jasně před sebou změněnou životní dráhu...Stanu se umělcem, malířem!“ Kalvoda, Alois: *Vzpomínky, Episoda z dětství*, Praha 1932. s. 32.

Prameny a literatura:

Sbírka Muzea ve Šlapanicích, korespondenční archiv Aloise Kalvody

Moravská Orlice, 31. 7. a 7. 8. 1921

Národní politika, 26. 6. 1922

Svoboda, 30. 6. 1922

Zpráva o činnosti Sokola Šlapanice za rok 1933

Božena Plotěná, bytem, Šlapanice, Brněnská 5 – ústní sdělení, rozhovor dne 9. 7. 2009 (pomocnice v domácnosti Tauschinských v letech 1943–45)

Pavel Klimeš

V roce 2013 jsem byl pověřen restaurováním triptychu „Život lidský“, který Alois Kalvoda (1875 – 1934) patrně donátorsky vytvořil pro svou rodnou obec, jak je ostatně zřetelně napsáno na levé části triptychu. Celé dílo pochází z roku 1922 a je v něm cítit ozvuk doznívajících secese, především pak vliv Jana Preislera v jeho snových přírodních scénériích.

Umístění triptychu v hlavním sále sokolovny pro obraz příliš příznivé nebylo. V sále se kromě společenských akcí provozovaly i sportovní aktivity včetně míčových her, což působilo na nechráněný obraz destruktivním způsobem. Jen zázrakem se stalo, že plátno nebylo protrháno a jinak mechanicky poškozeno. S podobnými aktivitami ale Kalvoda patrně i počítal, protože malba sama je provedena pouze na naklíženém plátně kvašovou technikou, tedy technologií odolnější vůči mechanickému namáhání, nicméně technologií relativně levnou a upomínající spíše na techniku užívanou při malbě dekorativních panó.

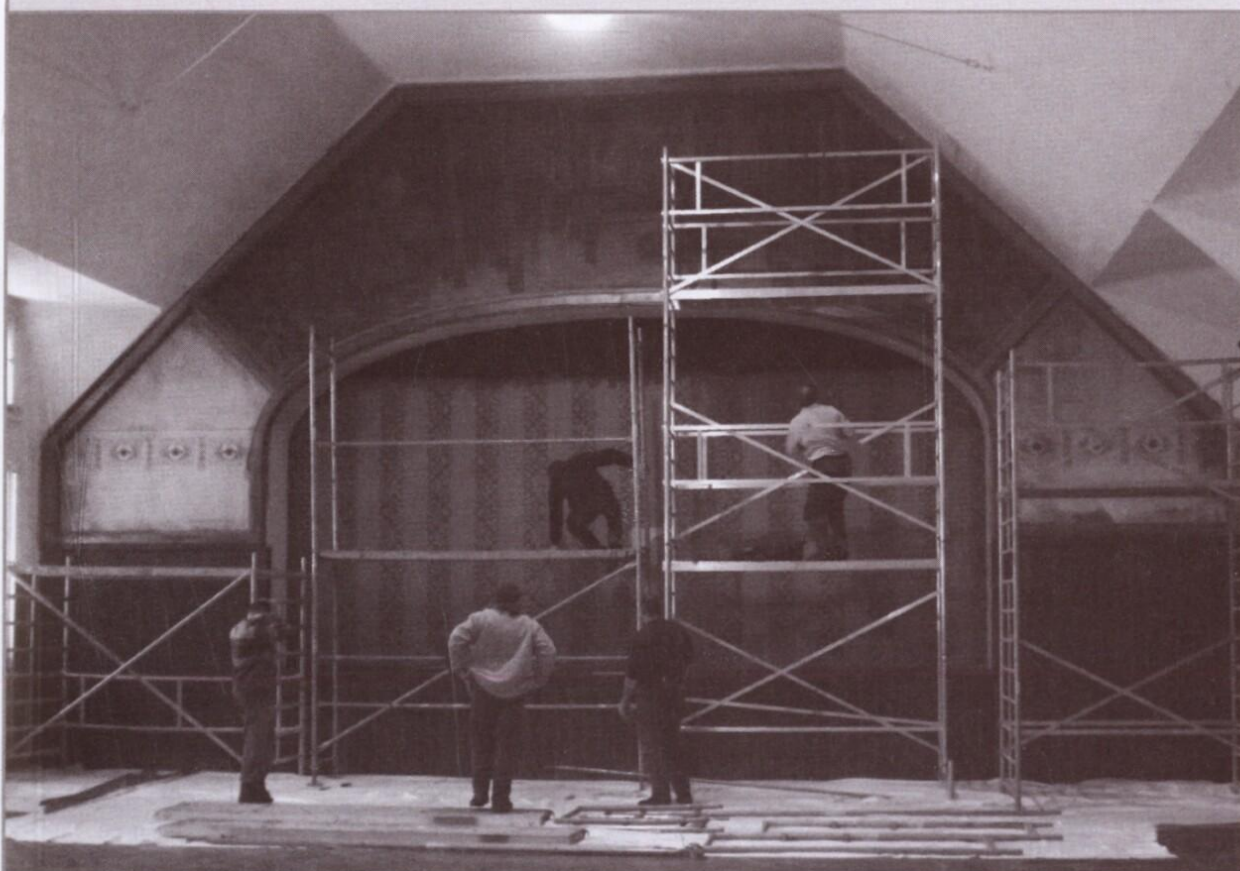
Samotné restaurování započalo demontáží obrazů. Bylo nutno postavit lešení, demontovat dekorativní rám a poté obrazy. V průběhu demontáže se zřetelně projevily všechny vlivy, které poškodily obraz, a to jak vlivy přirozeného stárnutí, tak vlivy chemické (zatečení dešťové vody v pravé části obrazu), tak konečně i vlivy mechanické, způsobené, jak již bylo výše řečeno, míčovými hrami. Ty mimo jiné způsobily i zlomení napínacího rámu v místech spojů, takže při demontáži bylo velmi obtížné obraz sejmut bez dalšího ohrožení fyzické podstaty díla.

Po demontáži obrazů ze stěny byla plátna sejmuta z podrámů, přičemž byla předběžně očištěna zadní strana. Mezi stěnou a obrazy se za devadesát let usadilo množství nečistot prachem počínaje a omítkou konče. Kromě toho, místa, která byla v minulosti vystavena dešťové vodě, byla napadena plísní tak masivně, že se plátno zcela rozpadalo. Takto ošetřená plátna byla navinuta na polystyrénový válec o průměru padesáti centimetrů a převezena do restaurátorského ateliéru.

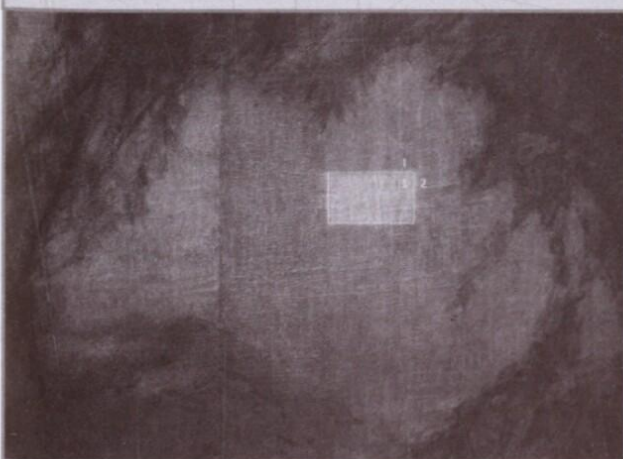
Po převozu byly malby podrobeny optické obhlídce, při níž byla potvrzena zjištění, učiněná již na místě osazení. Bez jakýchkoliv pochybností bylo konstatováno, že obrazy jsou silně znečištěné, chemicky i mechanicky poškozené a že bude nezbytné přikročit k jejich komplexnímu restaurátorskému ošetření. Vzhledem k výše popsané technologii nebylo nutné provést upevňovací práce, protože barevná vrstva na podkladu – tedy naklíženém plátně – bezpečně lpěla. Jako nezbytné se naopak jevilo provedení několika sond, jejichž smyslem bylo odhalit míru znečištění a stanovit způsob čištění. Jako první byla zvolena mokrá cesta: byla tedy použita destilovaná voda s několika kapkami amoniaku. Tento způsob byl velmi efektivní, nicméně nebylo možno vyhnout se mírnému uvolňování barvy, takže od tohoto způsobu snímání nečistot bylo upuštěno. Na řadu přišlo suché čištění, které bylo provedeno rozpracovanou chlebovou střídkou a plastickou gumou. Jednalo se o velmi pracný a zdoluhavý proces, který však vedl k žádoucímu výsledku.

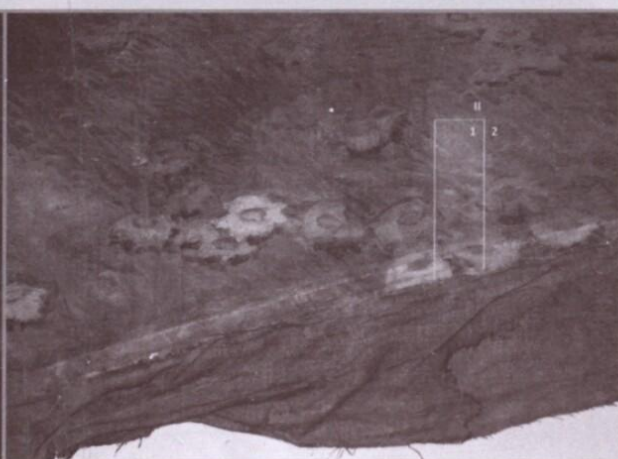
STAV PŘED RESTAUROVÁNÍM (FOTO AUTOR)

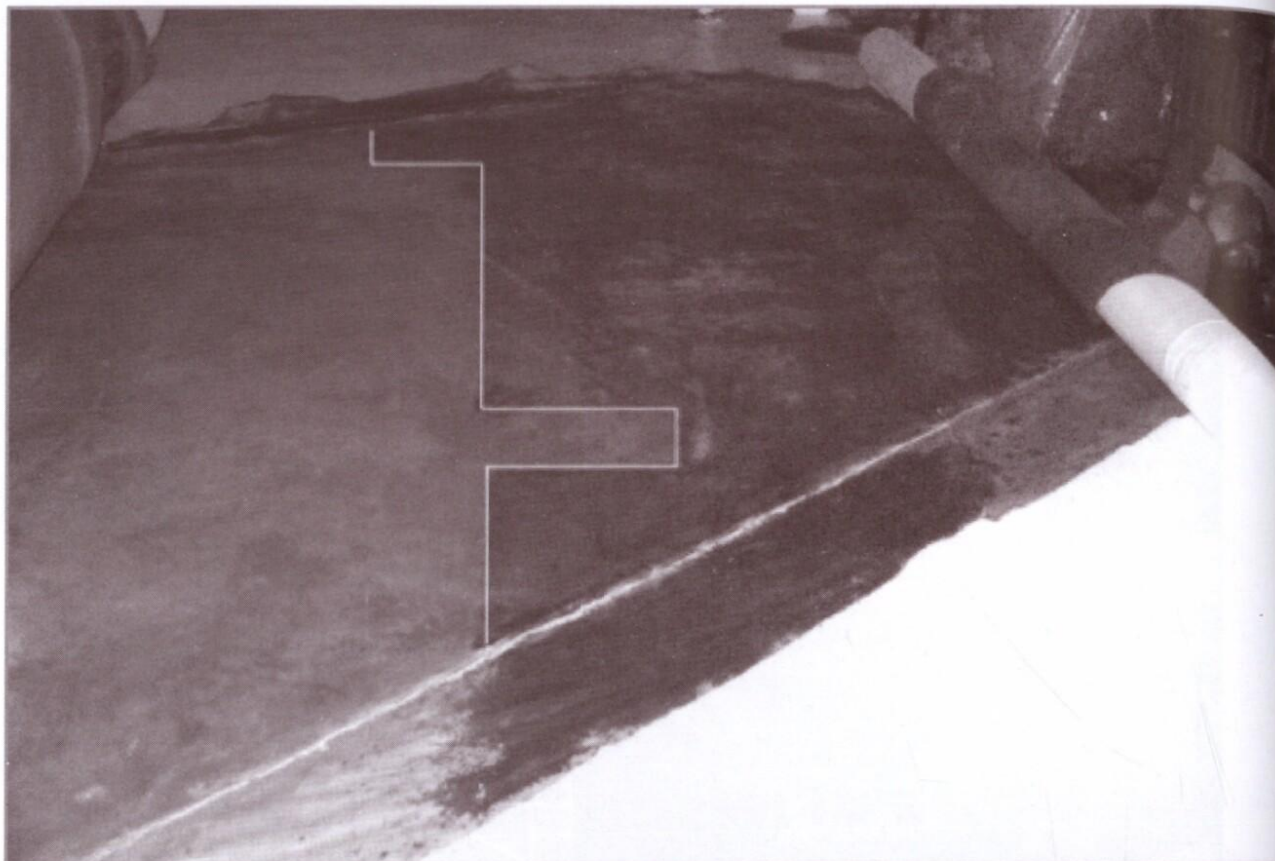
DEMONTÁŽ OBRAZU (FOTO AUTOR)

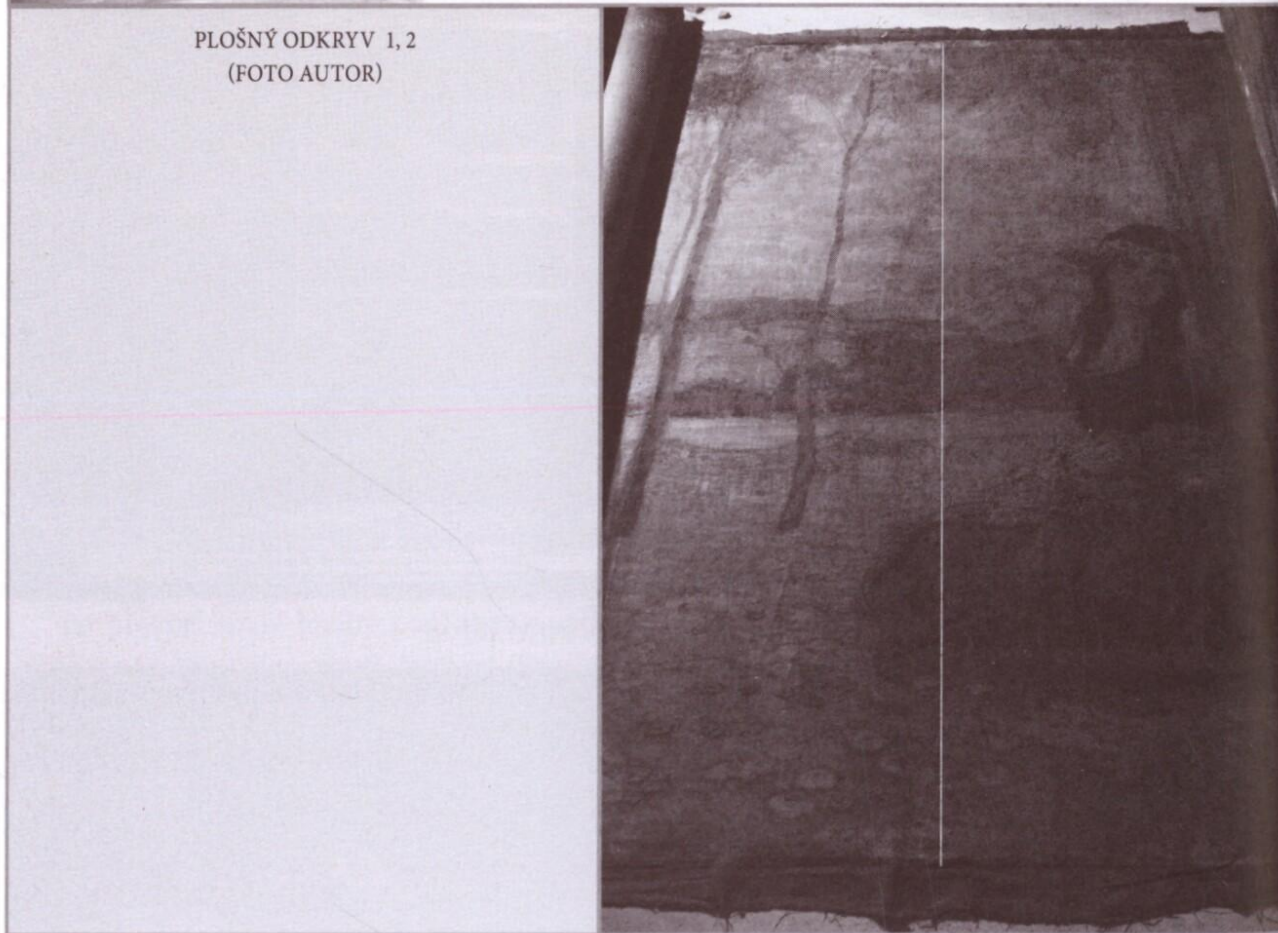
SONDA Č. I (FOTO AUTOR)

SONDA Č. II (FOTO AUTOR)

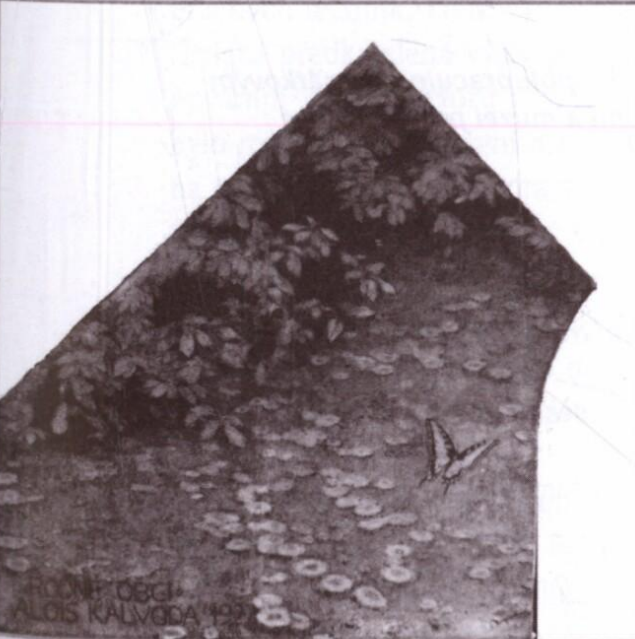

PLOŠNÝ ODKRYV 1, 2
(FOTO AUTOR)

STAV PO VYČIŠTĚNÍ (FOTO AUTOR)

KRAJNÍ OBRAZY, STAV PO RESTAUROVÁNÍ (FOTO AUTOR)

Celá plocha triptychu měří cca 25 m², takže je možno udělat si představu o náročnosti celého čistícího procesu. Místa, která byla poškozena plísní, bylo nutno zbavit všech zbytků mycelia i spór, což bylo učiněno příslušnými chemickými prostředky. Plátno bylo zpevněno nástřikem prostředku Beva (jde o restaurátorské adhezivum používané k rentoaláži i jiným úkonům restaurátorské praxe) rozpuštěného v toluenu. Beva byla použita jako adhezivum i při doplnění chybějících míst na okrajích původního plátna plátnem novým.

Poté byly obrazy sanovány, oba krajní napnuty na původní blindrámy a připraveny na zpětné osazení. Prostřední plátno bylo před převozem do Sokolovny ve Šlapanicích ještě uloženo na pracovní ploše, kde bylo napnuto na opravený napínací rám a rovněž osazeno na původní místo.

Vedení Sokola Šlapanice bylo navrženo, aby byly obrazy po dobu, po kterou ještě budou v sále provozovány míčové hry, mechanicky chráněny. Návrh byl přijat s pochopením, takže lze věřit, že triptych již nadále nebude vystavován nebezpečí mechanického poškození.

Ještě několik slov o dekorativním rámu. Při restaurování triptychu byl jako specialista na restaurování nábytku a dřevěných artefaktů přizván pan Luděk Vintrlík z Rajhradic. Byla mu svěřena demontáž i montáž, jakož i restaurování samotného dekorativního rámu. Dekorativní rám je pojednán v dobovém duchu doznívající secese, je tedy vyroben z dubového dřeva, které je kolorováno žlutým práškovým kovem. Před časem jsem restauroval obraz Jana Preislera v Hradci Králové, jehož dekorativní rám byl pojednán obdobně.

V době vzniku tohoto článku (duben 2014) se předpokládá, že práce bude ukončena a kompletace triptychu na původní místo uskutečněna v průběhu června 2014.

PhDr. Pavel Klimeš je restaurátor s licencií MK ČR. Spolupracuje s Památkovým ústavem na Moravě i v Čechách, jakož i s galeriemi a muzei po celé České republice.

Prameny a použitá literatura:

Klimeš, Pavel: *Restaurátorská dokumentace, Restaurování triptychu „Život lidský“, A. Kalvoda.*

Klimeš, Pavel: *Restaurátorská dokumentace, Restaurování dekorativního paneau, J. Preisler*

Slánský, Bohuslav: *Technika malby I. a II. Díl.* Praha a Litomyšl 2003.

Wittlich, Petr: *Česká secese.* Praha, Odeon 1982.

Eliška Filipová

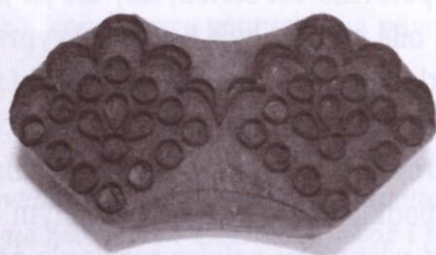
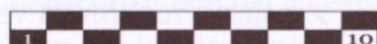
Prvotní funkce lidové výšivky byla ryze praktická, neboť sloužila především k začišťování okrajů látek, zpevňování švů spojovaných dílů a později k přizpůsobování oděvu tělu. Systematické kladení stehů vedlo ke vzniku ornamentu a dalším vývojem nabyla výšivka pro člověka také symbolického významu. V druhé polovině 18. století dosáhla výšivka největšího rozkvětu a začala se uplatňovat na lidovém oděvu. Z ženských oděvních součástí se jí zdobily plátěné pokrývky hlavy, košilky, rukávce, později také zástěry, sukně a šátky. V mužském oděvu byly vyšívány košile, svrchní soukenné oděvní součástky, kožené i soukenné kalhoty, opasky, boty a kožichy. V 19. století nalezla výšivka své místo i na doplňkových interiérových textiliích a ložním prádle. Jednodušší vzory si ženy vyšívaly samy, na složitější výšivku se však již zaměřovaly výtvarně nadané specialistky, podle Miroslavy Ludvíkové (*1923, †2005) většinou nemajetné a mnohdy invalidní.¹⁾

V lidovém prostředí byla výšivka prováděna nejvíce na konopném či lněném plátně. Počátek 19. století však přinesl změnu. Vznikající manufaktury, později továrny, začaly dodávat bavlněné plátno určené zejména na oděvní součástky. Tento vývoj umožnil rozvoj bílé výšivky, která se nejprve rozšiřovala ve středních Čechách. Svého vrcholu dosáhla v druhé polovině 19. století, kdy lze již její vývoj sledovat i na Moravě. Jak název napovídá, bílá výšivka byla na plátně vypracovávána bílou bavlnkou. Aby však na svém podkladu nezanikala, bylo zapotřebí mnohdy pracných technik, které využívaly hry světla a stínu. Pro toto období je charakteristická předkreslená výšivka s různě tvarovanými dírkami, prolamováním, vyplňováním větších otvorů pavoučky nebo podkládáním tylem. Důležitým znakem bylo rovněž zjednodušení ornamentu. Bílá výšivka se nejvíce rozvinula na šátcích na hlavu, na západní Moravě na třícípých šátcích na krk a často se vyskytovala také na zástěrách. Specifický styl vyšívání na šátcích se objevoval v oblasti kolem Telče, na Brněnsku, Rožnovsku, Lašsku a Kravařsku.²⁾ A právě na Brněnsku patří výšivka na „šátách a plínách“,³⁾ podle M. Ludvíkové, „k nejkrásnějším výtvorům, kterými toto území přispělo do pokladnice moravského lidového umění. Bylo to proto, že se vzory nikdy nepředtiskovaly, ale překreslovaly a vyšívačky tak mohly plně rozvinout své nadání.“⁴⁾

Předtiskování vzorů pomocí tiskátek převládlo až v poslední vývojové fázi, přibližně kolem roku 1880. Bylo to také období, kdy se bílá výšivka přenesla z oděvu také na interiérové textilie. O vyšívačské umění byl velký zájem, avšak časově náročným předkreslováním již nebylo možné poptávku uspokojit, proto nevyhnutelně zvítězila technika tisku, která byla výhodnější také v tom, že nevyžadovala uměleckou zručnost. Důsledkem toho se výšivka zjednodušila a došlo ke sjednocení vzorů.⁵⁾ M. Ludvíková se ve svém díle o moravské lidové výšivce zmiňuje o Barboře Francové (*1829, †1906), hlavní představitelce vyšívaček z Tuřan u Brna: „Hlavní sezónu měla v zimě, kdy byla tak přetížena, že jí sotva zbyla chvilka na jídlo.

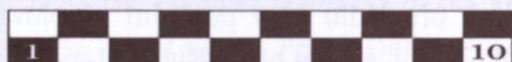

EXPOZICE POHLEDY DO NÁRODOPISNÝCH SBÍREK V MUZEU VE ŠLAPANICÍCH. V PRAVÉM SPODNÍM ROHU FOTOGRAFIE JSOU VIDĚT VYSTAVENÁ TISKÁTKA (FOTO ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH).

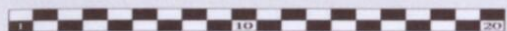
(VLEVO) VÝŠIVKOVÉ TISKÁTKO - NA 3755 (FOTO S. FABEROVÁ, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH).

(VPRAVO) VÝŠIVKOVÉ TISKÁTKO - NA 3755, ZADNÍ STRANA S RAZÍTKEM VÝROBCE ALOISE ANTOŠE (FOTO S. FABEROVÁ, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

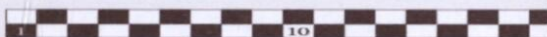

(VLEVO) VÝŠIVKOVÉ TISKÁTKO - NA 2105 (FOTO S. FABEROVÁ, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

(VPRAVO) VÝŠIVKOVÉ TISKÁTKO - NA 2105, BOČNÍ POHLED (FOTO S. FABEROVÁ, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

VÝŠIVKOVÉ TISKÁTKO - NA 3750, DŘEVĚNÁ POD-
LOŽKA SLOŽENÁ ZE TŘÍ ČÁSTÍ (FOTO S. FABEROVÁ,
ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

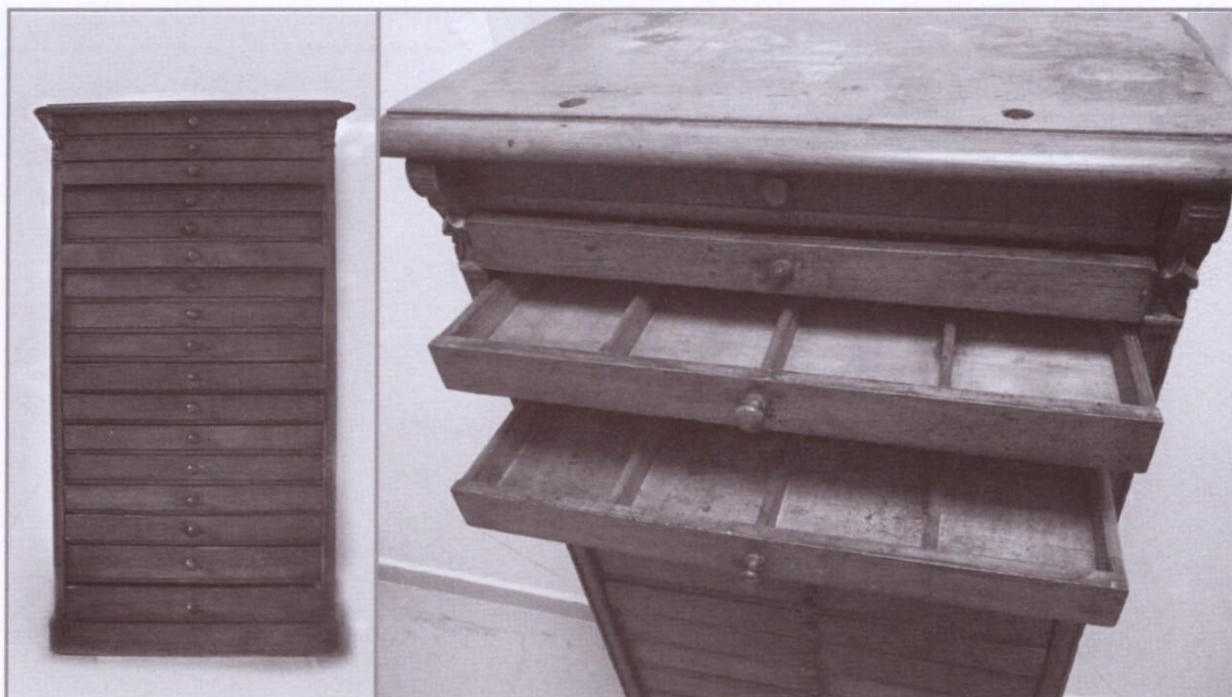
VÝŠIVKOVÉ TISKÁTKO - NA 2454 (FOTO AUTORKA,
ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

DETAIL VÝŠIVKOVÉHO TISKÁTKA ARCHIV MUZEA
NA 3750, (FOTO S. FABEROVÁ, ARCHIV MUZEA VE ŠLA-

Ona však navíc učila děvčata vyšívat, protože se tehdy ještě ve škole ručním pracím nevyučovalo. Kreslení vzorů jí zabíralo mnoho času. Jednou si na to stěžovala někomu od Vyškova a ten jí ukázal tiskátka. Poradil jí, aby si je dala v Brně podle svých návrhů také udělat, což provedla. Její práce (...) pak byla kombinací předkreslování a předtiskování. Jednotlivé vzory, jak to vyšívačky obvykle dělaly, měla pojmenovány podle toho, co představovaly nebo co jí připomínaly.⁶⁾

V druhé polovině 19. století se na Brněnsku vymezilo několik oblastí — s výraznými vyšívačskými osobnostmi a také podle míry předkreslování či předtiskování ornamentů. Tiskátka byla ve značné míře používána ve Šlapanicích, Líšni, Tuřanech, Střelcích a Troubsku.⁷⁾ V Brně existovala dvě střediska, v nichž se formy na předtiskování vzorů vyráběly. Jedním z výrobců byl vzorkař Alois Antoš, který sídlil v Brně na Křenové ulici. Druhým střediskem byl Šrutkův závod na Ponávce. Tito výrobci nabízeli tiskátka zhotovená z mosazného plechu zasazeného do dřevěné podložky. Pravděpodobně však byly dostupné také raznice od pražského výrobce Viktora Follprechta, jehož firma zaměřující se na elektrickou výrobu předtisků a razítek propagovala své výrobky prostřednictvím katalogu. Follprecht nabízel cenově levnější kaučuková razítka ze vzorníku, ale také na zakázku zhotovená mosazná tiskátka zasazená do dřeva. Důsledkem malého množství výrobců razidel byla škála vzorů omezena a na území Brněnska došlo k sjednocení vzorů. Jedná se zejména o tři hlavní skupiny motivů, které se různě obměňovaly. První skupinou jsou *kruhové variace*. Jsou to dva až tři soustředné kruhy z dírek, které mají ve svém středu květ nebo šitou výplň. Uplatnění našly na okrajích půlek nebo zástěr, na nichž polovina kruhu tvoří zub, který vyplňuje květ. Druhou skupinou jsou *vlnovky z dírek*, které mají hluboké ohyby, v nichž se nacházejí květy z dlouhých dírek nebo plné květy se stonkem a lístky. V některých případech se z vlnovky

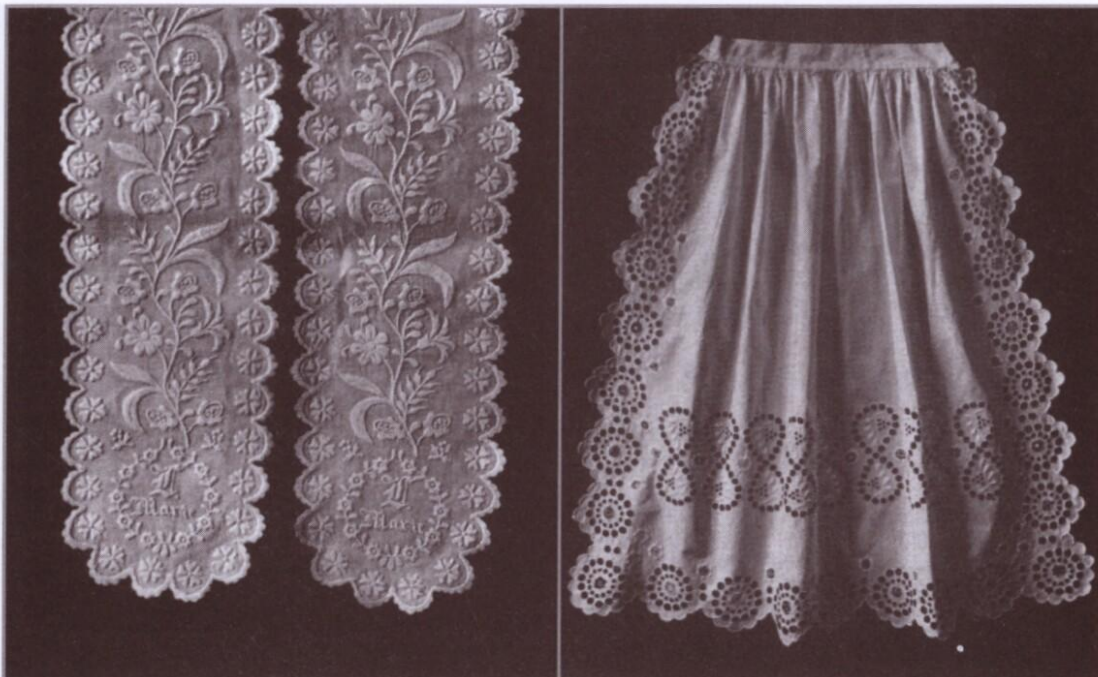
SKŘÍŇ SLOUŽÍCÍ K ULOŽENÍ VÝŠIVKOVÝCH TISKÁTEK - HE 4148
(FOTO S. FABEROVÁ, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)
ZÁSUVKY K ULOŽENÍ TISKÁTEK. SKŘÍŇ K ULOŽENÍ TISKÁTEK - HE 4148,
(FOTO S. FABEROVÁ, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

SÍTKO SLOUŽÍCÍ K ROZPRAŠOVÁNÍ LIHU - HE 5116
(FOTO AUTORKA, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

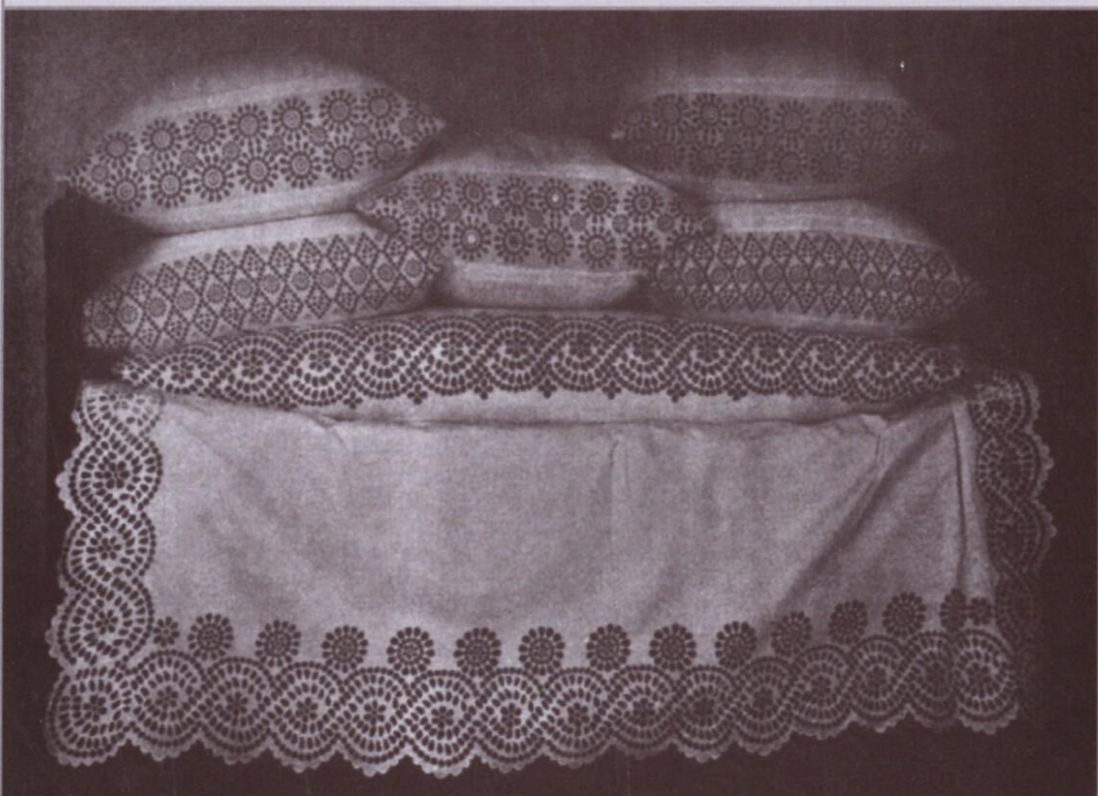
vydělily samostatné osmičky, jimž se lidově říkalo „džbány“. Třetí skupinou motivů jsou *zubaté klikatky* z malých plných kroužků, případně z dírek. Mohou být v jedné či ve dvou řadách. Uplatnění našly na okrajích půlek a plachet. Tento čistě geometrický vzor je nejmladší variantou a je zde také nepatrnější důraz na efekt, z čehož pramení často se vyskytující kombinace s krajkou.⁸⁾

Samostatný přístup k předtištěné výšivce zaznamenali badatelé Miroslava Ludvíková a Ludvík Kunz ve Šlapanicích, kde rozeznali dvě zcela místní etapy vývoje. Starší vyšívání popisuje Kunz jako „ploché vyšívání droboučnými rostlinnými motivy umístěnými hustě v široké ploše podél okrajů vyšívané součásti (...). Říkají

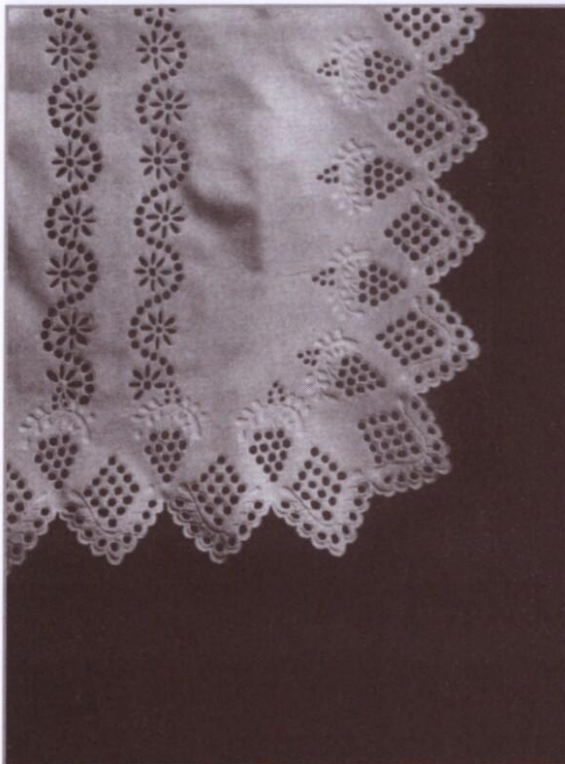
(VLEVO) STUHY K ZÁSTĚŘE, ŠLAPANICE, 1870–1880. PŘEDTISKOVANÁ VÝŠIVKA. PŘEVZATO Z: LUDVÍKOVÁ, MIROSLAVA: *LIDOVÁ VÝŠIVKA NA BRNĚNSKU*. BRNO 1981. S. 55.

(VPRAVO) ZÁSTĚRA, ŠLAPANICE, KRUHOVÝ VZOR A OSMIČKY. PŘEDTISKOVANÁ VÝŠIVKA. ASI 1880–1914. PŘEVZATO Z: LUDVÍKOVÁ, MIROSLAVA: *LIDOVÁ VÝŠIVKA NA BRNĚNSKU*. BRNO 1981. S. 60.

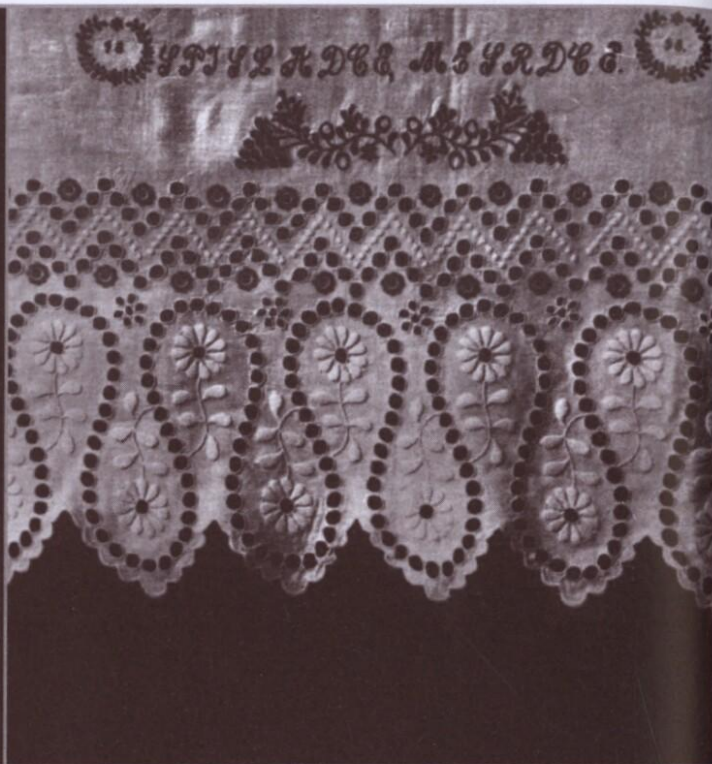

LOŽNÍ PRÁDLO, ŠLAPANICE. PŘEDTISKOVANÁ VÝŠIVKA. ASI 1880–1914. PŘEVZATO Z: LUDVÍKOVÁ, MIROSLAVA: *LIDOVÁ VÝŠIVKA NA BRNĚNSKU*. BRNO 1981. S. 64.

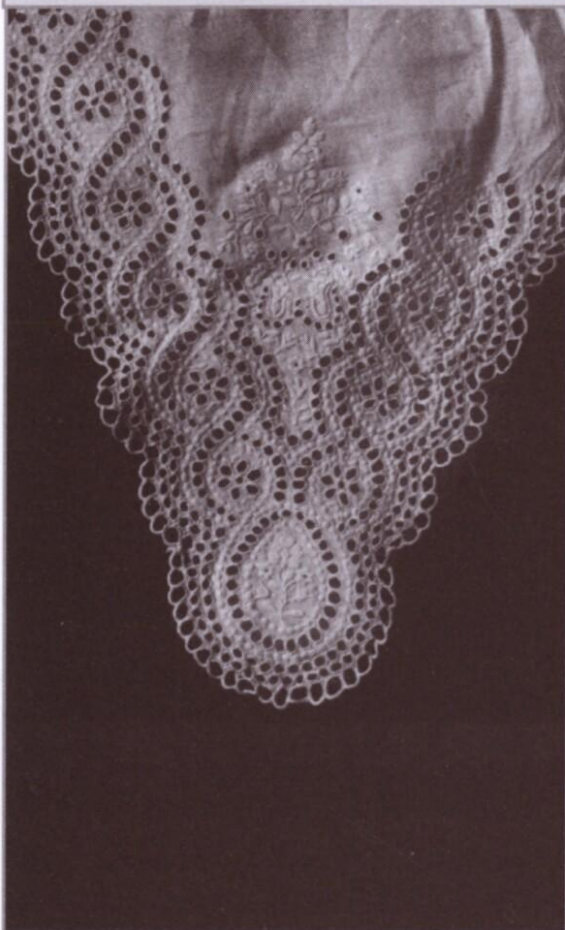
mu zde ‚slepé‘ nebo ‚plné‘ vyšívání na rozdíl od vyšívání ‚dírkového‘.⁴⁹⁾ V dřívější fázi se tedy dírky vůbec nevyskytovaly a jednalo se pouze o plnou plastickou výšivku. Motivy zahrnovaly kytičky, vlnovky či věnečky s monogramy nebo celými křestními jmény. Na konci 19. století se plynule přešlo k nové etapě vyšívání. Výšivka již byla tvořena s dírkami a uplatňovala se jako lemování zubů na zástěrách a půlkách. Nejběžnějším motivem byly dva obloučky z dírek, které byly uprostřed

POKRÝVKA, TUŘANY, VARIANTA VLNOVKY. PŘEDTISKOVANÁ VÝŠIVKA. ASI 1880–1914. PŘEVZATO Z: LUDVÍKOVÁ, M.: *LIDOVÁ VÝŠIVKA NA BRNĚNSKU*. BRNO 1981. S. 64.

PLACHTA NA POSTEL, POPŮVKY, 1898. PŘEDTISKOVANÁ BÍLÁ VÝŠIVKA S ČERVENÝMI DETAILS. ASI 1880–1914. PŘEVZATO Z: LUDVÍKOVÁ, M.: *LIDOVÁ VÝŠIVKA NA BRNĚNSKU*. BRNO 1981. S. 62.

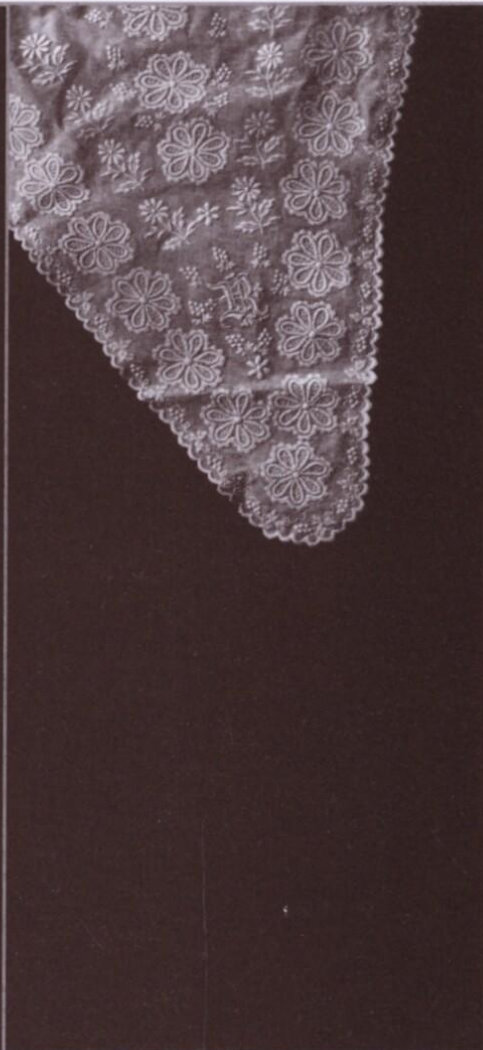
PŮLKA, ŠLAPANICE, VARIANTA KRUHOVÉHO VZORU. ASI 1880–1914. PŘEVZATO Z: LUDVÍKOVÁ, M.: *LIDOVÁ VÝŠIVKA NA BRNĚNSKU*. BRNO 1981. S. 61.

KAPESNÍK NEBO MALÁ POKRÝVKA, (FOTO ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH). ŠLAPANICE, MOTIV SRDCE. PŘEDTISKOVANÁ VÝŠIVKA. ASI 1880–1914 (FOTO ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

(VLEVO NAHOŘE) ZÁSTĚRA SVOBODNÝCH
S PLNÝM VYŠÍVÁNÍM, 1860. PŘEDTISKOVANÁ VÝŠIVKA
(ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

(VPRAVO NAHOŘE) CÍP PŮLKY, ŠLAPANICE, 1870–1880.
PŘEDTISKOVANÁ VÝŠIVKA
(FOTO ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

(VPRAVO DOLE) ŽENA VE ŠLAPANICKÉM KROJI
S VYŠÍVANÝMI STUHAMI K ZÁSTĚŘE
(FOTO ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

obloučku větší, případně zubatá klikatka nebo měkká esovitá vlnovka vytvořená z dírek.¹⁰⁾ Čím byla výšivka mladší, tím větší plochu motivy zabíraly a obsahovaly více velikostí a tvarů dírek. Kunz uvádí: „Po roce 1900 byly s oblibou všechny okrouhlé dírký předtištěných vzorů protahovány ve tvary čočkovité, ostře zakončené, stavěné v jednosměrných řadách, čemuž tu říkají vyšívání ‚z dlóhéch dírek‘. Vyskytuje se obvykle na velkých kusech, na příklad na plachtách postelí, na vložkách k povlakům peřin apod. Asi o dvacet let později počalo se tu vyšívati též na tylu. Ale to byla už poslední léta, kdy se ve Šlapanicích ještě vyšívalo.“¹¹⁾ Podle Ludvíkové je pravděpodobné, že vzory na tiskátkách byly vytvořeny brněnským výrobcem, ne místními lidovými umělkyněmi, proto se výšivka zdá být více městská a naturalistická.¹²⁾ Skutečnost, že je výšivka předtiskovaná, ne předkreslená, lze poznat například na zástěrách podle řešení jejich rohů, kde se na sebe vzory napojují mechanicky, bez plynulé návaznosti.

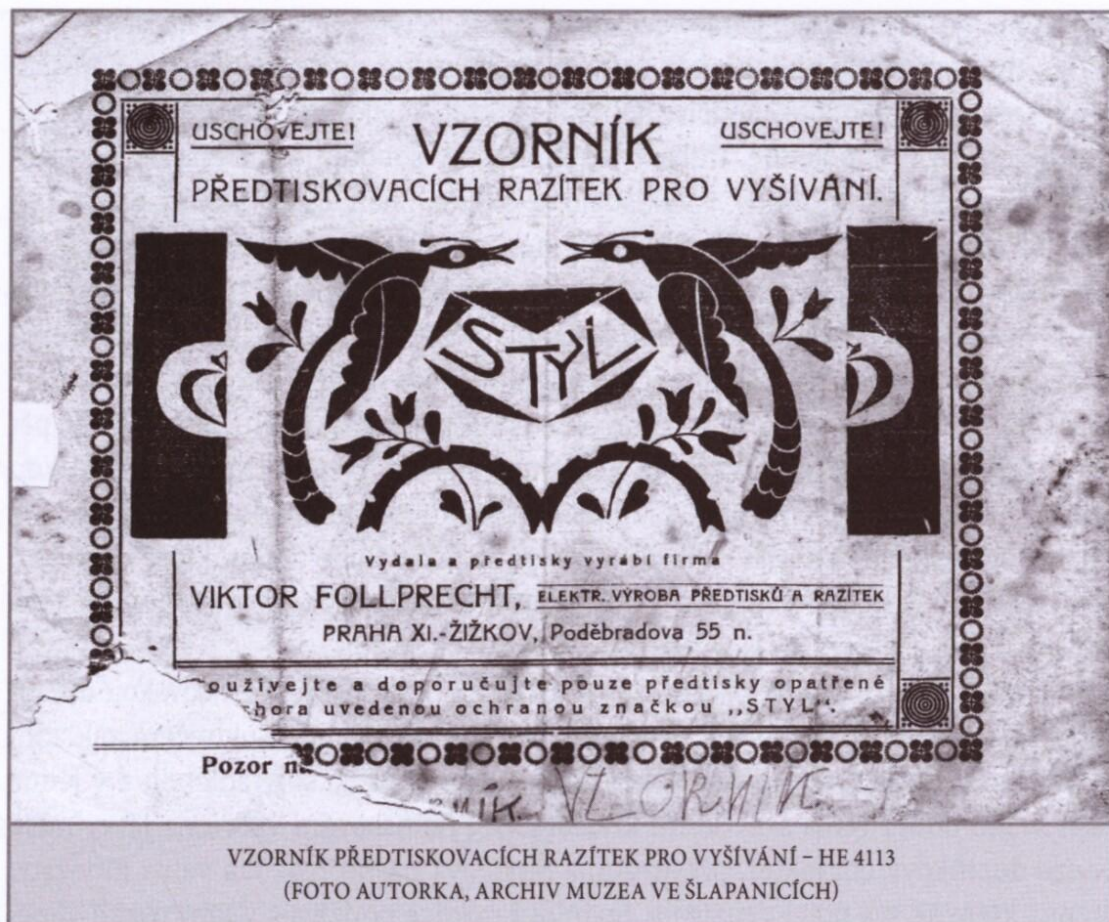
Technologie tisku byla následující: Nejdříve se vybral a sestavil požadovaný vzor. Na látku se přehnutím nebo nastehnutím niti udělala vodicí linka. Při tisku byl nutný měkký podklad, například deka, čímž byl zaručen kvalitní otisk vzoru. Raznice se poté namočila do modřidla (modrého prášku) a vzor se natiskl na látku. Jednotlivé vzory se na sebe napojovaly podle vodicích bodů razidla (většinou to byly hřebíčky zanechávající na látce malé tečky), které se řídily podle vyznačené vodicí linky. Po dotisknutí ornamentu bylo nutné zafixovat modřidlo lihem, aby se vzor nerozmazal. K tomu sloužila zahnutá trubička, tzv. „fixírka“,¹³⁾ do níž se natáhlo trochu lihu, před trubičku se případně umístilo sítko, a fouknutím se líh rozptýlil na látku. Sítko zajistilo rozptýl drobných kapiček lihu na větší plochu. Po zaschnutí lihu již byla látka nachystána k vyšívání. Daný vzor se nejdříve prostříhl a obšil bílou vyšivací přízí. Poté se vzniklá díрка obšila smyčkovacím (kroužkovacím) stehem tak, že se otvor přitahoval ke vzorové linii. Po vyprání vyšitého plátna obtisknutý vzor zmizel.

Většina vzorů, které najdeme na výšivkách ve Šlapanicích a jejich blízkém okolí, byla podle L. Kunze předtištěna právě ve Šlapanicích. Ženy, které se předtiskováním zabývaly, byly nazývány „trukařkami“.¹⁴⁾ V první polovině 20. století žily ve Šlapanicích tři trukařky: Hermína Zelinková, Cyrila Paulasová a Štěpánka Bičová. V Praci se předtiskováním zabývala také Anna Šnáblová.¹⁵⁾

O Hermíně Zelinkové, rozené Fabinové (*1873, †1951), L. Kunz uvádí, že tehdy osmdesátiletá vdova vlastnila několik set forem na tisknutí, z nichž část byla pořízena už za její paměti. Ostatní formy převzala po zestárlé dělnici Františce Jochmannové a její předchůdkyni Oskerušové, pocházejících rovněž ze Šlapanic.¹⁶⁾

Cyrila Paulasová, rozená Zelinková (*1892, †1944), byla dcerou H. Zelinkové, v jejíchž šlépějích trukařky pokračovala. V roce 1967 rodina Paulasů darovala Muzeu ve Šlapanicích již nevyužívanou početnou kolekci raznic, která dala základ současné sbírce tiskátek.

Tělesně handicapovaná trukařka Štěpánka Bičová (*1884, †1966) v dětství prodělala obrnu, po níž jí zůstaly nepohyblivé obě nohy. Přesto se však dokázala o sebe starat z větší části sama. Její matka se začala věnovat předtiskování vzorků určených k vyšívání nedlouho před rokem 1900.¹⁷⁾ Š. Bičová v matčině činnosti pokračovala, i přes svůj tělesný handicap, který ji však v samotném tisku příliš ne-

bránil. Její rodina, která s ní v domě bydlela, i lidé, kteří si u ní nechávali tisknout vzory na látky, jí v mnohém velmi pomáhali. „(...) kolem sebe co dosáhla, tak to dělala. Ale většinou jí tam došli jako něco tisknout, tak si to prostě podali sami. (...) Měla šuflata, prostě kdo přišel tisknout, tak se podíval (...) a něco si vybral.“¹⁸⁾ Ve světnici, kterou v domě obývala, žila i pracovala. Měla v ní postel, kamna, skříň se stolem a dvě židle. Všechna tiskátka měla uložena ve skříni. Dřevěné raznice s kovovými vzorky otiskovala do plátěné podušky, která byla napuštěná modřidlem, a poté vzory nanášela na látku. Pomocí fixírky nanasla na látku líh (říkala tomu „špiritus“), kterým zafixovala modřidlo, nechala to chvíli zaschnout a zákazník si látku mohl odnést. (Sítka k rozprašení lihu Bičová nepoužívala.) K přenášení vzorů na látku používala Štěpánka Bičová kromě tiskátek také papírové šablony. Vyrobeny byly z voskovaného papíru, na němž byly špendlíkem vypíchané dírký do požadovaného ornamentu. Vzory si na papír nejdříve předkreslila nebo předtiskla a následně je velkým špendlíkem velmi pravidelně vypíchala. Vyráběla si je sama, přes zimu jí pomáhaly její známé. Postup nanášení vzoru na plátno byl následující. Na látku položila vybranou papírovou šablonu, zatížila ji a pomocí houby ji posypala modřidlem. V misce měla nasypané modřidlo, do něhož houbu ponořila a následně s ní jezdila po papíru. Poté papír opatrně sejmula a vysypala z něj do misky zbylý prášek. Následující fixace lihem měla stejný průběh, jak je popsán výše. Ve Šlapanicích se předtiskovalo nejen pro místní vyšivačky, ale chodily tam také ženy z celého okolí. „Tetička tam byla spokojená. Kšeftů měla dost. Paňmámy kolikrát z Ponětovic, Kobelnice a tam a tam. (...) A každá ruksak, vyvalila tam toto (...) [Ženy platily Bičové naturáliemi – pozn. aut.].¹⁹⁾ Tisknutí vzorů se neomezovalo jen na určité roční období, ale práce byla rozprostřena v průběhu ce-

lého roku, jak vzpomínají pamětníci. Bičová však nejvíce předtiskovala na podzim a přes zimu, což bylo období, kdy ženy vyšívaly, neboť práce na polích a v hospodářství skončila. „Sobota, neděla, kolikrát pětkrát, šestkrát tam přišel někdo. Ale většinou to bylo odpoledne, třeba v pátek, nebo v sobotu. (...) Třeba pět šest lidí čekalo a seděli v předsíni. (...) Vykládalo se s tema známéma a tetička tiskla. (...) Podzim, zima, bylo víc té práce. To dělala víc. Dyžto léto, to nebylo tak náročný.“²⁰⁾ Předtiskování vzorů však nebylo její živností. Štěpánka Bičová si tím spíše přivydělávala. Vzhledem k jejímu handicapu nemohla normálně pracovat a od Národního výboru dostávala peníze jako finanční podporu. Proto neměla ani stálý ceník. Lidé jí platili nejen penězi, ale také v naturáliích. „Kolik brávala, říkám, dvě koruny, pět korun, deset korun, patnáct korun. (...) Nebo vajíčka, slepica, králík. Asi co kdo unesl.“²¹⁾ Po smrti Š. Bičové si část raznic a vzorníků rozebrali lidé na památku. Ale většina tiskařského materiálu zůstala v truhle na půdě jejího domu, který však jeho nový majitel vyklidil a veškeré věci tak včetně tiskátek skončily někde na skládce odpadu.

V Praci souvisí předtiskování vzorů určených k vyšívání s krejčovskou dílnou Anny Šnáblové (*1911, †1993). Anna Šnáblová absolvovala po ukončení základní školy ženský vzdělávací spolek Vesna ve Slavkově, vyučila se švadlenou a v jedné části svého domu vedla své vlastní krejčovství. Předtiskování vzorů na látky mělo pouze doplňkový charakter, přesto Anna Šnáblová nashromáždila velké množství raznic, které ke své práci využívala. Šnáblová raznice používala v krejčovské dílně, ale rovněž je půjčovala ženám, které si chtěly samy vyšít nějaké oděvní součástky či bytový textil. Podle slov jejího syna se tiskátka používala naposledy v 70. letech 20. století k vyšívání monogramů.²²⁾ Od té doby ležela ladem až do roku 2006, kdy našla své nové uplatnění v Muzeu ve Šlapanicích.

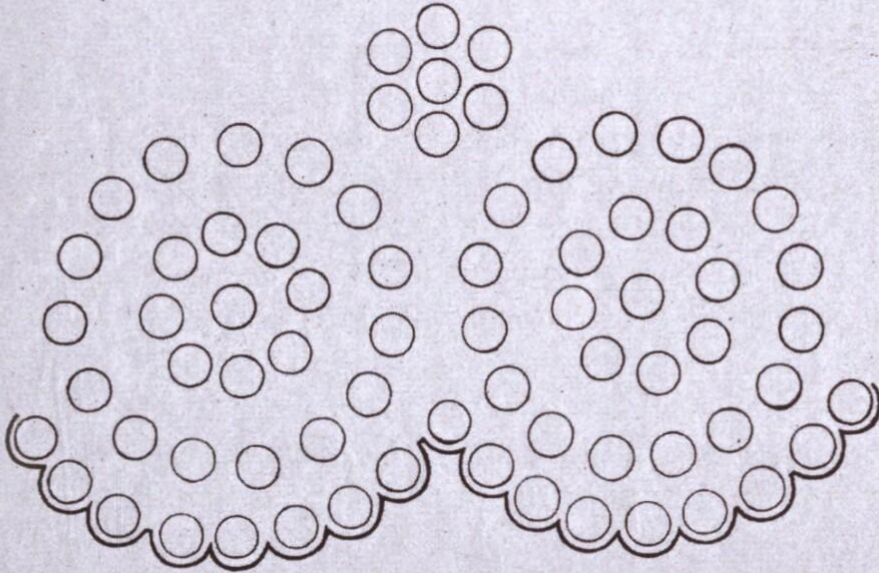
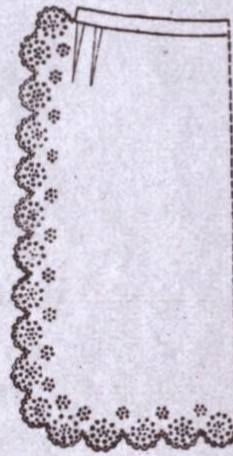
Sbírka výšivkových tiskátek je jako samostatný celek součástí etnografické sbírky Muzea ve Šlapanicích. Svým rozsahem je ojedinělá — čítá na čtyři tisíce kusů — avšak není ve své oblasti jediná. Různě početné kolekce raznic se nacházejí například také ve sbírkách Zámku Slavkov-Austerlitz,²³⁾ Etnografického ústavu Moravského zemského muzea,²⁴⁾ nebo Technického muzea v Brně. Šlapanickou sbírku výšivkových tiskátek doplňují také další předměty, které se samotnými raznicemi a jejich užíváním úzce souvisí, a to dvě skříňe k jejich uložení a sítko sloužící k rozprašování lihu. Raznice se používaly na předtisk vzorů k vyšívání, zejména pro bílé šlapanické vyšívání, a převážně šlo o dírkovou výšivku.

Tiskátko je složeno z dřevěné podložky, která svým tvarem odpovídá velikosti a tvaru tiskátka, a mosazných plíšků vsazených do podložky tak, že tvoří určitý vzorek budoucí výšivky. Jednotlivé vzorky se dají rozdělit do několika skupin: 1) samostatné vzory — kytice, kříže; 2) navazující kompozice — větší vzor, který se opakovaně tiskne za sebou a vytváří tak pás; 3) okrajové zoubky či obloučky zvané „kvelbička“ — používaly se na okraj textilie, navazují na sebe, vnitřní plochu lze vyplnit jiným vzorem; 4) písmena — různé druhy písmen, monogramy, nápisy, jména; 5) jiné — tečky, kolečka, čtverečky.

Raznice ve šlapanické sbírce pocházejí od více výrobců. Některá tiskátka vyrobila vzorkařská firma Františka Antoše, další pocházejí ze Šrutkova závodu a jiná jsou vyrobena podomácku. Existovala také možnost objednat je podle vzorníku nebo z časopisu.

Šlapanice.

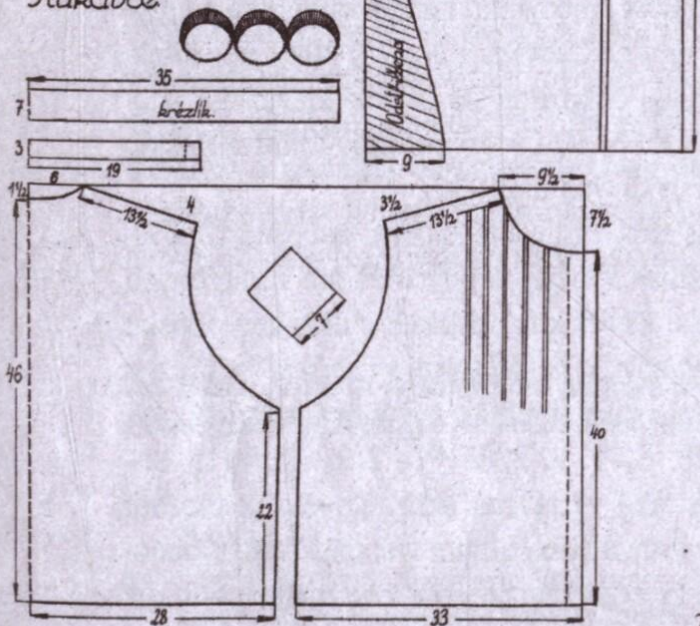
Okraj zástěrky zdobený
dírkovým vyšíváním.
Štítek jako u zást. líbeňské.

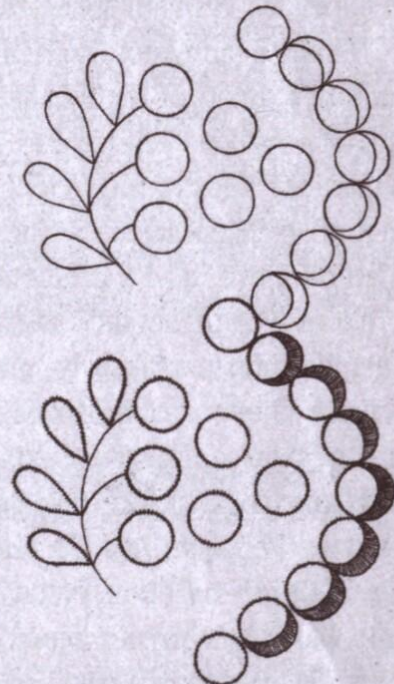
VZOR PRO VYŠÍVÁNÍ ŠLAPANICKÉ ZÁSTĚRY, DOPROVODNÁ DOKUMENTACE
(FOTO AUTORKA, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

Šlapanice.

Rukávce

Vzor na „krézli“ rukávců

„Krézli“ u brku končí řadou dírek.

VZOR PRO VYŠÍVÁNÍ ŠLAPANICKÝCH RUKÁVCŮ, DOPROVODNÁ DOKUMENTACE
(FOTO AUTORKA, ARCHIV MUZEA VE ŠLAPANICÍCH)

Do dřevěné skříně se zásuvnými přihrádkami (ty jsou uvnitř rozděleny přepážkami) se pro lepší přehlednost raznice ukládaly. Sítko sloužící k rozptýlení fixačního lihu na látku je zhotoveno z kovového sítky, které je zasazeno do dřevěné rukojeti.

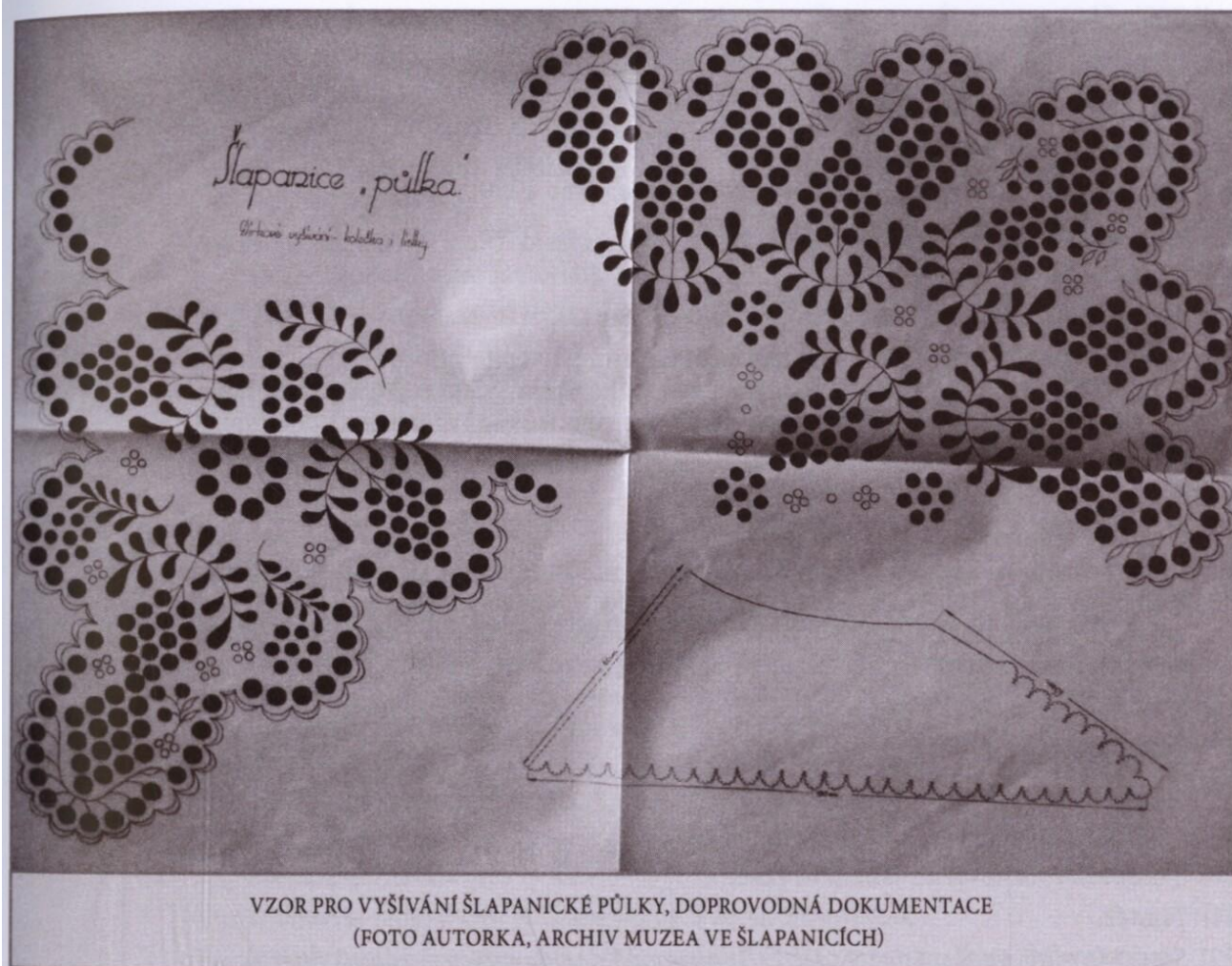
Šlapanická sbírka výšivkových tiskátek byla doplňována akvizicemi získanými několika způsoby – darem, koupí a vlastním sběrem.

Vůbec první tiskátka, která Muzeum ve Šlapanicích získalo darem v roce 1967, pocházejí od rodiny Paulasů. Díky nim se do muzea dostala velmi početná kolekce 2859 raznic. Ludvík Kunz se zasloužil o obohacení sbírky jedenácti kusy tiskátek, které pocházely od vyšivačky Štěpánky Bičové. Muzeu je věnoval v roce 1984. V roce 1999 se do muzea dostala první skříň sloužící k uložení raznic a soubor 220 kusů tiskátek. Darovala je Základní škola v Sokolnicích (tehdy ZDŠ Sokolnice). Tyto předměty pocházejí z počátku 20. století, lokalita však podle evidenčních karet není známa. Sbírkou byla v roce 2006 rozšířena koupí o početnou kolekci 735 kusů tiskátek a jedné dřevěné skříně, v níž byla všechna tiskátka uložena. Dané předměty vlastnila rodina Šnáblů z Prace. Raznice i skříň pocházejí z počátku 20. století, z pozůstalosti Anny Šnáblové. Sítko sloužící k rozptylu lihu muzeum získalo sběrem v roce 2009 od Marie Jánošíkové ze Šlapanic, která ho našla doma ve starých věcech po babičce. Komu sítko sloužilo dříve však původní majitelka nevěděla. Poslední přírůstek se do muzea dostal v roce 2012 darem od Zdeňky Hansové z Brna. Jedná se o 86 kusů tiskátek, které paní Hansová dostala od gymnaziálního profesora Františka Kundraty (*kolem r. 1800), jenž učil na gymnáziu v Ivančicích. Rodina Zdeňky Hansové bydlela u Kundratů v podnájmu. Tiskátka si pořídila a používala žena Františka Kundraty, která se věnovala ručním pracím, jako například vyšívání či háčkování. Raznice pocházejí z přelomu 19. a 20. století.

Téměř všechny dosavadní akvizice muzeum nabylo díky iniciativě původních majitelů předmětů. Vlastní badatelská činnost pracovníků muzea zaměřená na problematiku výšivkových tiskátek náleží zejména Ludvíku Kunzovi, který se zajímal o šlapanický lidový kraj. V roce 1950 vydal odbornou studii pojednávající o lidovém kroji ve Šlapanicích, čemuž předcházelo bádání v terénu. Díky tomu se dostal, byť jen okrajově, také k problematice výšivkových tiskátek.

Co se týče prezentace sbírky, samostatná výstava tiskátkům doposud věnována nebyla, přesto však byly některé raznice využity v jiných různě zaměřených výstavách či expozicích Muzea Brněnska. Devět kusů tiskátek s ukázkou obtisků na plátně bylo součástí stálé expozice *Pohledy do národopisných sbírek*²⁵⁾ v Muzeu ve Šlapanicích. Tiskátka se dále používala jako doplněk k výstavám šlapanického muzea *Vrčka od jara do podzimu* (8. 6.–9. 9. 2007)²⁶⁾ a *Díky Vám* (11. 8.–3. 9. 2006),²⁷⁾ na obou výstavách byla také vystavena skříň sloužící k uložení raznic. Skříň byla rovněž zapůjčena na výstavu prezentující sváteční kroje svobodných na Moravě a ve Slezsku před 80 lety nesoucí název *Ta jeho milá modré oči má...*, která se konala v Podhoráckém muzeu v Předklášteří (9. 5.–23. 9. 2012).

I v dnešní době však tiskátka nezůstávají ležet ladem a nadále jsou využívána ke svému původnímu účelu, tedy k předtištění vzorů na krojové součástky. Je tomu tak, jak v 80. letech 20. století napsala Miroslava Ludvíková: „Proto, budeme-li si chtít nyní vyšít krojovou součást, sáhneme k zachovaným tiskacím formám, které

se v minulosti osvědčily. Toto řešení je nám totiž nejbližší i dobově i tím, že je pro nás nejsnadnější. Odpovídá nejlépe vývojovému typu kroje, který máme k dispozici, nebo který si pořídíme.²⁸⁾ Tiskátka jsou přístupna všem badatelům, kteří mají možnost je v muzeu prezenčně studovat, případně použít k předtištění vybraných vzorů.²⁹⁾ Toho využívají zejména členové Národopisného souboru Vrčka, ale rovněž další lidé, kteří se věnují místním tradicím a snaží se obnovovat tamější lidové kroje. Bohužel se však tyto předměty nachází v povědomí jen úzkého okruhu badatelů a pro širší veřejnost zůstávají nadále skryty v šeru depozitáře. Výstavy věnované kráse lidového oděvu byly pořádány nespočetněkrát, avšak málokdo již ví, co vše obnáší proces vzniku těchto skvostů.

Bc. Eliška Filipová je studentka magisterského studijního programu oborů Etnologie a Muzeologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Poznámky

- 1) Srov. Ludvíková, Miroslava: *Výšivka*. In: Brouček, Stanislav, Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, III. Praha – Brno 2007, s. 1174.
- 2) Srov. Tamtéž, s. 1176.
- 3) *Plína*, *šata* nebo také *vyvazovačka* jsou názvy pro velký bílý plátěný šátek, v rozích vyšíváný, který nosily vdané ženy v 1. polovině 19. století.
- 4) Týž: *Lidová výšivka na Brněnsku*. Brno 1981, s. 38.

- 5) Srov. Tamtéž, s. 57.
- 6) Týž: *Moravská lidová výšivka*. Brno 1986, s. 198.
- 7) Týž: *Lidová výšivka*, s. 70.
- 8) Srov. Tamtéž, s. 54–58.
- 9) Kunz, Ludvík: *Lidový кроj ve Šlapanicích u Brna*. Brno 1950, s. 31.
- 10) Srov. Ludvíková, M.: *Lidová výšivka*, s. 53–54.
- 11) Kunz, L.: *Lidový кроj*, s. 32.
- 12) Srov. Ludvíková, M.: *Lidová výšivka*, s. 53–54.
- 13) *Fixírka* je ruční nástroj sloužící k nanášení kapaliny, v tomto případě líhu, na povrch předmětu. Jde o dvě trubičky přiložené do pravého úhlu. Svislá trubice je ponořena do nádoby s kapalinou. Fixírka funguje na principu foukání vzduchu do vodorovné trubičky, která pod tlakem vysává kapalinu druhou trubicí a na jejím opačném konci je rozstříkována.
- 14) Srov. Tamtéž, s. 54.
- 15) L. Kunz uvádí H. Zelinkovou a Š. Bičovou jako své informatorky. Další dvě ženy, C. Paulasová a A. Šnábllová, jsou uvedeny v pramenech Muzea ve Šlapanicích. Díky několika informátorům, zejména rodinným příslušníkům, se autorce podařilo získat více informací o životě a práci Š. Bičové a A. Šnábllové.
- 16) Srov. Kunz, L.: *Lidový кроj*, s. 32–34.
- 17) Srov. Tamtéž.
- 18) Z osobního rozhovoru s Janem Gryzem.
- 19) Z osobního rozhovoru s Bohuslavem Liškou.
- 20) Z osobního rozhovoru s Janem Gryzem.
- 21) Tamtéž.
- 22) Srov. Muzeum ve Šlapanicích: *DDI. Doprovodná dokumentace – rodina Šnáblů, Prace*. [Šlapanice] 2005. s. 1. [Interní materiál].
- 23) Ve sbírkách slavkovského zámku se nachází poměrně rozsáhlá sbírka tiskátek čítajících celkem 2768 kusů, pocházejících z dílny p. Jelenové ze Slavkova.
- 24) V Moravském zemském muzeu v Brně jsou tiskátka (293 ks) zařazena do sbírkového fondu řemesel. Jedná se o různé početné soubory získané z pozůstalostí jednotlivých vyšivaček. Největší kolekce (77 raznic) pochází od vyšivačky Marie Kňákové (1888–1975) z Brna-Tuřan. Dále se ve sbírce nacházejí tiskátka z Prostějova, Šlapanic, Brna-Komína, Brna, Kačerovic a Dolních Heřmanic u Třebíče.
- 25) Stálá expozice byla nainstalována v prvním patře scholasterie v roce 1997. Prezentovala nejzajímavější doklady lidového umění a kultury minulých generací v oblasti východního Brněnska. V lednu 2007 byla expozice zrušena.
- 26) Výstava byla pořádána ve spolupráci se šlapanickým národopisným souborem Vrčka. Jednalo se o autorskou výstavu založenou zejména na vlastním studiu a využívající muzejní sbírky a sbírky národopisného souboru. Výstava byla prezentována formou kalendária lidových zvyků.
- 27) Výstava nových přírůstků do sbírek šlapanického muzea.
- 28) Ludvíková, M.: *Lidová výšivka*, s. 59.
- 29) Současná technologie tisku se od té původní nijak výrazně neliší, jen se namísto modřidla používá razítková barva, kterou lze rovněž vyprat.

Prameny

- Mandáková, Lucie: *Výšivková tiskátka*. Rkp. [Popis fondu]. [Šlapanice] 2008. [Interní materiál].
- Muzeum ve Šlapanicích: *DDI. Doprovodná dokumentace – rodina Šnáblů, Prace*. [Šlapanice] 2005. [Interní materiál].

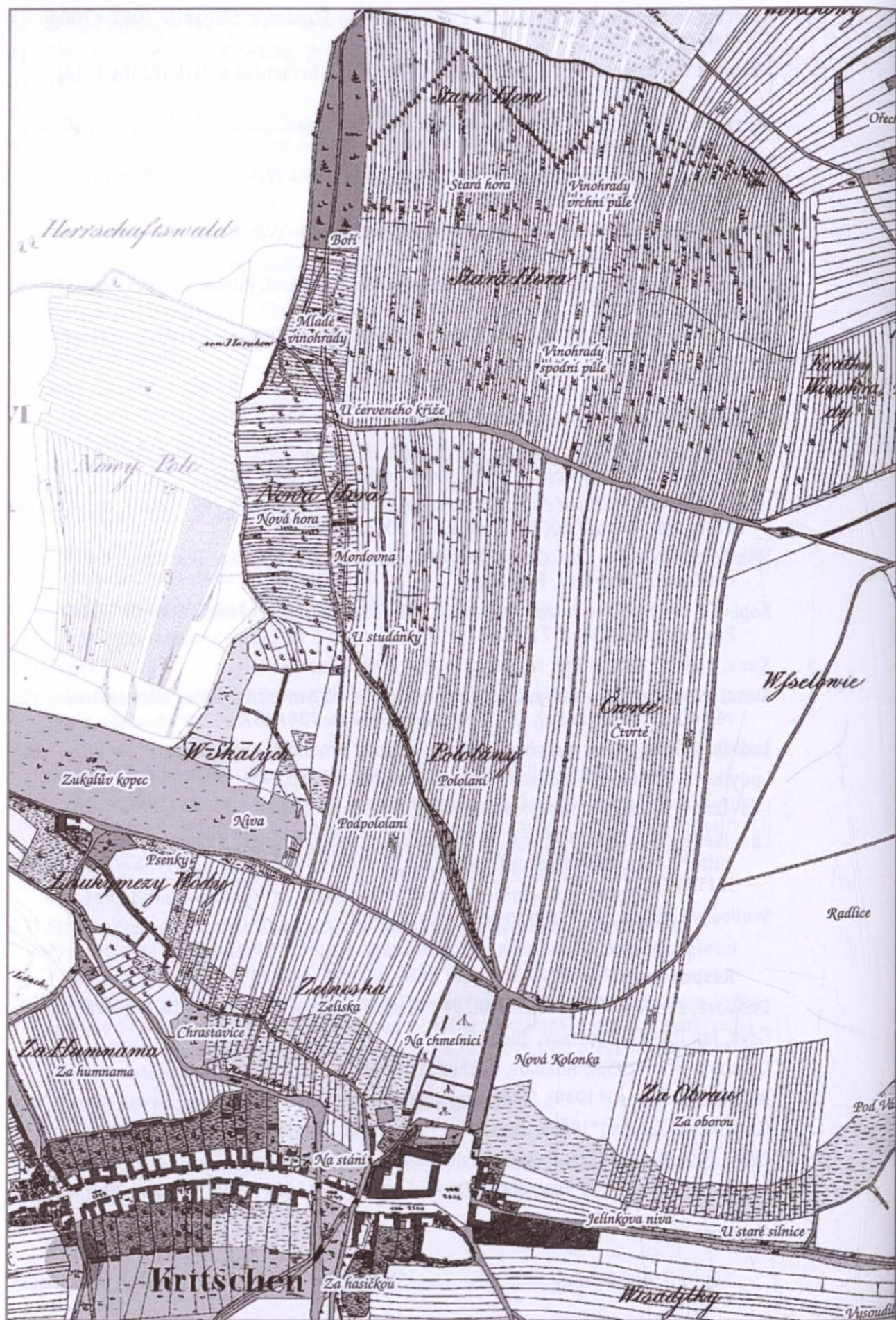
- Muzeum ve Šlapanicích: *Kniha přírůstků. Muzeum Šlapanice*. Šlapanice 1982–[2004]. [Interní materiál].
- Muzeum ve Šlapanicích: *Národopis. Na 1–Na 3911*. [Evidenční karty]. [Knihy 1–14]. [Šlapanice] [1967–2012]. [Interní materiál].
- Muzeum ve Šlapanicích: *Přírůstková kniha. Muzeum ve Šlapanicích*. [Šlapanice] 2004–. [Interní materiál].
- Muzeum ve Šlapanicích: *Tiskátka. Kniha přírůstků. Na – Národopis. 1*. [Šlapanice] 1967–1968. [Interní materiál].
- Muzeum ve Šlapanicích: *Tiskátka. Kniha přírůstků. Na – Národopis. 2*. [Šlapanice] [1968–1985]. [Interní materiál].
- Muzeum ve Šlapanicích: *Tiskátka. Přírůstková kniha. Na. 3*. [Šlapanice] 1985–[1987]. [Interní materiál].
- Muzeum ve Šlapanicích: *Tiskátka. Přírůstková kniha. 4*. [Šlapanice] [1987]. [Interní materiál].

Literatura

- Filipová, Eliška: *Kolekce výšivkových tiskátek ve sbírkách Muzea ve Šlapanicích. Bakalářská oborová práce*. Masarykova univerzita. Brno 2013.
- Hanák, Jaromír: *Výstavní činnost muzea ve Šlapanicích v letech 1995–2004*. In: Muzeum Brněnska. Sborník 2004. Předklášteří 2004. s. 83–89.
- Holubová, Markéta: *Kroj. Oděv. Oděvní doplňky. Krajka. Výšivka. Textilní techniky. Výběrová bibliografie*. Praha 2001.
- Kopecký, Josef: *70 let muzea ve Šlapanicích*. In: Muzeum Brněnska. Sborník 2004. Předklášteří 2004. s. 71–82.
- Kunz, Ludvík: *Lidový kroj ve Šlapanicích u Brna*. Brno 1950.
- Kunz, Ludvík: *Výstava lidových krojů a výšivek ve Šlapanicích u Brna*. Národopisný věstník československý, 1951, roč. 32, č. 1–2, s. 436–437.
- Ludvíková, Miroslava: *Kroj brněnského venkova*. Brno 1981.
- Ludvíková, Miroslava: *Lidová výšivka na Brněnsku*. Brno 1981.
- Ludvíková, Miroslava: *Moravská lidová výšivka*. Brno 1986.
- Ludvíková, Miroslava: *Výšivka*. In: Brouček, Stanislav, Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, III*. Praha – Brno 2007, s. 1174–1177.
- Svobodová, Vlasta: *Lidová výšivka*. Břeclav [1986].

Respondenti

- Drlíková, Zdena (*1957), Šlapanice, výuka paličkování a lidového tance, půjčování krojů.
- Gryz, Jan (*1947), Adamov, důchodce.
- Gryzová, Eva (*1952), Adamov, důchodkyně.
- Jánošíková, Marie (*1949), Šlapanice, důchodkyně.
- Jánošíková, Sabina (*1982), Šlapanice, vedoucí Národopisného souboru Vrčka.
- Liška, Bohuslav (*1926), Šlapanice, důchodce.
- Šnábl, Julius (*1947), Prace, důchodce.

ČÁST KATASTRÁLNÍHO PLÁNU PODOLÍ (KRITSCHEN) Z ROKU 1826, ZACHYCUJÍCÍ JIŽNÍ SVAHY NAD OBCÍ, KDE LEŽELY VINICE. KURZÍVOU JSOU VEPSÁNY V SOUČASNOSTI POUŽÍVANÉ NÁZVY TRATÍ.

(FOTO AUTOR, ZDROJ MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV)

Jiří Čalkovský

Podolí u Brna byla jedna z mnoha vesnic patřících do vlastnictví kapituly sv. Petra a Pavla v Brně. Kapitulní statek v roce 1566 tvořily předměstské vesnice Brna Cejl a Hartlůvka, na jihu Komárov, Polní ulice, Bohunice, Horní a Dolní Heršpice a Přízřenice, na západě Nebovidy, Ořechov a Ořechovičky, na severovýchodě Mokrá, na východě Podolí, Bedřichovice, Prace, Velešovice a Rousínovec. Nejvýchodnější a také nejvzdálenější vsí na panství byly Zvonovice, ležící ani ne 10 km na jihozápad od Vyškova.

Podolí byla zemědělská obec, ve které se stejně jako na ostatních vesnicích panství hospodařilo tradičním způsobem. Půda byla zčásti využívána jako pastvina pro hovězí dobytek a ovce. Zbytek se oséval pšenicí, ovsem nebo ječmenem. Na dnešní ulici Kolonie se pro potřeby místního pivovaru pěstoval chmel. I když tento způsob hospodaření dával jistotu stabilního ekonomického výsledku, bylo za výhodnější pokládáno vinohradnictví. Tomu odpovídala i cena vinic. V některých oblastech dosahovala rozloha dvou měřic vinohradu i ceny menšího domu.¹⁾

Pěstování vinné révy na kapitulním statku bylo zaznamenáno od roku 1536 v Bohunicích, později u Nebovid, Ořechova a Podolí. V Bohunicích obdělávali vinice přespólní z Polní ulice, Komárova, Starého Brna, Nových sadů a z Pekařské ulice. V Nebovidech pak přespólní z Horních Heršpic, Přízřenic, Střelic, Moravan a ze Starého Brna. Do Podolí docházeli pracovat zvláště lidé z Velatic.²⁾ Vinice zde ležely v tratích *Nová hora, Stará hora, Psenky, Na kopcích, V hoře Ořechové a Nivkách*.

Podolí v té době leželo na důležité a frekventované komunikaci, která spojovala podle nejstaršího písemného záznamu z roku 1261 Brno s Olomoucí. Podél těchto cest byly vrchností jako nezbytný doplněk dopravní infrastruktury budovány zájezdní hostince. Ty nabízely cestujícím ubytování, stravu, občerstvení a celou řadu řemeslných služeb. Žádaným artiklem zde byly alkoholické nápoje dodávané z kapitulního pivovaru a palírny v Podolí. Jistě bylo v zájmu vrchnosti rozšířit tento sortiment i o víno z místního zdroje.

Historie vinohradnictví v Podolí se dochovala ve dvou knihách *Horenských práv*, které zachycují období let 1652–1697 a 1699–1754. Dnes jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně. Obě byly vedeny v českém jazyce a jde vlastně o pozemkové knihy, do nichž se zapisovala držba vinic.

Druhá z těchto knih, zachycující období let 1699–1754, dává nahlédnout do života v obci na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století, do vztahu mezi vrchností a poddanými, a ukazuje i míru sankcí ukládaných za nerespektování soukromého vlastnictví. Její titulní list nese následující vnočení:

„Registra vinohradský hory Podolský v létu tomto 1699 při času svatého Jiří v nově sepsaný za časů urozeného a vysoce velebného pana Ferdinanda z Ullersdorffu a Němše, ten čas kanovníka kostela svatého Petra v městě Brně a procorátora statků kapitolních.“³⁾

Následuje „*Privilegium*“ převzaté ze vstupních stran starší knihy, které ob-

jasňuje, jak došlo v obci v roce 1652 k obnově vinohradnictví, vymezuje polohu a určuje rozlohu vinohradů a stanovuje pravidla hospodaření. Text také zmiňuje dvě důležitá data, kdy se vrchnost a poddaní setkávali nad horenským právem. Oba termíny byly významnými svátky spojovanými se zemědělstvím. První z nich byl zasvěcen svatému Jiří (24. dubna), od jehož svátku již „*nebylo možné vstoupit na pole*“, sluhové mohli změnit svého pána a úroky byly splatné nejpozději do tohoto dne. Druhým byl svátek svatého Vavřince (10. srpna), který byl pro zemědělce dnem zahajujícím pěstování podzemních polních plodin.

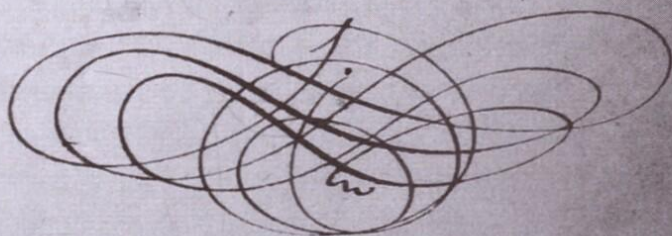
Privilegium

„My probošt, děkan a celá capitola hlavního kostela v městě Brně u svatého Petra známo činíme tímto listem obecně i s potomky našimi budoucně, kterak jsou před nás předstoupili poddaní naši věrní z dědiny Podolí, ponížene nás žádajíce, abychom jim v tom milosti udělili, poněvadž jim vinohrady staré, kterých prve užívali, již na větším díle skrze přilešné mokra a rozmnožení kamenů vyhnily, zase na to místo jinší, lepší a pohotovější místo k vysazování nových vinohradův na gruntech našich při dědině Podolí ležících, pod jistý roční plat dali a osvobodili, tak aby potomně zase živnosti své budoucně jak v roli, tak v vinohradech mohli vyhledávati a podle toho všelijaké povinnosti panské tím lépeji vykonávati. Vidouce a uznávající my jejich slušnou žádost a že tudy nercí-li dotčení naši poddaní svého dobrého, ale i našeho vyhledávání, jim toho jsme žádným způsobem i s potomky našimi odepřiti nemohli.

Nýbrž tak činíme a jim rolí jmenované v Nové hoře od cesty aneb stezníka, kterým se jde z Velatic k Líšni vedle starých vinohradů začínajíc se od rolí naší dědiny pusté važanský až k lesu po hranice horákovské našíř, nazdýl pak od téhož stezníka až po hranice a vinohrady též horákovský, na dotčený vysazování vinohradů vyměřujeme a odevzdáváme, a to na tento jistý způsob, že nercí-li naši poddaní z dědiny Podolí aneb z jinších dědin, ale taky i jiní lidé kterékolivěk vrchnosti cizí poddaní v dotčené Novej hoře sobě budou moci, jak se jim mnoho bude líbiti, čtvrti aneb achtele vzíti a vysazovati s tímto způsobem: My prve poddaní z dědiny Podolí, kteří domácí roli v tom místě mají od tohoto léta 1652 až do třech let pořad zběhlých od dávání platů osvobození bejti mají, jinší pak, jak naši, tak cizí poddaní, kteří tam rolí nemají, chtěli by v dotčené Novej hoře rolí k vysazování vinohradů něco ujíti, povinni budou v roce ihned od toho času, kdyžby takové roli ujali a ji sobě zapsati do register vinohradských pořádně dali. Za roli a grunt níže psaný plat při vinobraní spraviti, totiž z jednoho achtele šesnáct groší bílých, kterýžto plat jeden každý v tej hoře mající vinohrad povinnen bude budoucně bez zaneprázdnění, vejmluv a odporu horním podolským skutečně odvozovati.

Za druhý osvobozujeme tímto listem a vůli naši dáváme i s potomky našimi, aby všichni držitelé vinohradů v tej Novej hoře, jak naši dědiční, tak cizí poddaní a lidé, dotčený vinohrady vysazené, komu by se jim líbilo jako své vlastní prodati, darovati, kšaftem poručiti aneb na koho by nápadem spravedlivým padly, jich se pořádný dědic ujímati a užívatí bude moci, a kdyžby pak kdo prodal, daroval, poručil aneb udělil, povinnen bude co nejdřívěji sobě takovej vinohrad registry horenskými ujistiti. To pak obzvláště jakožto pánu gruntův často psaných pozvůstavujeme sobě, kdyžby kdo vinohrad prodal a smluvil, abychom jej v tej sumě mohli my aneb naši poddaní mimo jiných cizích ujíti a skoupiti.

 registru Winobradský Horn
 vodolský w Leibú tomto 1699
 při časú D. Sij w Rome dep.
 "sán", za časú Prozenso, a drýsoce
 vcelebneso Vana Ferdinanda z Alers.
 torffu a diemse, ten čas Kanovníka
 Kofela S. Petra w Miesti Žrné, a Proco,
 zatora Statku Kapitolnics.

Za třetí kdyby se přitrefilo, že by se některý nedbalec (jakž se často trefuje) našel, že ujmouc vinohrad jej více zapustí než vzdělává aneb dokonce pustého zanechává, tudy od myší, žab a zeměplazův sousedům vedlejším se děje škoda, plat proto gruntů pána hyne, nařizujeme, aby po třikráte takový napomenut byl skrze horní naše a jesliže by vinohrad buďto jinému neprodal aneb sám jeho nevzdělával, takový vinohrad (leč by v tom jiná slušná příčina byla) aby propadl.

Čtvrtý pro uvarování všelijakejch nepořádností povinen bude jeden každý tam mající vinohrad dvakráte k horenskému právu, totiž na svatého Jiří jednou a podruhé na svatého Vavřince se dostaviti a právo od nás ustanovený poslechnouti tak, aby se jeden každý věděl, jak řídití a před škodami vystříhati.

Pro utvrzení již toho všeho, což se v tom listu našim povolilo, nařídilo i zapsalo, k tomu my s dobrou vůlí a vědomostí naší, pečeť naši kapitolní přitlačiti dali. Jehož jest datum na Hoře svatého Petra v městě Brně léta Páně šestnáctistého padesátého druhého na den Svatého Jiří.⁴⁾

Moravské vinice byly spravovány podle zvláštních řádů, jež byly označovány jako viničné či *horenské právo* na rozdíl od *horního práva*, týkajícího se těžby kovů. Čeština tu vytvořila dva rozdílné názvy, zatímco v latině obojí slulo „*ius montium*“ a v němčině „*Bergrecht*“. Toto horenské právo mělo několikovýznam. Znamenalo předně *horenský řád*, kterým se spravovaly vinice, dále to byl *horenský soud*, jenž vyřizoval sporné záležitosti viničných hor, a konečně i *shromáždění všech vinohradníků*, kteří měli vinice v této oblasti a podléhali příslušnému viničnému řádu. Toto shromáždění se scházelo zpravidla dvakrát do roka. Kromě toho „*perkrecht*“ znamenal *právo panovníka k horám*, tj. obsah zvláštního viničného regálu.⁵⁾

V druhé knize Horenských práv obce Podolí následuje po vstupním Privilegiu vlastní text horenského práva. Svým rozsahem a po obsahové i stylistické stránce se jen velmi málo liší od horenského práva z Bzence, kde bylo zapsáno jako *Horenské právo Engelsteinské při městě Bzenci*.⁶⁾ Tento text, z dnešního hlediska až příliš krutý, však pamatoval i na případy, kdy se člověk skutečně nacházel v nouzi. Svědčí o tom sedmý bod nazvaný „O vzetí kolka“, kterým je dovoleno sbírání uhnílych kůlů. Kdo by však z vinice vytáhl a odnesl dobrý kůl, trestá se na hrdle. Výjimka platí pro unaveného pocestného, který si smí k podpírání vzít jeden kůl. Vezme-li dva, propadá pokutě pěti tolarů nebo ztrátě ruky, při třech mu již hrozí trest smrti.

Dozor nad vinohrady měla *správa hor viničných*, v jejímž čele stál *horný*, nebo jinak také *bergmistr* či *pergmistr*. Ten byl voleným představitelem a dozorčím orgánem místního horenského práva. Kontroloval jakost vín, vedl zápisy do horenských knih, určoval a vybíral pokuty za nedodržování předpisů, spoluurčoval termín sklizně hroznů a zúčastňoval se projednávání rozepří ve věcech viničných.

Následující text je přepisem horenského práva z druhé podolské knihy a je ponechán bez další jazykové úpravy:

Zacínagise Winohrady od Lesa Slovan Dlouhých

První Vinohrad z kraje Ondřeje Zecha z Líšně. Jeden Achteľ.
dává se z něho Ouroku Ročně Velebnéj Capitoli 37 ½ krejcarů.
Anno 1699. Petr Beran z Bedřechovic koupil ten Vinohrad za 3 ½ fl.
dne 15. Aug. při horenském práve.

Anno 1708. Dne 12. Aug. při držaném horenském práve
Jakub Paták z Mokré dal jest sobě tento vinohrad
jsem zapsati, kterýž on koupil za 18 fl.
od Petra Berana z Bedřechovic totiž jeden ašteľ.
Veleb. Capitoli z něho ročně povinen bude 37 ½ krejcarů.

Anno 1709. dal se na prodej

A. 1710. Vinohrad se prodal.

A. 1711. na prodej se.

1712. na prodej se.

1713. na prodej se.

1714. na prodej se.

Anno 1721. na prodej se.

1722.

1723.

1724. al. p.

1725.

1726.

1727.

1728.

1729.

1730.

1731.

1732.

1733.

1734.

1735.

1736.

1737.

1738.

1739.

1740.

1741.

1742.

1743.

1744.

1745.

1746.

1747.

1748.

1749.

1750.

1751.

1752.

1753.

1754.

1755.

1756.

1757.

1758.

A. 1715. na prodej se.

1716. na prodej se.

1717. na prodej se.

1718. na prodej se.

1719.

1720.

1721. by lidem koupil.

1722.

1723. al. p.

1724. by lidem koupil.

1725.

1726.

1727.

1728.

1729.

1730.

1731.

1732.

1733.

1734.

1735.

1736.

1737.

1738.

1739.

1740.

1741.

1742.

1743.

1744.

UKÁZKA ZÁZNAMU O DRŽENÍ PARCELY VE VINOHRADU:

ZAČÍNÁJÍ SE VINOHRADY OD LEŠA SLOVEM DLOUHEJCH. PRVNÍ VINOHRAD Z KRAJE ONDŘEJE ZECHA Z LÍŠNĚ
JEDEN ACHTEL, DÁVÁ SE Z NĚHO OUROKU ROČNĚ VELEBNĚJ CAPITOLI 37 ½ KREJCARŮ.

ANNO 1699 PETR BERAN Z BEDŘECHOVIC KOUPIĽ TEN VINOHRAD ZA 3 ½ FL. RÝNSKÝCH DNE 15. AUGUSTI
PŘI HORENSKÉM PRÁVĚ.

ANNO 1708 DNE 12. AUGUSTI PŘI DRŽANÉM HORENSKÝM PRÁVĚ JAKUB PATÁK Z MOKRÝ DAL JEST SOBĚ TEN-
TO VINOHRAD JSEM ZAPSATI, KTERÝŽ ON KOUPIĽ ZA 18 ZL. RÝNSKÝCH OD PETRA BERANA Z BEDŘECHOVIC,
TOTIŽ JEDEN ACHTL. VELEBNĚJ CAPITOLI Z NĚHO ROČNĚ POVINEN BUDE 37 ½ KREJCARŮ.

(FOTO AUTOR, ZDROJ MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV)

1. Nejprve ohlašujeme, že pán náš margkrabě, Jeho Milost kníže země a potom vrchní tento jest pravý pán gruntovních hor v zemi moravské. Což by se stalo aneb přihodilo spravedlivých věcí, to my na Jeho Milost horní konšele z pilnosti zněsti máme a Jeho Milost má to spraviti a vypraviti, jakožto vrchní pán a správce soudův našich.

2. Oznamujeme, že každý pergmistr jest mocův na místě Jeho Milosti nad horami a jeho horní konšelé tu moc takovou mají a jako pergmistr jsou, a kdož by prodal aneb koupil vinohrad, když by pergmistra nemohli jmíti, tehdy jeden konšel může odevzdati neb přijíti, dodá pergmistr jeho právo. Kdo pak čtvrt vinohradu přijímá, ten má dáti 2 peníze a ten kdo odevzdává má dáti 1 peníz a pergmistr má dáti oba vepsati v horní knihy, zač jest prodán a které časy neb léta pro potomní nesnáze.

3. Také oznamujem, že dvakrát v roce práva aneb soud horní osazený bejti má, první soud tou nedělí po svatým Jiří a druhý tou nedělí před anebo po svatým Vavřinci, leč by z některé vlastní příčiny odloženo bylo od samého pána gruntovního.

4. Také oznamujem, že všickni, kteří vinohrady v horách mají, ti mají v ty časy jmenované při obojích soudech anebo právích bejti, každý má oznámiti své vinohrady před pergmistrem a horními konšely a má dáti z jedné každé čtvrti 1 peníz a kdož by toho neučinil, ten propadne 10 grošů tolikrát, kolikrát toho neučinil, a to beze všeho odporu.

5. Také oznamujem, že žádný vincour náměstka, když se najímá, mzdy vyříkati nemá před sedícími lidmi, leč by to učinil s radou a vůlí horních konšelův neb pergmistrův v radě sedících, a na kohož by kolikrát koliv provedeno bylo, tolikrát propadne 10 grošů svým pergrošem a v tom pán jeho vinen nic nebude.

6. O schnilé kóly

Toto oznamujem, že vincourovi dopuštěno jest, aby sobě shnilého kólí sbíral a pak-li by on nebo jeho mládenec aneb jeho dělník lámal dobré kóly a užitečné na kusy, ten jest na milosti pána svého a hrdlo propadl on i každý ten, kdož by to učinil.

7. O vzetí kolka

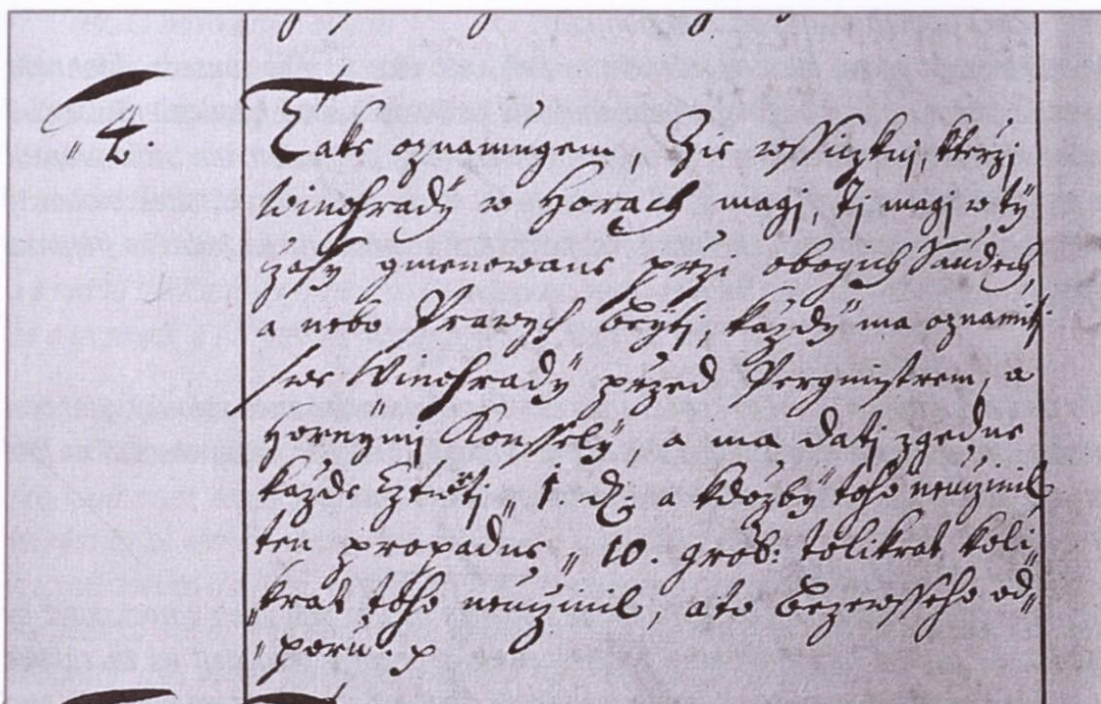
Také oznamujem, když by který pocestný člověk vzal jeden kůl v horách, na který by se podpíral, ten za to nic nepropadne, a který by vzal 2 a popaden byl s nimi, ten propadá 5 tolarů aneb rukou, pakli by vzal 3, ten propadne hrdlo.

8. O tlučení kólí

Také oznamujem, kdyby již kóly k bití bylo hospodárovi ku požitku, a kdož by jediný kůl vzal sobě ku požitku a hospodárovi ke škodě, ten hrdlo ztratí.

9. O místě před vinohradem

Také oznamujem, že místečko před vinohradem má tak široké bejti, co vůz s koňmi

TEXT HORENSKÉHO PRÁVA Z DRUHÉ KNIHY 1699–1754:

4. TAKÉ OZNAMUJEM, ŽE VŠICKNI, KTEŘÍ VINOHRADY V HORÁCH MAJÍ, TI MAJÍ V TY ČASY JME-
NOVANÉ PŘI OBOJÍCH SOUDECH ANEBO PRÁVÍCH BEJTI, KAŽDÝ MÁ OZNÁMITI SVÉ VINOHRADY
PŘED PERGMISTREM A HORNÍMI KONŠELY A MÁ DÁTI Z JEDNÉ KAŽDÉ ČTVRTI 1 PENÍZ A KDOŽ
BY TOHO NEUČINIL, TEN PROPADNE 10 GROŠŮ TOLIKRÁT, KOLIKRÁT TOHO NEUČINIL, A TO BEZE
VŠEHO ODPORU. (FOTO AUTOR, ZDROJ MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV)

dlouhý jest, a to místo má tak veliké právo, jako vinohrad sám, a kdož by se na to místo utekl a jej kdo řečí neb jinými neslušnými věcmi urazil, ten propadl 5 liber neb rukou, pakli by utekl do vinohradu o poctivú věc, tehdy má plný frejunk, jako v kterém místě až do pergmistrova příští anebo do příští jednoho konšela, ti mají ho dáti ku právu k jeho odpovědi, kdož k němu žalovati má. Pak-li jest věc nepoctivá, tehdy ten nemá žádného frejunku jako zrádce, pak-li morděře násilník.

10. O svádě v vinohradech

My také oznamujem, kdyby se dva dělníci ve dvouch vinohradech svádili a že by je meze dělila, ač by koliv v hromadou nepřišli, jeden každý z nich propadl 10 grošů. Pak-li by v hromadu běželi přes meze a jeden druhého udeřil, tehdy jsou frejunk zrušili a hrdlo propadli. Pak-li by kdo svého života na vinici bránil a nemohl nikterak toho ujít a v tom, že by zabil druhého, ten proti hoře ani horným nic by vinen nebyl, jedině aby protiv Bohu a přátelům odložil, jakž právo jest.

11. O rumě a mezech mezi vinohrady

My také oznamujem, že zvnitřné meze svým chodem přísluší a k zevnitřnímu vinohradu oukolí jich obojích jest, také nemá z obouch stran blízko meze dolovati, než přovíma tak daleko státi od meze, co by motykou mezi pněm a mezi mezou mohl táhnúti. A kdož by v tom byl postižen, že by k mezi blízko daloval, sobě ku polepšení a že by se skrze to meze kazila, kolikrát koliv by to udělal, tolikrát 5 liber a pergmistrovi 12 peněz a sousedu svému aby škodu opravil.

12. O podtahování pod zem oblúkŭv

My také oznamujem, kdož by jeden vinný peň aneb více z svého souseda vinohradu uvedl a jinému pňoví odjímal svému sousedu ke škodě a sobě k polepšení. Uzná-li jeden konšel horní aneb dva muži obecní a bude světky přemožen, ten hrdlo propadl a jest falešný a přísluší na rošt. A pak-li uteče, tehdy jeho všecek statek mohovitý i nemohovitý propadl pánu svému a jest nevycťený a nemůž nikdá žádného frejunku míti.

13. O vytažení oblúkŭv

My také oznamujem, kteří by kopáči aneb člověk peň dolování aneb oblouky vytahoval anebo uřezoval sobě ku požitku a vinohradu ke škodě, on jej prodej anebo sad' na jiné místo, bude-li s tím popaden, propadne hrdlo a přísluší na rošt.

14. O krádeži vína

My také oznamujem, kdo by v vinohradě popaden byl, ve dně aneb v noci, když by víno zralé bylo, a nabral by vína, ten jest hrdlo propadl a pokládají jej za zloděje a kterýž by soused jej popadél, tomu má všecka ubec a hora neb právo pomoci, buď na mistra aneb k čemu kolivěk a co by koliv nákladů bylo, má s ním všecka obec trpěti.

15. O krádeži

My také oznamujem, kdož by chodil našou mezí neb na fredy nahoře neb dole a neukrad by nic, ale má oumysl krásti, bude-li popaden, bude počten za zloděje a hrdlo tratí.

16. O hotařích

My také oznamujem, když hotaře sadí, ten má věrně hleděti a tomu je odpuštěno, když večer domů jde po zvonění klekání, aby sobě vzal 3 hrozny vína a ty má nésti v ruce a ne v koši a má je ukázati pergmistru aneb jednomu hornému konšelu, neudělá-li toho, mají v jeho domě hledati a najdou-li u něho znamení buďto málo neb mnoho, ten propadl hrdlo a také to právo k němu jest, dělal-li by v své bůdě mušt aneb prodával-li by hrozny buďto ve dně aneb v noci aneb prodával-li by ovoce stromů ne na stromě, každý takový propadl hrdlo, takové hotařův právo jest a v sobě zavírá, jestli že by jej kdo nutiti chtěl pod horů buď jízdeň aneb pěší aneb obecní člověk o lidskej statek a bude v tom popaden, hrdlo tratí.

17. Právo pergmistra na hrozny

Také pergmistr má to právo, aby jemu hotař na každú sobotu 3 hrozny dal aneb košík vína, ježto by to víno státi mohlo za 2 peníze a má počítati bráti na konci v hoře a má na příčku přes všechny vinohrady z jednoho vinohradu do druhého.

18. Soud o vinohradech

Také hory toto právo mají, když se dva sousedi o jeden vinohrad, buď známí neb neznámí, soudí, tehdy pergmistr má jich obojích přípovědní právo vzíti a má každému práva popřítí a obě strany zaručiti ku právu, a potom se o tou věc spolu sud'te, a na kterým zejde, ten propadl pánu svému 70 gr[ošů] a pergmistru 12 peněz. Pakli se chce zase souditi, tehdy má tomu, který jej právem ustál spendírovati, hotových peněz položití tolik, jak ten vinohrad drahý jest, a potom nechť žaluje, co chce.

19. O odvolání k soudu

My také oznamujeme: Jestliže by se který člověk odvolal, buďto žalobník nebo odporník, k soudu, ten má to učiniti ze čtyř stolic pergmistrův a s jich radou a mají k tomu vzíti své při horách, kteří mají vinohrady aneb jiné dobré lidi moudrý, mohli se smlouvit, to přitom, pak-li se nemohou smluviti, mají se utéci k našemu panu margkraběti této země a Jeho Milost má na to vzati ortel s radou svých služebníkův a s radou měščanův v Brně a co tu nalezeno bude, to mají zase dáti na dědiny, tu kdež se o to soudí, a přitom má zůstáno bejti a žádný se dále odvolati nemůže.

20. Kdo by vinohrad zastavil

My také oznamujem: Jestliže by kdo svůj vinohrad zastavil, buďto židu aneb křesťanu, pro svou nůzi, tehdy má bejti vymíněno před perkmistrem, co zastavuje, požiteli, kterým by se ten vinohrad vyplatiti mohl a aby pňoví zůstalo, pak-li zastavuje grund k tomu, totižto do roku, to stojí při židu, chce-li se s tím požitkem spokojiti, pak-li co na požitku sešlo, tehdy on může pňoví prodati, ale má prve svému dlužníkovi svým vědomím dáti věděti a nevyplatí-li ho v 14 dnech aneb v 6 nedělech, tehdy on může ten vinohrad prodati. Co na to zbude, dlužníkovi svému to navrátiti má, pakli by co zešlo, to má dlužník vyplatiti, a jestli že kdyby žid anebo jiný člověk půjčil na vinohrad a dal své přípovědní před horným a pergkrosy, ten má své peníze na každý rok před právem ohlásiti a neučiní-li to, pohorší svému právu, ale to stojí při pergmistru a při židu. Zdá-li se, že by ten vinohrad zato dosti drahý byl, tehdy má ten vinohrad žid prodati, aby vinohradu nic nezešlo a aby dělán byl, aby pánu nic nehynulo na jeho platech a ten chudý člověk nemá tím nic vinen bejti jiným statkem svým.

21. Kdo by koupil víno přespolní

My také oznamujem, kdyby který host víno koupil v horách, tehdy ten, kdo by víno prodal, má jemu to víno přede svýma dvěma sousedy pro svědectví hamovati tak, aby pánu na jeho desátku nic nezešlo, a má to vypraviti bez hindrování a má ochrániti za míli od hory a žádný usedlý člověk nemá zapovídati.

Pak-li by se dva hosti o jednu kúpi svadili, tehdy může jeden druhého obstarati a má jim na druhý deň právo pomoci, aby na třetí deň mohli bejti vypraveni.

22. O hamu

Také my oznamujem, že desátník má svou čverť hamovati na horným, kterou s vědomím a s radou horních konšelův, kterýmž on svůj desátek bráti má, a pergmistr anebo jeden pergknoš má s nimi jíti, aby se lidem spravedlivě stalo. Pak-li by chudý člověk své víno, tehdy sobě desátník má vzíti míru spravedlivou, do beček vlil své víno a jeden ham udělali a ten má hamován bejti s radou pergknošův, aby byl k sobě i od sebe k braní i dodávání.

23. O vybírání desátkův

My také oznamujem, že desátník má svú čverť hamovati na horným, kterou s vědomím a s radou horních konšelův, kterýmž on svůj desátek bráti má, a pergmistr anebo jeden pergknoš má s nimi jíti, aby se lidem spravedlivě stalo. Pak-li by chudý člověk své víno do beček vlil, tehdy sobě desátník má vzíti míru spravedlivou na jednom drejlinku a to víno hamovati, buď málo neb mnoho, pak-li by ten člověk neměl tak mnoho vína,

tehdy má v druhým neb třetím vinohradě vedle sebe na hoře neb dole koupiti, aby pánu svému desátek vyplnil.

24. Kdo by víno před desátkem překryl

Také oznamujem, že desátník má právo toto, kdož by své víno překryl tejně schovajíc a desátku pravého nedal a bylo a to na něm shledáno, ten jest desátníku neb pánu gruntovnímu to víno, což v tom vinohradě utížil, propadl a má jemu jedno vědro desátý býti, a potom jako k jinému zloději trestáním k němu má se přikročiti.

25. Kdo na pňoví víno kupuje

Také oznamujem, že toto hora za právo má, kdož v novém víno na pňoví kupuje, ten má svou přípověď dáti pergmistrovi před jedním pergknošem neb konšelem horním. A jestli by se potom víno kazilo skrze povětrí neb kroupobití anebo skrze kterékoliv dopuštění Boží a že by ten chudý člověk neměl jen co dáti a také jestliže by nenašel v třetím vinohradě koupiti od sebe dole neb nahoře, má jemu zase jeho peníze vrátiti. Pak-li by jemu nedal, tehdy ten má své peníze na pňoví.

26. O pergrechtu dání

Hora za právo toto má: Jestli že by se kdy kterého roku víno zkazilo neb neurodilo a že by kdo neměl z čeho pergkrechtu dáti a nenalézal v hoře koupiti, tehdy pán jeho na jiný rok má jemu beze vší škody čekati.

27. O obstavce vína pod horú

To také hora za právo má, že žádný člověk nemůž vína u hor pro peněžitý dluh zapovídati, leč by to byl prve zaopatřil před pergmistrem a horními konšely právem svou přípovědí, tehdy on jest nejprvnější a obdrží své právo.

28. O upomínání dluhův

Dále hora za právo má, že každý dlužník pro upomínání druhův má jeti mílu od hor beze vší překážky.

29. Kdo by vinohrad neřezal

Také hora vinohradní toho za právo má, kdo by vinohrad měl a nemohl jeho dělati a k tomu se nepřičinil, aby řezán byl, kdyby jiní řezali i kopali a že by se víno v pupencích na vinohradě ukazovalo, ten vinohrad jest propaden pánu gruntovnímu beze vší odpory.

Pak-li by ten člověk neb erbové jeho chtěli zase ten vinohrad jmíti od pána gruntovního vyplatiti, má jim k výplatu neobtěžně dán býti a má svým sousedem o škodu se umluvit a pánu svému 5 liber a pergmistru 10 grošů má dáti anebo ten vinohrad od sebe odevzdej i ode všech svých přátel a erbův.

30. O dědictví

Také hora toto za právo má, kdož vinohrad má v své moci den a rok, kterýž by kolivěk dědic v zemi usedlý byl a po smrtné ruce chtěl, by toho vinohradu dědic bejti, ten se má každý rok na právě horním penízem jedním připovídati. Neučiní-li toho a zanedbá-li jeden rok, sám se svého práva zbaví.

31. O poručnících

Dále také hora toto za právo má, když poručníci vinohrad v své moci mají a jej drží, kteréhožto vinohradu nejbližší erbové čekají, když k svým letům přijdou a ježto jim poručníci odpovídati z toho mají, odpustí-li to den a rok, sami sobě v tom překážku učiní, na každý rok nebudou-li se připovídati.

32. O sbírání vína

Také hora toto v sobě za právo má, když by se již víno brátí aneb sbíratí mělo, kterýž by soused šel z svého vinohradu mimo vinohrad sousedů a jemu stoje na jeho meze brače vzal, ten jest z každého brače pergmistrovi 5 grošů propadl. Pak-li by stál na své mezi a volal na brače, on nic neprovinil ani nepropadl.

33. O pasení dobytka

Také toto hora za právo má: když již víno sberou, tehdy pergmistr s radou horních konšelův má dáti provolati, aby žádného dobytka, krav, koní, sviní, ovec do vinohradův nepuštěli, čímž by koliv dobytek postižen a polapen byl, ten propadl z každé hlavy dobytka 4 g[roše] a každého dobrého drobného dobytka 1 groš a komu by se škoda stala, to opravití a s ním se umluvití má.

34. O ostrlizu

Jest také zapověděno, aby žádný neostrlizoval, než v svým vinohradě, leč by všudy v hoře sebráno bylo, a kdož by v tom popaden byl, ten pergmistru pokuty 5 grošů propadl.

35. O honbě neb myslivosti

To také jest zapověděno: Všelíjaká honba aneb myslivost přes celý rok nemá v vinohradech bejvati, a kdo by s koněm popaden byl, ten ztratil kůň a k tomu 5 funtův. Pak-li by mocí ujel neb byl by jízdní proti moci, bud' nám v tom Jeho Milost pan margkrabě ku pomoci, jakož prve psáno jest a k Jeho Milosti o to se utéci mají aneb k pánu gruntovnímu.

36. Ríví cizího nebrati

Také hora za právo má, kdož by koliv pňoví neb ríví z cizího a čího kolvěk vinohradu domů bez vůle jeho nosil, ten propadl 5 grošů pokuty.

37. Vína v hroznech neprodávati

Také hora za právo má, když víno zralé a že by kdo z svého vinohradu před vinobraním pomalu v hroznech víno aneb jináče prodávati chtěl, toho nemá žádný učiniti bez povolení pána gruntovního, komuž ty vinohrady přináleží, a pak-li by to bez vůle pána a horního učinil, ten propadne to víno, co v tom vinohradě má, a hornímu 10 grošů pokuty.

38. Stezky nenáležité zapověděné

Také hora za právo má, že všechny nespravedlivé stezky mezi vinohrady jsou zapověděné, a kdož by v tom popaden byl, ten propadl pergmistrovi 10 grošů a chtěl-li by pergmistr toho zanedbati a byl by přemožen aneb přesvěčen jedním, konšelům horním ten jest propadl 5 liber tolikrát, kolikrát se toho dopustí beze vší milosti.

39. *Vína z cizích hor nešenkovati*

Psáno jest, že hora za právo má: také žádni aby vína z cizích hor nevezli a nešenkovali, poněvadž z těch hor vína dostateční mají, pak-li by žádný šenkovati a dávatí nechtěl a obci skrze to ouzko na víně byla, mají moc koupiti kdekoliv od starších a šenkovati podle koupě a spravedlivého rozeznání některých obecních lidí, kteří by k tomu přivolání byli.

40. *O hotařích*

Také ohlašujem, že žádný hotař nemá do vinohradu než na 3 krefty jíti pod pokutou hrdla ztracení, než uhlídá-li, že by byla škoda od koho, buď od ptactva neb od dobytka a neb od jiného dělana, má jíti ptáky vyhnati a dobytek na právo přihnati.

41. *Psi mají vázání býti*

Když hrozny zaměkají, také ohlašujem, v kterém vinohradě postižen bude a hotař jej postihne, ten kterého pes jest, má dáti hornému 10 grošů pokuty a hotařovi 1 groš a to komu ten pes škodu udělal, porovnatí s ním se povinen jest.⁷⁾

Za textem horenského práva a před vlastními záznamy administrativní agendy jsou zapsána pravidla, kterými se řídili strážci vinohradů – *hotaři* (název pochází z německého Hüter – strážce, hlídač). Byli to obecní hlídači polí, luk, lesů nebo vinohradů, kteří museli vykonat předepsanou přísahu, jejíž text byl připojen k horenskému právu.

Hlídač měl vykonávat svůj úkol poctivě. Ani on, ani jeho žena nebo děti nesměli vynášet hrozny z vinic. Nesměl dělat mošt ani prodávat hrozny nebo ovoce ze stromů pod ztrátou hrdla. Kdo ho násilně napadl, měl být potrestán hrdelním trestem. Hlídač byl povinen každý pátek odvést gruntovnímu pánovi košík hroznů.⁸⁾

Kniha hotařův

kterak v svém povolání chovati se mají, když se od horního do hor přijímají.

1. Předně a nejprve hotaři aby hor pilni byli a sousedům husy ani žádného dobytka nebili, hry v búdách aby též zanechali, ovoce též všelijakého pod ztracením hrdla nebrali.

2. Aby hotaři dále do vinohradu nevkráčeli, nežli na 3 kroky, leč by viděli jakou škodu a jestliže by hotaře soused kteréhokoliv v vinohradě zastal při jakékoliv škodě, buďto aby ořechy sbíral aneb jablka aneb hrušky trhal i jiné jakékoliv ovoce, o to na hrdle trestán býti má.

3. Jestliže by hotaři na jakém pití přes pole i doma zastiženi byli, o to dostatečně od horného trestání býti mají.

4. Tolikéž kteří hotaři své vinohrady mají, aby v hoře bez horného aneb horníka vůle ořechy netloukli, nežli s jejich jistým vědomím a vůlí, jestliže by se takové ořechy trefovaly k jeho ořechům anebo ližto k sousedovým.

5. Tolikéž hotaři taky aby žádného ovoce neprodávali, buďto ořechů, hrušek

neb jablek, leč by se v tom hornému opověděl. Pak-li by v tom postižen byl, hotař i ten soused, kterýž by od nich kupoval, na hrdle trestán býti má.

6. *Tolikéž co se dotejče ořechův, když ze stromu prší, nic žádný hotař ráno vstanouc sbíratí nemá, ba ani ve dně potud, pokud by lidé ořechův neotlúkli, pak-li který postižen bude, tak jako k jinému zloději horný se zachovej.*

7. *Jestliže by hotaři kohokoliv v vinohradě zastali a toho hornému neoznámili skutečně od horného trestání býti mají.*

8. *Tolikéž oznamujeme: Hotaři, kteří směřjí cesty a chodníky, kteráž jsou svobodné, zapovídají, vořechy a jiné všelijaké ovoce také nastražují, potomně dobří lidé mochedykráte, kteří o tom nevědí, o to zdvihnutí hindrují a nenáležitě šacují mimo vědomosti a vůli horného, ten a takový hotař skrze to lotrovství, na kterými by se ta věc našla, od horného jako jiný trestán býti má.*

9. *Toto také z přísného poručení od Jeho Milosti pána se poroučí hotařům, aby nižádné myslivosti ani střelbou, ani osídlem, ani strunami na kurotvě, ani na zajíce neprovozoval a toho neprodával a jestli že by v tom hotař aneb kdo jiný postižen byl a hotaři o tom vědouce hornímu neoznámili, a to se na ně dostatečně proneslo, na hrdle jako jiný zloději trestání býti mají.*

10. *Tolikéž hotaři kdyby koho v hoře při jakej škodě koliv aneb zlodějství zastali, mají sobě jeden druhému dáti věděti jakémkoliv heslem neb znamením a tu sejdouce se k sobě nápomocni byli a bez bití takového člověka vzíti, a pak-li by se jim bránil, jej svázati a k hornému tak svázaného jako jiného lotra a zloděje přivésti.*

A tak vy hotaři budete se věděti jako chovati a čeho se vyvarovati a bez vůle horného před sebe nic nebrati a jemu se ve všem opovídati, aby horný o hotařech, kde bejvají, věděti mohl.⁹⁾

Evidenční jednotkou hospodaření na vinohradech kapitulního velkostatku sv. Petra byl *achtel*. Jeho velikost však nebyla pro všechny vinohrady stejná. Achtel sice vycházel z plošné polní míry nazývané *měřice*, ale byl stanoven podle výnosu vinice a kvality vína. Podle této metodiky bylo Podolí na třetím místě, výše stály Nebovidy a Bohunice.

Rozloha vinohradů v Podolí se blížila 17 hektarům a jejich správa si vyžadovala odpovídající péči. Bylo nutné podporovat zakládání nových vinohradů a současně se postarat o ty, které zůstaly ležet ladem po zběhlých poddaných. Kapitula v těchto případech byla nucena hledat další zájemce, nebo se o ně postarat sama. S vlastním vinohradem měla zkušenosti od roku 1650, kdy hospodařila na trati v *hoře Ořechové*. Proto svým poddaným pomáhala zakládat nové vinohrady s tím, že je pro začátek osvobozovala na dva roky od daní.

Počátky historie vinohradnictví v Podolí spadají do období třicetileté války, kdy si vrchnost i poddaní slibovali větší zisky, než jim mohlo přinést tradiční hospodaření na zemědělské půdě. Měly také pomoci rychleji odstranit následky třicetileté války, protože „... za svízelnů a útrap války třicetileté hned v letech dvacátých 17. století byla ves Podolí zároveň s druhými vesnicemi skoro celá spálena a jako z kořene vyvrácena; dvory kapitulní byly vypáleny, docela vydrancovány a zničeny,

*vinohrady a pole v pustiny proměněny – nikdo z poddaných neplatil úroků ani dluhů od mnoha let“.*¹⁰⁾ Tyto naděje se však nenaplnily. Postupem času se ukázalo, že kvalita půdy a poloha vinic není pro tento druh hospodaření vhodná. Nejdříve se to potvrdilo v Podolí, kde tamní rozsáhlé vinohrady nechali jejich majitelé postupně ležet ladem. V druhé polovině 18. století tak zůstaly na kapitulním panství jen vinohrady v Nebovidech a Bohunicích.¹¹⁾

Poslední pokus o pěstování vinné révy v Podolí byl učiněn ve třicátých letech minulého století. Stalo se tak v souvislosti s čištěním a úpravou rybníka. Tehdy nechal mlynář Rudolf Zukaal vytěženou hlínu vyvézt na jižní svah kopce nad rybníkem a z ní vybudovat terasy. Na nich pak vysadil vinohrad, ale chladné údolí Říčky vinné révě nepřálo. Časem ji tedy nahradil ovocný sad, jehož torzo je na svahu patrné dodnes.

Jiří Čalkovský je kronikář obce Podolí u Brna, zajímá se o historii regionu a publikuje texty s historickou tematikou.

Poznámky:

- 1) Matějek, František: *Moravské vinice a třicetiletá válka*. In: Sborník historický ČSAV 30/1984. s. 59.
- 2) Matějek, František: *Moravské vinice a třicetiletá válka*. In: Sborník historický ČSAV 30/1984. s. 115
- 3) Moravský zemský archiv Brno, fond E-81, inv. č. 1089, evid. jedn. č. 523. *Kniha horenských práv obce Podolí 1699–1754*.
- 4) Moravský zemský archiv Brno, fond E-81, inv. č. 1089, evid. jedn. č. 523. *Kniha horenských práv obce Podolí 1699–1754*.
- 5) Pošvář, Jaroslav: *Brněnské právo viničné*. s. 273.
- 6) Cvrček, Josef: *Knihy a právo horenské při městě Bzenci*. In: Časopis matice moravské, 1893.
- 7) Moravský zemský archiv Brno, fond E-81, inv. č. 1089, evid. jedn. č. 523. *Kniha horenských práv obce Podolí 1699–1754*.
- 8) Pošvář, Jaroslav: *Brněnské právo viničné*. s. 278.
- 9) Moravský zemský archiv Brno, fond E-81, inv. č. 1089, evid. jedn. č. 523. *Kniha horenských práv obce Podolí 1699–1754*.
- 10) Tenora, Jan: *Statek sv. Petra v Brně, I. díl*. Brno 1934. s. 46.
- 11) Čalkovský, Jiří: *Podolí u Brna 1237–2007*. OÚ Podolí 2007. s. 14 a 15.

Prameny:

- Časopis Matice moravské, rok 1893.
- Čalkovský, Jiří: *Podolí u Brna 1237–2007*. OÚ Podolí 2007.
- Dějiny vinařství na Moravě, Brno 2005.
- Matějek, František: *Moravské vinice a třicetiletá válka*. In: Sborník historický ČSAV 30/1984.
- Moravský zemský archiv Brno, fond E-81, inv. č. 1088, evid. jedn. č. 522. *Kniha horenských práv obce Podolí 1652–1697*.
- Moravský zemský archiv Brno, fond E-81, inv. č. 1089, evid. jedn. č. 523. *Kniha horenských práv obce Podolí 1699–1754*.
- Pošvář, Jaroslav: *Brněnské právo viničné*, Právně historické studie 9–18 [separát].
- Tenora, Jan: *Statek sv. Petra v Brně, I. díl*. Brno 1934.

Stanislav Mrázek

HISTORIE KŘESŤANSKO-SOCIÁLNÍHO „ORLA“ – „PRO BOHA, CÍRKEV A VLAST“

Reakce římskokatolické církve na aktuální sociální a politické problémy doby byla podnětem pro rozvoj katolické tělovýchovy. Ta měla být protiváhou relativně ateistického Sokola a dělnických tělocvičných spolků. Při katolických spolcích začaly vznikat tělocvičné odbory. První křesťansko-sociální tělocvičný odbor na Moravě byl neformálně ustaven 5. července 1902 při Katolické jednotě sv. Josefa v Líšni u Brna.

Počátkem 20. století byla katolickými sportovci založena česká sportovní organizace „Orel“. Za rok jeho založení se považuje rok 1909, kdy se sjednotil název a vzniklo jednotné vedení Orla na Moravě - předseda Moravsko-slezské křesťansko-sociální strany Msgr. ThDr. Jan Šrámek (1870–1956) vyhlásil pojmenování tělocvičných odborů názvem „OREL“ na křesťansko-sociálním sjezdu v Olomouci 30.–31. května. Stál v čele Zemské rady Orla. Barvou Orla se stal „blankyt“.

Hromadná tělocvičná vystoupení Orla – pod názvem „slety“ – se konala 5. 9. 1909 ve Vyškově (I. zemský slet), 14. – 15. 8. 1910 (II. zemský slet), 11. 8. 1912 v Kroměříži (III. zemský slet). Slet byl největší katolickou předválečnou slavností. K 31. 12. 1913 měl Orel na Moravě již 250 odborů a v nich 4110 mužů, 1614 žen, 3545 žáků a dorostenců, přispívajících 2800 členů, celkem bylo členů 12 079. Počátkem roku 1913 začal v Brně vycházet oficiální věstník Ústředí orelských odborů „Orel“.

1. světová válka (1914–1918) znamenala téměř zánik orelského hnutí v Čechách i na Moravě. První obnova Orla začala 28. října 1918 na III. zemské konferenci. 12. června 1921 se pak v Brně konal I. valný sjezd Čsl. Orla. K 1. červnu 1921 tvořilo Orla 762 jednot v 95 okrscích sdružených ve 23 župách, bylo v nich 66 829 členů. Byly schváleny organizační změny (župy). Zásadou nových stanov bylo jednotné členství a jednoty se staly pobočkami Čsl. Orla. O rok později, 13.–15. 8. 1922 se v Brně konal I. slet organizace.

Po sletu nastal velký rozmach tělovýchovné i kulturní činnosti: byly pořádány akademie, veřejná cvičení, župní slety, budovány stadiony, hřiště, stavěny Orlovny, Katolické a Lidové domy. Brněnským sletem se dostal Čsl. Orel do povědomí české veřejnosti. 1. 5. 1923 sešel se v Brně II. řádný valný sjezd Čsl. Orla. III.

MSGR. THDR. JAN ŠRÁMEK
(FOTO ARCHIV AUTORA)

řádný valný sjezd se konal v Brně 1. 2. 1925 a IV. také v Brně 17. 10. 1926.

4.–6. 7. 1929 se v rámci oslav svatováclavovského milénia v Praze konaly Svatováclavské dny Orelstva (II. slet), které navštívil i prezident T. G. Masaryk. Průvod čítal 21 870 osob, 50 kapel, na 80 praporů...

21. dubna 1930 se konal v Brně V. řádný sjezd Čsl. Orla. 24.–25. 8. téhož roku pak 1. ústřední orelská pouť na Sv. Hostýně. Třicátá léta byla v orelské tělovýchově spojena s brannou výchovou – v r. 1932 zavádí Čsl. Orel v jednotách, jako první ze všech tělocvičných spolků, povinnou brannou výchovu. Začátkem roku 1934, v reakci na situaci v Německu, schválila Ústřední rada Čsl. Orla směrnice výchovy k národní brannosti. 14. 10. 1934 se konal v Brně VI. řádný sjezd Čsl. Orla. V Brně proběhl 31. ledna 1937 i III. mimořádný sjezd Čsl. Orla. VII. řádný sjezd Orla se konal v Brně 10. 4. 1938.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava 16. března 1939 nebyl Čsl. Orel hned zrušen, výnosem ministerstva vnitra z 29. března však bylo nařízeno rozpustit branné oddíly a odevzdat policejnímu ředitelství zbraně, které byly vydány jednotám k brannému výcviku. Zároveň bylo nařízeno ukončit vojenský výcvik. Tím byla branná výchova v Orlu ukončena. Zřízení Slovenského štátu 14. března 1939 znamenalo konec Orla na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 16. září 1939 bylo přijato usnesení výboru *Národního souručenství*, že organizační samostatnost tělovýchovných svazů – včetně Čsl. Orla – zůstává zachována. Nadále se konaly sportovní akce, duchovní dny, orelské poutě. Život v jednotách však ztrácel na intenzitě, lidé se báli, vyhýbali se spolčováním. Orel se postupně zapojil do odboje a čelil zatýkání svých příslušníků. Velkou kapitolou orelského odboje za druhé světové války byla činnost Orlů-vojáků, kteří opustili v roce 1939 a později území protektorátu a působili v československých vojenských jednotkách v zahraničí.

Duchovní dny Orla – orelské poutě, proběhly vždy v srpnu v letech 1939, 1940 a 1941 na Sv. Hostýně a dalších mariánských poutních místech. 30. listopadu 1941 vydalo policejní ředitelství v Brně výměr č.j. 7256/I, kterým zakázalo čin-

nosti Orla na Moravě, s příkazem, že jmění se zajišťuje, spolkové domy a úřadovny se uzavírají. V Čechách byl Orel úředně rozpuštěn 30. září 1942 s odůvodněním, že činnost Orla byla říší nepřátelská.

Druhá obnova Orla proběhla po osvobození v roce 1945. Úředně byla ovšem činnost povolena Čsl. Orla ministerstvem vnitra až 12. 4. 1946. 16. listopadu téhož roku došlo k ustavující valné hromadě Československého tělovýchovného svazu (ČsTS), zahrnujícího 40 samostatných tělocvičných organizací, včetně Čsl. Orla. Řada župních sletů vyvrcholila duchovním sletem Orelstva 24.–25. 8. 1947 na Sv. Hostýně (na 50 000 poutníků). Ještě předtím, 31. července 1947, se konal v Brně VIII. sjezd Čsl. Orla.

Vzápětí po 25. únoru 1948, již 28. února, rozhodlo předsednictvo tzv. Ústředního akčního výboru Národní fronty direktivně, že jedinou tělovýchovnou organizací bude Sokol a že do této organizace přejdou s majetkem a členskou základnou všechny tělovýchovné, sportovní a turistické svazy, spolky a kluby. Zákaz činnosti Čsl. Orla a předání jeho majetku Sokolu, probíhalo živelně podle horlivosti akčních výborů NF okresů, měst a obcí. 14. 7. 1949 byl vydán zákon č. 187/1949 Sb., „O státní péči o tělesnou výchovu a sport“, podle kterého se Jednoty Čsl. Orla včlenily do Sokola. Čsl. Orel byl údajně zrušen výnosem Ministerstva národní bezpečnosti ze dne 15. června 1950 – obecně je tento den považován za datum zákazu Orla komunistickým režimem.

21. 3. 1949 byla založena exilová Jednota Čsl. Orla v uprchlickém táboře Murnau v Německu. Později byla založena Svatováclavská župa orelská v exilu. I. sjezd župy se konal 26.–27. 11. 1949 v Ludwigsburgu. Jako právoplatný Čsl. Orel v exilu byla 26. srpna 1954 zaregistrována Svatováclavská župa se sídlem Chicagu, USA. 2. února 1953 byl ustanoven „Svaz Slovanského Orelstva“ (SSO) v New Yorku (Čsl. Orel, Polský, Běloruský, Ruský Orel). 13. října 1962 byl dohodou vytvořen „Svaz Slovanského Orla a Katolického Sokola“ se sídlem v Chicagu.

V roce 1968 se uskutečnil pokus o třetí obnovu Čsl. Orla. Snaha o obnovení Orla však skončila 21. srpna invazí vojsk pěti států Varšavské smlouvy do ČSSR. Skutečná třetí obnova se pak uskutečnila až po více než dvaceti letech. Manifestační sjezd Čsl. Orla se konal 30. června 1990. V současnosti má Orel 19 000 členů, kteří jsou členy téměř 250 jednot. Čs. Orel působí na celém území ČR, které je rozděleno celkem do 23 žup. Je členem mezinárodní organizace katolických sportovních spolků FICEP. Ústředí Čs. Orla je v Brně, od května 2011 je jeho starostou Ing. Stanislav Juránek.

ČINNOST „ORLA“

Účelem odborů bylo: *„pěstování tělesné i mravní síly a ušlechtilosti v členstvu /.../ Zvláště se pěstovala cvičení prostrná, pořadová a pochodová, běh, skok a cvičení s nářadím: činkami, tyčemi, kužely /.../ Vedle toho se cvičilo na nářadí /.../ Ušlechťení mravního se docilovalo přednáškami, četbou, divadelními představeními a ušlechtilou zábavou vůbec.“*

Účelem jednot Čsl. Orla bylo podle stanov *„všestranně, souladně pěstovati výchovu a povznesení duševních schopností a tělesných sil mládeže i dospělých členů, mužů a žen v duchu křesťanském a národním a v duchu křesťanské solidarity a demokracie.“* Úkoly Orla byly tělocvičné, vzdělávací a organizační (sdružovací návyky).

PRAPOR JEDNOTY V BOHUNICÍCH (FOTO ARCHIV AUTORA)
(VPRAVO) ODZNAK JEDNOTY Z DOLNÍCH KOUNIC (FOTO ARCHIV AUTORA)
VĚSTNÍK ORLA Z DUBNA 1913 (ARCHIV AUTORA)

Číslo 4.

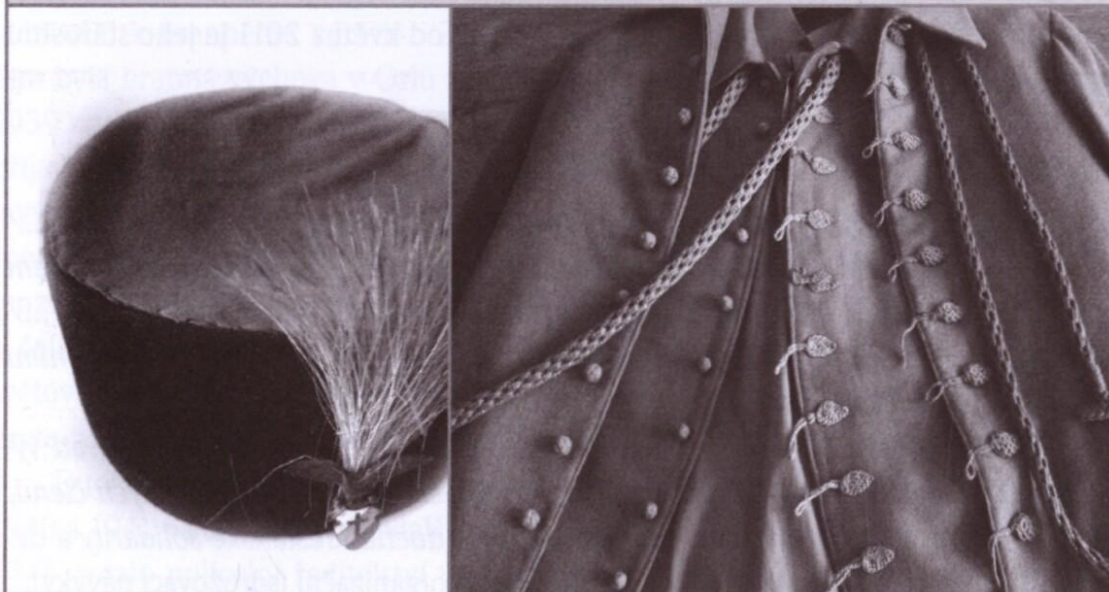
Duben 1913.

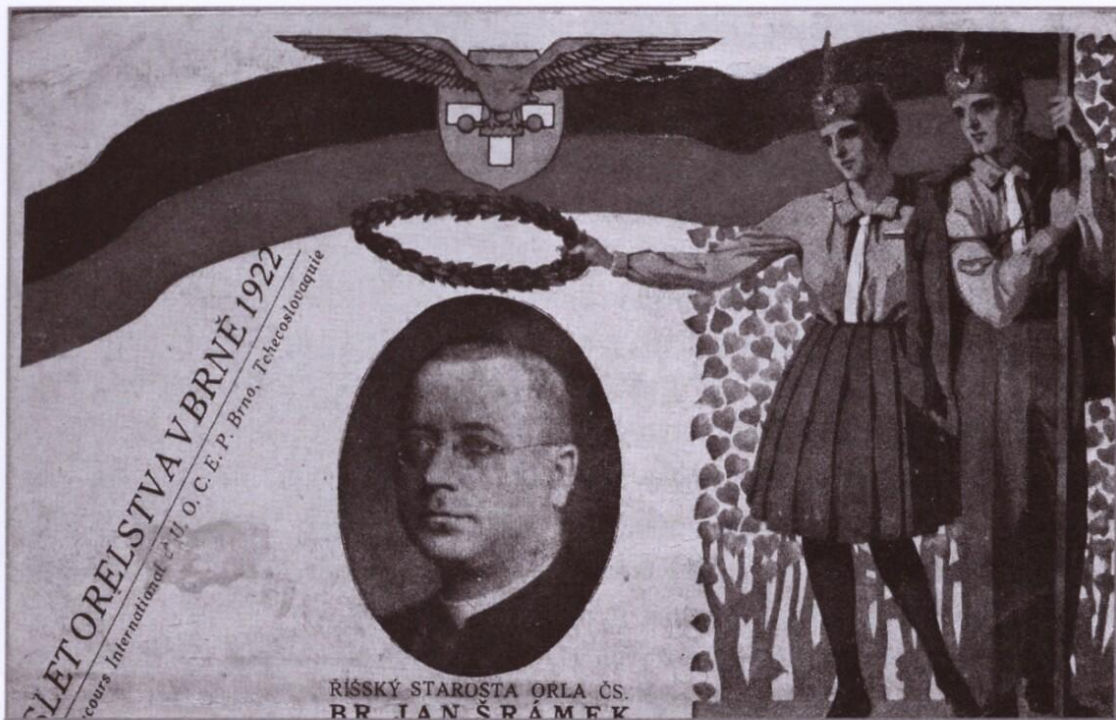
Ročník I.

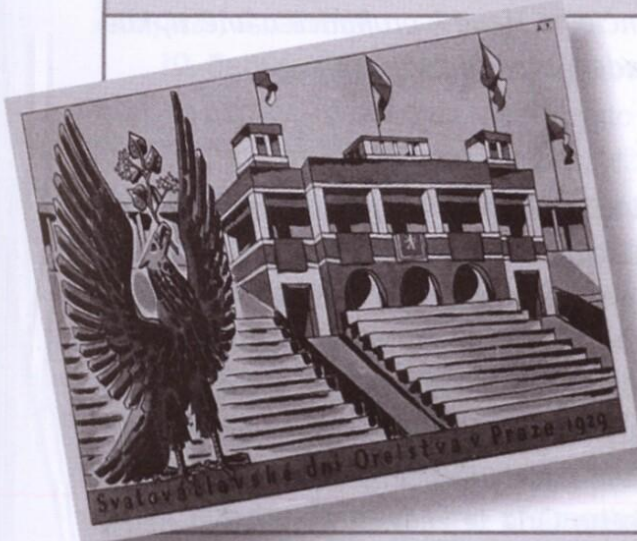
Věstník křesťansko-socialního Orla českoslovanského.

ORELSKÁ ČEPICE A ORELSKÝ KABÁT (FOTO ARCHIV AUTORA)

POHLEDNICE K SLETU ORELSTVA V BRNĚ V ROCE 1922
(FOTO ARCHIV AUTORA)

POHLEDNICE K SVATOVÁCLAVSKÝM DNŮM ORELSTVA Z ROKU 1929 (FOTO ARCHIV AUTORA)
ŠÁLEK UPOMÍNÁJÍCÍ NA SLET ORELSTVA V BRNĚ V ROCE 1922 (FOTO ARCHIV AUTORA)

Ročník IV.

V Brně, 1. ledna 1924.

Číslo 1.

VZLET

Věstník orelských žup:
Františka Sušila, Brněnské, sv. Metoděje,
Tomáše Šilingra a Václava Kosmáka.

Vychází 1. každého měsíce. — Uzávěrka čísla vždy
22. každého měsíce. Předplatné na rok 12 Kč, číslo 1 Kč.

ZÁHLAVÍ VĚSTNÍKU ORELSKÝCH ŽUP NA BRNĚNSKU, VZLET Z ROKU 1924
(ARCHIV AUTORA)

Co se týká organizace Orla, odbory nebyly zpravidla samostatnými spolky, ale odbory skupin Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva českoslovanského. Dle Řádu zabezpečovali správu tělocvičného odboru správce odboru, zapisovatel, pokladník, hospodář, náčelník, místonáčelník, dva až šest cvičitelů. Tělocvičné odbory Orla z Moravy a Slezska byly do ledna 1919 podřízeny zemské (respektive Říšské) tělocvičné radě, s úřadovnou v Brně.

Dle stanov tvořili Místní radu Jednoty starosta, náměstek, jednatel, pokladník, vzdělavatel, hospodář, náčelník, a náčelní (později náčelnice). Cvičitelský sbor kromě náčelníka a náčelní tvořili cvičitelé a cvičitelky. Spolkové záležitosti řídily Sjezd, Ústřední rada, Předsednictvo, Náčelnická rada, Osvětová rada, Hospodářská rada, resp. Župní sjezd, Župní rada, Předsednictvo župy, na nižší úrovni Okrskové konference (výroční schůze), Okrsková rada, Předsednictvo okrsku (tzv. Okrsky) a konečně Valná schůze Jednoty a Místní rada Jednoty (později Výroční schůze a Rada jednoty).

Jaký byl vztah Orla a Sokola? Z dobových článků je zřejmé dlouhodobé až nepřátelství i řevnivost mezi oběma tělocvičnými organizacemi. A náboženská netolerance... O tom, jakých podob vzájemná řevnivost nabývala, svědčí například popis I. zemského sletu Orla ve Vyškově: „*Slet měl, bohužel, krvavou dohru. Po skončení programu odešlo několik členů z Němčic na Hané k prohlídce náměstí, kde probíhalo cvičení sokolské – tam byli napadeni a přišli zpět zkrvaveni...*“

„OREL“ V PODOLÍ

Historie Orla v Podolí zřejmě kopíruje historii nebo přesněji řečeno je odrazem historie Orla v rakousko-uherské monarchii (včetně národnostních a politických bojů), historie Čsl. Orla v samostatném Československu, na Moravě a především v Brně a jeho okolí. Období od roku 1900 do první světové války dalo Brnu vůdčí postavení ve všech moravských katolických organizacích. Důležitost Brna dokládá i to, že zde sídlilo od počátku Ústředí Orla a že se v Brně konaly všechny sjezdy a první poválečný slet Čsl. Orla (v r. 1922). Toto prostředí a okolnosti musely jednoznačně ovlivňovat dění v obci – dospělí i mládež. Členové podolského Orla se zúčastňovali aktivit nejen v rakousko-uherské monarchii a pak v Československu, ale možná i v zahraničí.

Pro pochopení života a činnosti katolické mládeže v Podolí, mládeže organizované v křesťansko-sociálním tělocvičném odboru Orla za rakousko-uherské monarchie i v samostatné Jednotě Čsl. Orla v Československu, si stačí představit jejich aktivní účast na akcích uvedených v předešlé kapitole.

BRNĚNSKÝ OKRSEK A PODOLSKÝ „OREL“

Brněnský okrsek existoval již v roce 1911, tedy předtím, než byly okrsky nařízeny ústředím. 27. srpna 1911 se pořádal první okrskový slet v Líšni – který se přes souběžně organizované vzdorocvičení Sokola a Lasalla (DTJ) (Lasalle – od roku 1894 vzdělávací podpůrný tělocvičný spolek v Brně (v Líšni od roku 1896), později přijmenovaný na Dělnickou tělocvičnou jednotu (DTJ). Tento název si osvojilo celé hnutí vznikajících jednot). Dle časopisu Orel 1/1913 byl brněnský okrsek úředně založen 21. dubna 1912. Byl největším okrskem Orla – tvořilo ho 30 odborů, které byly rozděleny do šesti menších organizačních celků – obvodů. Těch bylo 15 u skupin Všeodborového sdružení, 14 při Venkovské omladině, 4 při vzdělávacích spolcích křesťansko-sociálních, ostatní byly samostatné útvary.

PŘEDSEDA SVAZU OKRSKŮ ORLA
NA BRNĚNSKU F. M. ŽAMPACH
(ARCHIV AUTORA)

V roce 1913 se konala — kromě místních veřejných cvičení ve všech odborech s účastí 3-4 odborů okolních — ve všech obvodech obvodová veřejná cvičení (V. obvod — v Podolí u Brna), ve dvou obvodech tzv. krajinská, vždy s účastí dvou obvodů. Počet odborů vzrostl na padesát. Moderní tělocvičnu měl jen odbor v Ivančicích, 7 jich cvičilo ve spolkových místnostech, 21 v hostincích, 4 ve stodolách, 5 v soukromých místnostech, ostatní cvičili jen v létě na volných plochách. Vzhledem k růstu počtu odborů bylo 8. 12. 1913 okrskovým výborem rozhodnuto o rozdělení okrsku na 8 obvodů. Okrsek

spravoval důvěrnický okrskový sbor, nejdříve 8 členný, pak 12 členný (každý obvod měl 2 zástupce). V čele sboru stál správce okrsku (v letech 1912–1919 redaktor Žampach) a náčelník.

19. dubna 1914 byly na III. okrskové konferenci dosavadní obvody přejmenovány na okrsky. Ty pak byly sdruženy do Svazu okrsků Orla na Brněnsku (předseda F. M. Žampach). Byl to zárodek žup, jež vznikly po 1. světové válce. V čele Svazu byl správní (svazový) výbor v čele s předsedou (předtím správcem). V čele okrsků byly okrskové rady (podolský odbor byl členem V. okrsku v Líšni). Z plánovaných čtyřiceti veřejných vystoupení se jich uskutečnilo jen několik. Svaz se ještě „nerozjel“ — a vypukla válka.

Léta 1915, 1916 a 1917 činnost Orla „pohřbila“. V roce 1918 se na Brněnsku konalo devět veřejných cvičení (z toho 4. 8. v Líšni). Cvičení byla „válečná“, ale bylo možné pozorovat dobrou vůli a snahu. V r. 1918 byl obnoven Svaz brněnský.

Po vzniku ČSR byl Orel přejmenován na Československý Orel a jednotlivé tělocvičné odbory se staly jeho samostatnými jednotami. Po zřízení žup se Brněnsko stalo v r. 1920 župou Sušilovou, z ní se schválením 11. 3. 1923 vyčlenila župa Brněnská, 31. května 1925 přejmenovaná na Brněnskou orelskou župu Dr. Jana Sedláka (v roce 1936 měla 58 jednot v 8 okrscích, celkem 6444 členů).

V zimním období prováděly tělocvičné odbory Orla vedle přednášek či divadelních představení také tzv. „akademie“ — zpěvné, dramatické, tělocvičné i jiné umělecké ukázky. 1. orelská akademie na Brněnsku se konala 24. 3. 1913 v Líšni. Tělocvičná akademie byla v Orlu pořádána při důležitých a památných příležitostech nebo o svátcích (1. tělocvičná akademie s tělocvikem, hudbou a zpěvy se konala na podnět P. Štěpána Klapila 6. března 1910 ve Vyškově). Skutečnost nebyla dle dobového hodnocení často „umělecká“, Akademií se nazývalo ledacos — ukázky cvičení byly často „pod veškerou kritiku“ — proto, aby „to lépe táhlo“. Proto se jednotám doporučoval skromnější název — tělocvičná besídka.

Pro jednoty a okrsky byly organizovány různé typy kurzů a škol, rozmanitého zaměření a označení: gymnastické, lehkoatletické, plavecké, organizační, řečnické, pro cvičitele žactva, lyžařské, sletových cviků, cvičební, nácvikové, sa-

maritánské a ošetrovatelské, trubačů, tělovýchovné, národních tanců, pro loutkové divadlo, okrskové pro náčelníky a cvičitele, cvičitelské, rytmického tělocviku, sociálně-charitativní.

V rámci organizace působily také orelské školy: zemská cvičitelská, župní cvičitelské, gymnastická, župní pracovní, tělovýchovná, základního tělocviku, ústřední atletická, rytmiky, nových směrů v tělesné výchově, k tomu probíhaly schůze cvičitelského sboru, župní cvičitelské zkoušky, přednášky z oboru lékařství, teoretické vzdělávání cvičitelů.

V sociálně-charitativní činnosti se Ústředí Čsl. Orla, zaměřilo také na sociální postavení členů: „*Orel vedle tělocviku a pěstění ducha musí mládeži dáti a vtisknouti hluboko cítění a vědomí sociální.*“ Hospodářská pomoc členstvu byla prvořadým cílem úsporných kroužků jednot. Pro tyto kroužky byl 2. 3. 1921 schválen správní řád a uzavřena úmluva s bankou pro vklad úspor.

KŘESŤANSKO-SOCIÁLNÍ TĚLOCVIČNÝ ODBOR „OREL“ V PODOLÍ

Katolická mládež v Podolí, ať už byla pro cvičení organizovaná v Sokolu (vznik r. 1900), ve Federativní dělnické tělocvičné jednotě (vznik r. 1907) nebo nebyla organizovaná, musela vědět, co se děje ve společnosti i v okolních vesnicích, kde již křesťansko-sociální tělocvičné hnutí působilo. Např. v nedalekých Pozořicích byla již v roce 1898 založena Jednota jinochů a mužů pod ochranou Sv. Josefa a již v roce 1910 založen tělocvičný obor Orel Pozořice-Sivice. Vliv na podolskou mládež mělo zřejmě především dění v sousední Lišni, kde členové Svatojosefské jednoty provozovali tělovýchovnou činnost již od roku 1893 a poté od roku 1902 tělocvičný odbor sv. Josefa při Katolické jednotě, a dále v Brně, kde tělocvičný odbor působil od roku 1903. Je velmi pravděpodobné, že část podolské katolické mládeže již chodila cvičit tam. Jisté ovlivnění lze předpokládat i děním ve Šlapanicích (ustanovení Všeodborového sdružení křesťansko-sociálního dělnictva v r. 1905, skupiny Omladiny v r. 1908), kde se mládež snažila několikrát (neúspěšně) o ustanovení tělocvičného odboru — jako vzdělavatel cvičenců tu působil P. Josef Blažek, kněz, který dojížděl do podolského kostela sloužit liturgii (bohoslužby). P. Blažek byl 1. 3. 1911 ustanoven kooperátorem exposita (funkcí kněze ve farnosti) právě do Podolí a stal se prvním duchovním správcem v Podolí. Byl tu také u vzniku tělocvičného odboru Orla v červenci v r. 1912 a stal se jeho prvním správcem (starostou).

Je zřejmé, že P. Blažek byl nejvýraznější osobností ve vedení podolského Orla po celou dobu jeho trvání a na jeho založení měl pravděpodobně největší zásluhu. Na valné hromadě 16. 2. 1913, na níž byl zvolen náčelníkem Š. Poláček, hospodářem a pokladníkem J. Grolich a zapisovatelem T. Bezrouk, byl znovu zvolen správcem odboru (věstník Orel, duben 1913).

Jak už jsme uvedli, byl tělocvičný odbor Orel v Podolí součástí V. obvodu brněnského okrsku Orla. Místní skupina sdružení venkovské omladiny na Moravě a ve Slezsku existovala v Podolí od 14. 7. 1911. Je možné, že tělocvičný odbor byl vytvořen právě při této skupině. Omladina patřila mezi mateřské organizace Orla (vznik v letech 1906–1907). Tělocvičný odbor pořádal cvičení v Podolí a zúčastňoval se veřejných cvičení Orla v sousedních vesnicích, zúčastnil se také III. zemského sletu Orla v Kroměříži 11. srpna 1912. V roce 1913 pak sám pořádal krajinské cvičení! Z novinového článku (viz níže) víme, že měl v únoru 1913 minimálně 35 členů, v dubnu již 50.

III. zemský slet „Orla“.

III. zemského sletu Orla v Kroměříži se účastní 16 okrsků se 173 odbory:

Brněnský okrsek s odbory (v 6 obvodech):
I. Brno, Husovice, Komín. II. Pozořice-Sivice, Koválovice, Tvarožná, Holubice, Blažovice, Prace, Kobelnice, Jiřkovice, Velatice. III. Bosonohy, Troubsko-Veselka, Nebovídy, Střelice, Tečice, Rosice. IV. Mor. Krumlov, Dol. Kounice, Vedrovice, Ořechov, Ivančice, Oslavany. V. Líšeň, Tuřany, Ubce, Podolí, Křtiny-Proseč. VI. Rajhrad, Újezd u Sokolnic, Telnice, Klobouky u Brna.

P. JOSEF BLAŽEK, PRVNÍ STAROSTA
TĚLOCVIČNÉHO ODBORU ORLA
V PODOLÍ (ARCHIV AUTORA)

ČLÁNEK V ČASOPISU DEN ZE 4. SRPNA 1912 O ÚČASTI BRNĚNSKÉHO
OKRSKU NA SLETU V KROMĚŘÍŽI 11. SRPNA 1912 (ARCHIV AUTORA)

Z Podolí u Brna. Náš Orel započal svoji činnost loni v červenci. Nikdo by nebyl řekl, že v Podolí bude existovat Orel. A přece je tomu tak. Orel náš přihlásil se k životu za pomoci odboru líšeňského veřejným cvičením, které se znamenitě vydařilo. Konaly se přednášky, divadla, schůze. Zásluha o to patří popředně našemu správci dp. Jos. Blažkovi. Členů má odbor na 50. Dne 16. února 1913 konal valnou hromadu za účasti 35 členů. Správcem odboru byl zvolen opět dp. Jos. Blažek, náčelníkem Št. Poláček, hospodářem Jan Grolich, pokladníkem Fr. Grolich, zapisovatelem Tom. Bezrouk.

III. okrskový slet konal se 3. srpna v Líšni. Súčastnily se ho odbory: I. obvod: Brno muž., Brno žen., Komín. II. obvod: Blažovice, Jiřkovice, Koválovice, Tvarožná, Velatice, Pozořice-Sivice. III. obvod: Nebovídy. IV. obvod: Ivančice, Oslavany, Dol. Kounice, Bračice, Ořechov. V. obvod: Líšeň, Slatina, Podolí, Proseč, Ubce. VI. obvod: Dambořice, Klobouky, Nesvačílka, Šitbořice, Hrušovany, Rajhrad, Telnice. Pouze deputací zastoupeny byly odbory: Žebětín, Prace, Střelice. Z okrsku slavkovsko-bučovského přišla silná deputace ze Slavkova. Nedostavily se a tím

Cvičení se konala: 25. května: Jiřkovice, Líšeň (Orlice a dorost), 1. června: Nebovídy, Ořechov, 15. června: Tuřany, 29. června: Tvarožná. Podolí.

Věstník „Orla“.

Orel ve Tvarožné pořádá své I. veřejné cvičení na „návsí“ dne 1. září. Odbory: Velatice, Podolí, Jiřkovice, Prace, Blažovice, Pozořice, Sivice se žádají, by se v hojném počtu dostavily. Děvy v národních krojích vítány.

Šlapanice. 24. m. m. konala se členská schůze, na níž o povinnostech členstva promluvil P. Dempír a br. Hartl. Vyřizena řada běžných záležitostí Jednoty. Zpráva o nově se tvořící Jednotě v Podolí vzata na vědomí, a slíbena jí všestranná pomoc. 1. října pořádaná hodová zábava setkala se se zdarem.

II. okrsek župy Brněnské. Schůze technického sboru konána v sobotu dne 17. února ve Tvarožné za plné účasti. Usneseno uspořádat v letošním roce pouze tři veřejná cvičení, a sice 6. května ve Velaticích, 10. června v Pozořicích, a 1. července ve Tvarožné. Okrsek účastní se také veřejného cvičení v Podolí. K závodům

(NAHOŘE VLEVO) ÚRYVEK Z ČLÁNKU VE VĚSTNÍKU ORLA ZE
4. DUBNA 1913 O VALNÉ HROMADĚ ORLA
V PODOLÍ (ARCHIV AUTORA)

(NAHOŘE VPRAVO) ÚRYVEK Z ČLÁNKU
V ČASOPISU DEN Z 30. SRPNA 1912 O CVIČENÍ
V TVAROŽNÉ 1. ZÁŘÍ (ARCHIV AUTORA)

ÚRYVEK Z ČLÁNKU VE VĚSTNÍKU OREL Č 9-10(1913) O ÚČASTI
NA ORELSKÝCH AKCÍCH V ROCE 1913 (ARCHIV AUTORA)

VZLET - VĚSTNÍK ORELSKÝCH ŽUP Z 12. ŘÍJNA 1922
(ARCHIV AUTORA)

ÚRYVEK Z ORLA Č 6-17(1913) O CVIČENÍCH V PODOLÍ 29. 6. 1913
(ARCHIV AUTORA)

VZLET - VĚSTNÍK PRAVDĚPODOBNĚ Z BŘEZNA 1923
(ARCHIV AUTORA)

Vybrané články z orelského tisku potvrzující založení Orla v Podolí v roce 1912 (viz. následující strana – pozn.red.).

Po sdružení okrsků do Svazu okrsků Orla na Brněnsku (zárodek budoucích žup) v dubnu roku 1914 byl tělocvičný odbor Orla v Podolí součástí V. líšeňského okrsku. Po vypuknutí 1. světové války léta 1915, 1916 a 1917 pravděpodobně jakoukoli činnost podolského Orla pohřbila. V roce 1918, kdy se již uskutečnilo na Brněnsku 9 veřejných cvičení, konalo se jedno z nich 4. 8. v Líšni, s velmi pravděpodobnou účastí i Orla podolského.

JEDNOTA ČSL. ORLA V PODOLÍ

Přesto, že Jednota Čsl. Orla v Podolí existovala bezesporu již v říjnu r. 1922, jak podle svolenky s razítkem (viz níže), tak i podle dokumentace k vybudování tělocvičny Orla v bývalé sladovně (nyní Sokolovna), hovoří o ní věstník Vzlet z 1. září 1923 jako o „nově se utvořivší“. Zpráva četnické stanice v Líšni se o ní zmiňuje až 25. března 1924 a výnos zemské správy politické v Brně 11. dubna 1924.

V SOkA Brno-venkov v Rajhradě (fond E-26, inv. č. 27) je založeno celkem 36 „svolenek“ z let 1922 a 1924, podepsaných rodiči (vlastními či nevlastními), z nichž řada zřejmě byla členy Orla. Šlo o eidenci dětí která zahrnuje následující jména: Čalkovská Marie, Mrázek Stanislav, Jílek Arnošt, Boček Kamil, Šilarová Marie, Kotulan František, Čalkovská Anežka, Šmerdová Marie, Drlíková Františka, Drlíková Růžena, Zemanová Julie, Zemanová Marie, Procházková Františka, Drlíková Aloisie, Mertlová Františka, Mertlová Amálie, Přichystalová Františka, Drlíková Marie, Přichystalová Anna, Mrázová Anna, Kotulanová Marie, Drlík Engelbert, Fišer Josef, Fišer Mikoláš, Hlučka Josef, Šmerda Karel, Horyna Antonín, Horyna Rudolf, Zeman Josef, Drlík Tomáš, Boček Bernard, Hofírek František, Liškutín Jiří, Kašpárková Marie, Drlíková Ludmila, Drlík Václav.

Podolská jednota byla začleněna do II. okrsku Brněnské župy (pak Sedlákovy) - údaje z r. 1924, 1926, 1930 – pak do III. okrsku – údaj z r. 1933 (dle publikace k 20. výročí založení Orla ve Šlapanicích byl tehdy starostou okrsku Jan Čalkovský z Podolí), další z r. 1936, 1937 – dále do IV. okrsku – údaj z r. 1941.

Členskou základnu Jednoty Čsl. Orla v Podolí tvořilo:

- v červenci roku 1924: v žactvu 25, v dorostu 9, cvičících mužů 6, necvičících 19, celkem 59 členů,
- v roce 1930: v žactvu 18, v dorostu 3, cvičících mužů 9, necvičících 21, celkem 51 členů,
- v prosinci roku 1935: žáků 15, žaček 11, dorostenců 7, dorostenek 11, cvičících mužů 9, cvičících žen 5, necvičících mužů 21, celkem 79 členů,
- v letech 1940-41: žáků 22, žaček 27, dorostenců 14, dorostenek 13, cvičících mužů 13, cvičících žen 13, necvičících mužů 22, necvičících žen 20, celkem 144 členů.

V roce 1927 byl starostou Čsl. Orla Jan Koudela. Činnost jednoty v letech 1928-1929 pravděpodobně nebyla dostatečně přehledná a funkcionáři nebyli hlášeni. Okresní úřad v Brně si totiž v květnu 1930 vyžádal na obecní radě v Podolí šetření, zda jednota vyvíjí spolkovou činnost, a žádal o neprodlené oznámení jmen spolkových činovníků; hlášení splnila Jednota v červnu 1930. Starostou byl zvolen Jan Čalkovský – tuto funkci zastával až do konce roku 1936 (kromě r. 1932, kdy

Předběžné oznámení Jednotám I., II. a III. okrsku. V neděli dne 9. září uspořádáno bude v Podolí u Brna první veřejné cvičení orelské a proto prosíme Jednoty, aby na tu neděli ničeho neporádaly, ale aby svou účastí podporovaly nově se utvořivší Jednotu orelskou v Podolí. — Okrsk. rada II. a III. okrsku.

VZLET – VĚSTNÍK Z 1. ZÁŘÍ 1923 (ARCHIV AUTORA)

Ze župy Sedlákovy.

Veřejné cvičení II. okrsku konalo se 13. června v Podolí u Brna. Průvod, který byl vhodně uspořádán a působil malebným dojmem, čítal přes 500 osob. Na cvičišti promluvil br. Sedý z Lišně; v procítěné řeči poukázal na dvojitý druh vlastenectví. Orel musí býti vlastencem celou duší, vlastencem nezištným, tím se liší od těch, kteří si také říkají vlastenci a přitom s klidným svědomím okrádají a poškozují republiku. Cvičení zahájeno nářadím: Dvě družstva mužů cvičila hrazdu, dvě bradla a družstvo dorostenců skok o tyči. Objevil se starý zlozvyk, zápolení ve veletočích. Cvičení celkem dobré. Pak nastupují žačky k prostným. Vedoucí málo dbají zákrytu-vyřazení. Jinak cvičení dobré. Zákovským prostným vadilo nesoučasné provádění cviků, což zavinila hudba. Prostná dorostenců prováděna živě – energicky, bylo pozorovati snahu po udržení zákrytů. Prostná žen provedena dobře. Muži – přes to, že cviky byly úžasně složité, cvičili dobře. Pěkně provedli svoje cvičení dorostenky s tyčemi. Samostatná cvičení podolské jednoty, žáci a žačky hry a čardášový rej, provedeno uspokojivě. Nedostatek se projevil v úpravě cvičišť – jednak obrácením proti slunci, což vadilo cvičícím, příliš měkká půda a travnatá, takže se nohy bořily do země. Dlužno přiznati, že technická příprava byla slabá, hudba mizerná, takže celkový dojem byl méně uspokojivý. Bratři a sestry! Nermuďte se nad takovou kritikou! Je dobře, když si to řekneme upřímně. Víte sami, že nedostalky byly, víte také kde byly a není pochyby, že příští vystoupení důkladně připravíte a dokážete tak, že vaše dobré snahy, které jste i při tomto cvičení projevili, povedou k pěkným výsledkům, z nichž budete mít sami největší radost. — ych.

OREL 1926, ROČNÍK XI, Č. 12. (ARCHIV AUTORA).

JEDNOTA
Československého Orla
== v PODOLÍ u Brna. ==

RAZÍTKO PODOLSKÉ JEDNOTY (OD KONCE ROKU 1936)
(ARCHIV AUTORA)

Tuto svolenku uchová Jednota do svého archivu. Zem. Radě pošle se pouze přihlášku.

Čís. 3432

Svolení

dávám | svému synovi *Stanislavovi Mrázka*
aby mohl(a) navštěvovati cvičení | Jednoty Orla Československého
v *Podolí* dne *30. 9.* 1922
Jednotou | Orla Čsl.
vzáto na vědomí
dne *9. 10.* 1922
razítko. *Klára Mrázka*
Vlastnoruční podpis.
JEDNOTA ORLA
PODOLÍ U BRNA.

SVOLENÍ RODIČŮ KE CVIČENÍ PRO STANISLAVA MRÁZKA (NAR. 1915) Z R. 1922 (ARCHIV AUTORA)

JEDNOTA ORLA Československého PODOLÍ U BRNA.

A RAZÍTKO PODOLSKÉ JEDNOTY (DO ROKU 1935/36)
(ARCHIV AUTORA)

ZEMSKÝ SEKRETARIÁT
ORLA ČESKOSLOVENSKÉHO
BRNO, JEDNOTA č. 2.

30. 9. 1922

Zemská

spolupráce politická na Moravě.

o. Brno.

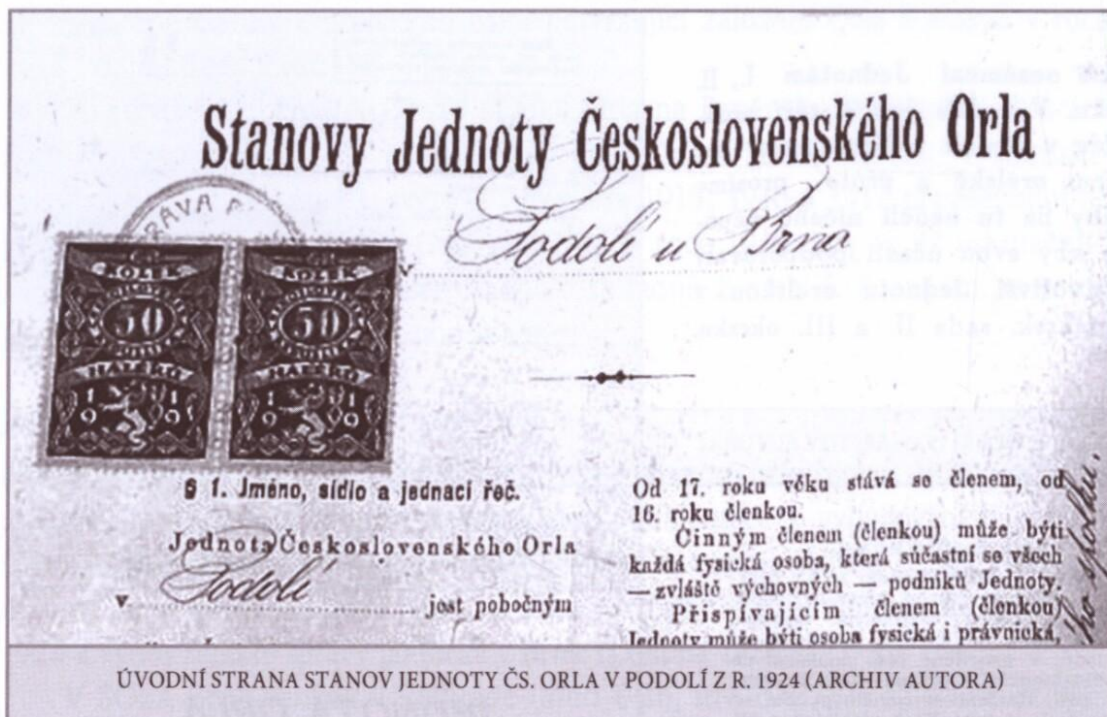
*Zemská Rada Orla Československého
ho o Brně žádá schválení stanov
pro svou jednotu, kterou Orla Českosloven-
ského v oboru české politické spolupráce
na Moravě.*

Oběma se p.

*Jednota Orla Československého Podolí u Brna
vstoupila v Brně. Prvního prosince 1922 vytkla k tomu
výzvu. Stanov se stanovami jednoty Orla
hládkám.*

o. Brno, dne 1. srpna 1922.
ZEMSKÁ RADA
ORLA ČESKOSLOVENSKÉHO
BRNO, JEDNOTA č. 2.

ŽÁDOST O SCHVÁLENÍ STANOV JEDNOTY ORLA
V PODOLÍ Z 8. 4. 1924 PODANÁ ZEMSKÉ RADĚ ORLA
(SOKA V RAJHRADĚ, SIG. A1, V/12)

byl starostou Jan Železný). V roce 1937 byl starostou zvolen Jan Tomášek, od roku 1938 do konce činnosti Orla vykonával funkci starosty Josef Gregorovič. Vzdělavatelem byl P. Blažek (do r. 1940) a dále P. Klempa (až do konce činnosti Orla v Podolí v r. 1949).

5. května 1939 oznámil starosta Jednoty — na základě vládního nařízení z 30. 3. 1939 — okresnímu úřadu, že Jednota Čsl. Orla v Podolí bude nadále vyvíjet svou činnost. V období protektorátu Čechy a Morava byl v roce 1940 název změněn na Jednota Orla v Podolí. Podle výnosu zemského úřadu v Brně z 31. 12. 1939 byly na počátku roku 1940 upraveny spolkové stanovy — ve smyslu zákazu užívání názvů upozorňující na státoprávní poměry bývalé republiky Československé.

30. listopadu 1940 zemřel nejvýznamnější člen podolského Orla P. Josef Blažek. Za osmadvacetiletou starostenskou a vzdělávací činnost se s ním na pohřbu, který se konal 3. prosince, rozloučil Jan Čalkovský. V roce 1941 se konala ještě výroční schůze (15. ledna) a poslední schůze podolského Orla se konala údajně 5. května 1941. 30. listopadu 1941 byla Okresním úřadem v Brně činnost Orla s okamžitou platností zastavena a spolkové jmění zajištěno. Správou jmění byl v lednu 1942 pověřen poslední starosta Čsl. Orla v Podolí Josef Gregorovič. Zajištěný majetek Orla zahrnovalo cvičební náradí — hrazda, kruhy (1 pár), železný podstavec pro bradla bez tyčí, lněná žíněnka, pár dřevěných kuželů — vše v ceně 1225,— K, divadelní inventář — jeviště s 5 variantami, 2 plechové rampy jevištních lamp — vše v ceně 10 150,— K a konečně knihovna — skříň s 342 knihami — v ceně 5 100,— K. Výnosem Říšského protektora z 23. 9. 1942 „byl zrušen tělocvičný spolek Orel se sídlem v Brně včetně všech svých souvisejících spolků. Majetek spolků zabaven, může být stažen tajnou státní policií k dobru Říše“ — do Podolí zasláno Rozhodnutí Okresního úřadu 3. 10. 1942.

V roce 1945 byla splněna povinnost daná dekretem prezidenta republiky č. 81 Sb., z 25. 9. 1945, o některých opatřeních v oboru spolkovém — oznámením, že spolek bude opět vyvíjet činnost podle poslední platných stanov. Tím byla činnost Jednoty Čsl. Orla v Podolí obnovena a Okresnímu národnímu výboru v Brně byl

30. srpen patřil v Podolí Orelstvu!

V neděli dne 30. srpna t. r. pořádala jednota Čsl. Orla v Podolí veřejné cvičení. Bylo velkou propagační manifestací Orelstva a to právě tam, kde naše hnutí nemá doposud takové síly a průbojnosti, jaké by bylo zapotřebí.

Po požehnání vyšel přes vesnici velký průvod, který svou mohutností podolské občanstvo překvapil. Ačkoliv „sdružené pokrokové spolky“ uspořádali „trucslavnost“, přece musili před námi kapitulovati. Orelstvo předčilo daleko svojí početností malý hlouček „nadšených pokrokářů“, kteří se ubírali hned za naším průvodem.

Cvičení samotné bylo po stránce technické dosti slabé, ale doufáme a ze všech sil se vynasnažíme, aby tyto nedostatky byly napraveny. Všechny kategorie cvičícího Orelstva, od nejmenších žáků, orelského dorostu, který byl velmi početně zastoupen, ženy i muži byli pochopením pro naši věc i z cizích jednot velmi početně zastoupeny. Díky bratřím i sestrám, kteří ze vzdálených jednot nás navštívili. Díky jednotě líšeňské a šlapanické, kteréžto se přičinily, aby vzornými ukázkami cvičení na nářadí zpestřili náš program. Naše veřejné vystoupení se skvěle vydařilo, díky krásnému počasí.

Dt.

VEŘEJNÉ CVIČENÍ V PODOLÍ 30. 8. 1936 (OREL – ÚSTŘEDNÍ LIST ČSL. ORELSTVA)
(ARCHIV AUTORA)

Podolí, 11. května t. r. upořádal náš okrsek svoji akademii v Podolí, aby posílil nově založenou Jednotu. Třeba počasí nebylo právě nejlepší, shromáždilo se v sále četné obecní místní i přesolní. Tělocvičná čísla jednotlivých Jednot okrsku byla dobře nacvičena. Vinou slabé a špatně sehraň hudby však povstávaly mezery. Celkový průběh byl dobrý. Proslov měl br. P. Dempír ze Šlapanic.

K.

ZPRÁVA O OKRSKOVÉ AKADEMII V PODOLÍ V KVĚTNU
R. 1924 (VZLET, ROČ. IV) (ARCHIV AUTORA)

ORELSKÝ POZDRAV „ZDAŘ BŮH“
(ARCHIV AUTORA)

v tomto smyslu 27. 11. 1945 zaslán dopis obsahující i jména nově zvolených funkcionářů místní rady jednoty (starostou byl Josef Gregorovič). V letech 1946 a 1947 byla — podle vzpomínek pamětníků — v Jednotě Čsl. Orla v Podolí organizována ještě nějaká spolková činnost, např. národopisný den.

A co se v Podolí dělo ve spolkové činnosti v po tzv. „Vítězném Únoru“ 1948? V obci byl již 25. února ustaven místní Akční výbor Národní fronty (AV NF). Výbor fungoval jako orgán hospodářsko-správní a spolupracoval s MNV — vydával rozhodnutí, proti kterým nebylo odvolání. Řídil se pokyny Ústředního AV NF, podle něž měly být ve všech spolcích vytvořeny akční výbory, které „očisťovaly spolky od osob nespolehlivých“. V Podolí vydal spolkům příkaz místní akční výbor. Již 28. února rozhodlo předsednictvo Ústředního AV NF direktivně, že jedinou tělovýchovnou organizací bude napříště Sokol a že do této organizace přejdou s majetkem a členskou základnou všechny tělovýchovné, sportovní a turistické svazy,

v ý m ě r .

Jednota Orla
 k rukám předsedy spolku pana *Josefa Gregoroviče*
Podolí č. 327

Okresní úřad v Brně zastavuje s okamžitou platností podle
 §u 28, odst. 2 zák. ze dne 15.XI. 1867 č. 134 ř.z. ve znění
 vládního nařízení ze dne 31.III. 1939 č. 97 Sb. o právu spolčo-
 vacím činnost spolku

Jednota "Orla" se sídlem v
 Jmení spolkové zajišťuje.

NAŘÍZENÍ OKRESNÍHO ÚŘADU V BRNĚ Z 30. 11. 1941 O ZASTAVENÍ ČINNOSTI
 JEDNOTY ORLA V PODOLÍ (ARCHIV AUTORA)

spolky a kluby. Přesto byl v květnu a poté v září 1948 spolek Jednota Čsl. Orla v Podolí ONV v Brně vyzván a upomínán, že v letech 1946, 1947 a 1948 nebyla splněna povinnost ohlášení spolkových činovníků. Spolek byl vyzván, aby sdělil, zda hodlá pokračovat v činnosti, a pokud ano, aby oznámil valnou hromadou nově zvolené činovníky. Pokud se snad spolek rozešel, měla být tato informace uveřejněna v Úředním listě a oznámena ONV. Dá se předpokládat, že na tyto výzvy již vedení Čsl. Orla v Podolí nereagovalo...

„Revoluční“ začlenění Čsl. Orla do Sokola v Podolí se mi podařilo vysledovat ze zápisů schůzí výboru Sokola Podolí — 21. srpna 1948 byly čteny oběžníky ČOS o slučování, náboru a vylučování, 7. listopadu 1948 se stal členem výboru Sokola br. Klevár Jaroslav (zástupce Orla), 4. prosince 1948 byl čten Oběžník ČOS — Hospodářské začlenění do Sokola bývalých tělovýchovných, sportovních a turistických organizací, 11. prosince 1948 se řešilo začlenění Sportovního klubu (SK) do Sokola, 7. ledna 1949 byl „odeslán dopis Akčnímu výboru ohledně Orla“, 5. února 1949 viz zápis o placení dluhu Orla, 9. dubna 1949 jen zápis o převzetí náradí jednoty Orla. Ale nic víc! V zápisech jsem nenašel nic o včlenění Orla do Sokola...

7. května 1949 informuje hospodář, že nechal opravit náradí, které se převzalo od bývalé jednoty Orel, a že kruhy dosud nejsou odmontovány..., 12. února 1951 obdržel Josef Gregorovič (bývalý starosta Orla) dopis z ONV s vyžádáním prohlášení o včlenění Jednoty Čsl. Orla v Podolí do Sokola Podolí, 24. února 1951 obdržel ONV v Brně prohlášení Sokola Podolí, že Jednota Čsl. Orla v Podolí se včlenila do Sokola Podolí dne 9. dubna 1949 — ve stejný den to bylo poznačeno do spolkového katastru.

Z těchto dokumentů se jeví, že činnost Čsl. Orla v Podolí byla zastavena Akčním výborem NF snad v říjnu 1948 a prakticky zrušena v dubnu 1949 převzetím majetku Sokolem Podolí. Z dokumentu ONV je však zřejmé, že až do února 1951 byla Jednota Čsl. Orla v Podolí stále vedena ve spolkovém katastru.

OKRESNÍ NÁRODNÍ VÝBOR BRNO.

Zn.: 267-21/12-1950. III.

V Brně dne 12. února 1951.

Pan

Josef Gregorovič, býv. starosta Orla

v Podolí u Brna č. 327

Výmaz tělovýchovných, sportovních a turistických organizací ze spolkového katastru.

Okresní národní výbor Brno hodlá provést výmaz tělovýchovných, sportovních a turistických organizací ze spolkového katastru, jež zanikly v důsledku sjednocení tělovýchovy do Sokola.

Prosím o zaslání prohlášení příslušného Sokola, že býv. spolek "Jednota Čsl. Orla v Podolí" včlenil se v důsledku zákona ze dne 14.7.1949, čísl. 187 Sb. do Sokola v

Očekávám Vaší zprávu do 8 dnů!

Referent pro věci vnitřní
a bezpečnost:

J a n s k ý

DOPIS ONV BÝVALÉMU STAROSTOVI ORLA Z 12. ÚNORA 1951 S VYŽÁDÁNÍM PROHLÁŠENÍ O VČLENĚNÍ
ORELSKÉ JEDNOTY DO SOKOLA (ARCHIV AUTORA)

Tělocvičná jednota Sokol v Podolí u Brna prohlašuje tímto, že býv. spolek "Jednota Čsl. Orla v Podolí" se včlenil v důsledku zákona ze dne 14. 7. 1949 čísl. 187 Sb. do Sokola v Podolí dne 9. dubna 1949.

Matuška
starosta jednoty.

Uhlíř
Jednatel jednoty.

Ve spolkovém katastru poz...

Dne 24. 2. 1951.

Založiti.

Okresní národní výbor v Brně

Došlo: 24. II. 1951

Zn. III/262-24.2 Příl. 2

PROHLÁŠENÍ SOKOLA PODOLÍ Z 24. ÚNORA 1951, ŽE JEDNOTA ČSL. ORLA SE VČLENILA DO JEHO ORGANIZACE.
(ARCHIV AUTORA)

Na základě vztahů mezi Jednotou Čsl. Orla a Sokolem je pravděpodobné, že většina starších členů Čsl. Orla do Sokola již nevstoupila. Pro „orlí mládež“ to však byla příležitost dále cvičit a sportovat po boku svých sokolských vrstevníků, takže po sjednocení tělovýchovy vstupovali do Sokola, kde byli zřejmě přátelsky přijati. Po obnovení „Orla“ v České republice v roce 1990 (i v řadě vesnic v okolí) Jednota Čsl. Orla v Podolí svoji činnost již neobnovila.

ZÁVĚREM – CO SI PAMATUJÍ PAMĚTNÍCI...

Cvičilo se v sále (s jevištěm) v hostinci „U Měcháčků“ (bývalý hostinec naproti vchodu do kostela). Pravděpodobně i zde probíhaly tzv. „akademie“. Z tělocvičného nářadí byla k dispozici hrazda, kruhy, bradla, kůň, koza a 2 žíněny. Slavnosti se zpěvy a tanečky v krojích i veřejná cvičení probíhala také v prostoru školního hřiště mezi dvěma potoky („Na Stání“) za starou hasičskou zbrojnicí (dnes prostor za pomníkem obětí 2. světové války). Žáky cvičil Jaromír Klevar, Josef Čalkovský, žákyně — Františka Přichystalová (Bočková). Členové Orla se také zúčastňovali různých slavností v okolních vesnicích (ve Šlapanicích, Líšni, Velaticích).

Jednota Čsl. Orla měla vlastní knihovnu. O zřízení knihovny, která byla na faře, vznikla asi v letech 1923–1924, se zasloužil P. Josef Blažek — člen vedení Jednoty Orla — knihovnu zřídil údajně vlastním nákladem. Mladší i starší děti se scházely na faře. O náboženskou výchovu místní mládeže se vedle kněží (vzdělatelů) staral i nadučitel Vašíček (působil v letech 1909–1934), který vedl kostelní pěvecký sbor.

Orelský divadelní kroužek byl veden P. Klempou i Františkou Přichystalovou (Bočkovou). Asi dvacítko dětí pravidelně nacvičovala představení na jevišti v sále hostince U Měcháčků. Největší úspěchy děti sklidily s hrami „Švanda Dudák“, „Děvčátko z pouti“, „Na tý louce zelený“, „Srdce matčino“ či operetou „Apropo, co dělá Andula“. Také probíhal nácvik operetek za vedení Jana Drlíka s hudbou řízenou Josefem Vaňáčkem.... P. Blažek se snažil pro děti získat nové prostory, aby svá představení mohli nacvičovat a hrát v lepších podmínkách, než které měly v hostinci U Měcháčků (nájem bývalé sladovny se nezrealizoval, sladovnu koupil v roce 1924 Sokol).

Po zastavení činnosti Orla v r. 1941 byl veškerý majetek zabaven. V roce 1943 údajně Ambrož Klevar, Jan Tomášek a členové posledního vedení Orla starosta Josef Gregorovič, Tomáš Drlík, František Jaroš a P. František Klempa vykoupili zabavený inventář knihovny (342 knih). Říká se, že za války se na faře knížky (tedy z orelské knihovny) dál půjčovali...

V době po druhé světové válce vedení podolské Jednoty Čsl. Orla (napojené na Čsl. stranu lidovou — starosta Orla Josef Gregorovič byl předsedou strany) ještě zorganizovalo v Podolí (asi v roce 1947) jednu větší akci — národopisnou slavnost v krojích, na koních, s tanečky mládeže, dále účast podolské orelské jízdy na orelskou oslavu 1. máje v Brně, s účastí jezdců Václava Poláčka, bratrů Františka, Karla, Josefa, Petra Grolichových a Josefa Houžvičky, který kočíroval koně se žebřinovým vozem. Podolská orelská jízda se ještě zúčastnila Jízdy králů v některých okolních vesnicích (např. ve Velaticích). Cvičení pravděpodobně probíhala jen individuálně. Jinak se činnost Orla zúžila na schůze a zájezdy s P. Klempou po republice...

Historie Orla je významnou, ale zanedbanou součástí podolské historie. Rok

„ORLÍ FOTO“- PODOLÍ Z DOBY PŘED I. SVĚTOVOU VÁLKOU (1913 -1914?) (ARCHIV AUTORA)

PODOLŠTÍ ORLI Z 30. LET 20. STOLETÍ (ARCHIV AUTORA)

2014 je rokem 102. výročí vzniku „Orla“ v Podolí. Připomeňme proto na závěr, že z členů podolského Orla žijí: F. Grolich (1931), A. Drlík (1932), H. Havlíčková, r. Ševčíková (1925), M. Klevarová, r. Drlíková (1928), L. Ševčíková, r. Drlíková (1929), A. Hasalová (1929), A. Přichystalová, r. Zemanová (1928), H. Koláčková, r. Drlíková (1931)...

Ing. Stanislav Mrázek (nar. 1946) je bývalý dlouholetý učitel na Vojenské akademii v Brně. V současnosti, jako soukromý badatel, přispívá k osvětlení některých stránek historie obce Podolí u Brna.

ORELSKÁ SLAVNOST V PODOLÍ (30. LÉTA 20. STOLETÍ) (ARCHIV AUTORA)

P. JOSEF BLAŽEK A PODOLSKÉ ORELSTVO 4. SRPNA 1935 (ARCHIV AUTORA)

Prameny a literatura:

SOKA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě

SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna

MZA v Brně

MZK v Brně

Archivní materiály Ústředí Orla v Brně

Archivní materiály jednoty Orla Pozořice

Archivní materiály Sokola Podolí

Archiv Božetěcha Kostelky z Vyškova (Ústředí Orla)

Archiv Josefa Kopeckého ze Šlapanic (MěÚ Šlapanice)

Müller, Alois — Urbánek, František: *Orel — župa Sedláková. Od historie k současnosti.*

Vlastní archiv

www.orel.cz

Webové stránky obcí

Vojen Drlík

Pohnuté a rozporuplné životní osudy doktora teologie, cestovatele, zpravodajce, orientalisty, literáta, publicisty a zemědělce Aloise Musila dobře vystihuje scéna z počátků existence Československé republiky. Budoucí profesor Karlovy univerzity se stal předmětem parlamentní interpelace: *...Dále, pánové, my tady hledíme očistiti naši republiku od našich domácích úředníků, kteří se prohřešili (Hlas: To je pravda!) na našem národě přílišným dolézáním k Rakousku anebo službami vládě rakouské, že dělali více, než musili, a tu pánové, při té příležitosti musím tuto uvést jeden případ, dokud jest na čase a týká se to převzetí profesora Musila, Excellence „Jeho Veličenstva“ bývalého, na naši universitu. Pánové, jest úmysl, tohoto pána, který až do poslední chvíle byl nejdůvěrnějším přítelem Karla a držel Rakousko vydáváním všelikých spisů (Hlas: Hlásal svatou válku!), který byl tureckým generálem a bojoval proti nám, tohoto muže, dokud mír ještě ani není uzavřen, jest úmysl, toho „excellencpána“ vzít na naši universitu. Protestuji proti tomu veřejně a nesmí se to státi, poněvadž české profesorstvo a studentstvo by toho nesneslo. (Výborně!)*

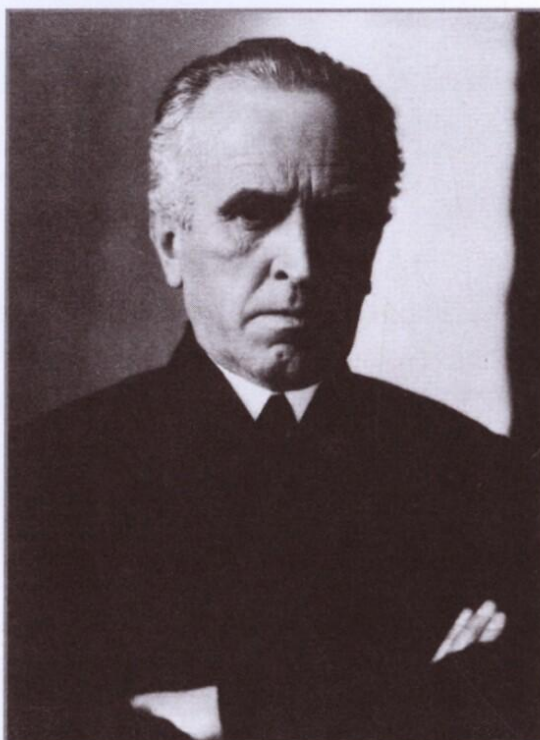
Jeho vědecká kvalifikace se uznává, ale vedle kvalifikace potřebuje profesor také charakteru (Výborně!) a nějakého bezcharakterního člověka, který nevěděl o českém národě až do hodiny dvanácté a pak se teprve — hlásí pěkně děkuji za takovou akvisici. (Výborně!)...¹⁾

Námítky jistě docela závažné, — navíc ačkoli od té doby uplynulo téměř devadesát let — v leccems připomínající dobu docela nedávnou, ne-li přítomnou. Interpelující poslanec nebyl někdo neznámý nebo nevýznamný. Svůj hlas takto bojovně pozvedl dr. Otakar Srdinko, vlivný český histolog, embryolog, antropolog, jinak poslanec prvního československého národního shromáždění volený ještě v následujících obdobích. Krátce dokonce ministr školství a pak i ministr zemědělství. Ten, proti němuž protestoval, skutečně tím vším byl, nedalo se ovšem o něm říci, že by byl bezcharakterní. Kdo tedy byl Alois Musil, který v roce 1918 dovršil svou padesátku a stál před problémem, jak s pověstí Rakušana a důvěrného přítele členů císařského rodu začít znovu v novém státě a v nacionálně naladěném pražském prostředí, které do té doby téměř vůbec neznal.

Pevným bodem ve fascinujícím životním příběhu Aloise Musila je rod Musilů, usedlý v Rychtářově u Vyškova (dnes součást Vyškova) od 17. století. Tak to alespoň tvrdí místní znalci a tak to vnímal i Alois Musil, jenž dokonce mluvil o historické tradici ještě starší a snad dokonce zemanské. Samo jméno Musil patří k frekventovaným českým příjmením a v Rychtářově bylo Musilů několik.²⁾ Jeden z rodu rychtářovských Musilů, Matyáš, se ve čtyřicátých letech 19. století vydal do světa. Byl to nesporně inteligentní a šikovný muž. Stal se úspěšným vojenským lékařem a finančně zajištěn zakotvil v Rakouském Štýrsku, už jako Mathias Musil, v německé výslovnosti Múzil. Jeden z jeho synů — Alfréd — si vzal za manželku Hermínu Bergauerovou, původem z Čech, patřící k rodu, který významně zasá-

hl do dějin dopravní techniky — její otec byl stavitelem první koněspřežné dráhy z Českých Budějovic do Lince. Alfred Musil byl od devadesátých let 19. století usedlý v Brně coby profesor tamní techniky (od r. 1899, kdy vedle ní vznikla česká technika, se jí říkalo německá technika v Brně). Alfred už na rozdíl od svého otce Matyáše česky neuměl, ale rodinných svazků si byl vědom stejně jako Alois, vnuk Matyášova bratra. Oba muži si v průběhu mnoha let dopisovali, sporadický kontakt s Aloisem udržoval i Alfredův syn, spisovatel Robert Musil.³⁾

Ale to všechno se dělo mnohem později, když už byl Alois Musil po studiích, vysvěceným knězem a doktorem teologie. Základní školní znalosti, jak se záhy ukázalo dosti chabé, získal Alois Musil v rychtářovské dvojtřídce. Její první třída byla umístěna v gruntě č. 11 a mívala až 80(!) žáků.⁴⁾ Syna Aloise, který měl v této škole dobré výsledky, přihlásili rodiče ke studiu na knížecí arcibiskupské seminární gymnázium v Kroměříži, kam byl podle vlastního svědectví po značných obtížích přijat. Pobyl tam jen první tři třídy (1879–1882), pak vyměnil školu za c.k. české gymnázium v Brně. V Kroměříži mu bylo patrně nejkrušněji. Ostatně není divu, vždyť mu bylo tehdy pouhých jedenáct let, disciplína byla v semináři více než tuhá a životní podmínky více než spartánské. Z dopisů, které psal mladý gymnazista rodičům, vane atmosféra plná strádání a osamění.⁵⁾ V Brně bydlel Alois Musil patrně na třech místech, adresu známe pouze jednu — Hřbitovní 13 (dnešní Kounicova). Ale i Brno se stalo v průběhu gymnaziálních studií přestupní stanicí: navštěvoval tu kvartu a kvintu (1882–1884). Poslední tři roky strávil ve Vysokém Mýtě (1884–1887), kde byl patrně také nejspokojenější. Co způsobilo, že během osmi studijních let vystřídal tři gymnázia, v posledním případě navíc značně vzdálené od bydliště, nevíme. Pokud jde o studijní výsledky, nestal se nikdy primusem třídy, ale udržoval se v první polovině a konečný výsledek byl velice dobrý. Během studia ve Vysokém Mýtě v něm uzrálo rozhodnutí pokračovat ve studiu na teologické fakultě v Olomouci. Byla to volba v té době nikterak překvapivá. Zbožnost zděděnou z domácího prostředí posílil kroměřížský pobyt, perspektiva kněžské existence nabízela trvalé hmotné zajištění a navíc možnost dalšího studia. Svou roli jistě sehrála i rodinná situace. V roce 1885 vyhořel rychtářovský statek a rodiče, kteří se tak tak zbavili zděděných dluhů, se museli zadlužit znovu. Naděje na pevný příjem byla i příslibem možnosti v budoucnu rodiče a sourozence materiálně podpořit (což se také v následujících letech stalo). Lze předpokládat, že za jiných okolností by byl budoucí duchovní pouze upřímně věřícím laikem. Další osudy Aloise Musila o tom přesvědčují.

F. DRTIKOL, ALOIS MUSIL, PORTRÉT Z ROKU 1928 (POZŮSTALOST ALOISE MUSILA MUZEUM VYŠKOVSKA)

RODNÝ DŮM ALOISE MUSILA V RYCHTÁŘOVĚ (DOBOVÉ FOTO), DNES JE NA BUDOVĚ UMÍSTĚNA PAMĚTNÍ DESKA.

ROKU 1909 SI DAL ALOIS MUSIL VYSTAVĚT V RYCHTÁŘOVĚ DŮM NAZÝVANÝ VILA MŮSA (Č. 109). R. 1931 JEJ PŘENECHAL SYNOVCI MILANOVÍ MUSILOVI, OD R. 1937 BYL MAJITELEM DRUHÝ SYNOVEC VLADIMÍR MUSIL.
(ARCHIV MUZEA VYŠKOVSKA)

O průběhu studií v Olomouci (1887–1891) toho moc nevíme až na skutečnost, že hlavním předmětem zájmu mladého bohoslovce se staly staré jazyky, především hebrejštiny a s ní spojená problematika Starého zákona. Po vysvěcení v r. 1891 se Alois Musil dostal do tvrdé reality všedního života. Byl přidělen jako katecheta do ostravských škol. Čekala ho perná práce, navíc nepříliš slučitelná s vědeckými ambicemi mladého kněze. S žádostmi o přeložení neuspěl, musel se vyrovnat se zdravotní krizí, ale úspěšně přesto dokončil doktorské studium a v roce 1895 složil na základě rigorózní práce věnované olomouckému arcibiskupství za vlády Josefa II. doktorát. V té době už na olomouckém arcibiskupském stolci seděl Theodor Kohn (1845–1915), podobně jako Musil pocházející z českých venkovských rodičů a velice skromných poměrů. Musil a Kohn si byli v lecčems podobní — nejen svým původem, ale především svou nezlomnou pílí, ctižádostí, vytrvalostí i zarputilostí. Kohn, který se snažil modernizovat arcibiskupské statky, podporoval i širší vzdělání kněží, a tak není divu, že to byl právě on, kdo mladému katechetovi poskytl podporu v jeho poněkud exotických snahách. Krátce po získání doktorátu totiž Musil odjíždí vybaven arcibiskupským stipendiem a s povolením dvouleté neplacené dovolené od školské rady na studia do Jeruzaléma, kde nedlouho před tím otevřeli dominikáni školu biblických studií Exile biblique. Prostředí, v němž se ocitl, jej bytostně zasáhlo. Vedle otázek, s kterými do Jeruzaléma přijížděl — totiž proč právě zde vznikla monoteistická náboženství — židovské, křesťanské a islám, se tu vynořovaly další a další a s nimi poznání vlastní nedostatečné přípravy. Nahlédnout do jeho tehdejších myšlenek nám dává první článek, jímž se přihlásil čtenářům Nového života, tehdy nově založené tribuny Katolické moderny.

Redaktorem časopisu a jeho vůdčí osobností byl páter Karel Dostál–Lutinov (1871–1923), slibný literát nekompromisně katolické orientace, byt usilující o reformy uvnitř církve, rozhodný odpůrce liberálů i Masarykových realistů, neštítící se antisemitských výpadů. O to pozoruhodnější jsou příspěvky Aloise Musila v Novém životě, který byl zpočátku koncipován především jako časopis literární a kulturní. První Musilův příspěvek v rubrice Siesta z roku 1896 má název, který by mohl být titulem básně — Na břehu Nilu, a i když není textem usilujícím být básní v próze, přesto z něj dýchá okouzlení, zaujetí, ba vášeň. Fascinace pouštní atmosférou je o to pozoruhodnější, že Alois Musil vždy pociťoval silné pouto k venkovu, k půdě, což ho nakonec politicky zavedlo do blízkosti agrární strany. Příspěvků pro Nový život nenapsal Musil mnoho. Po první vlaštovce Na břehu Nilu v prvním ročníku (1896) se ozval až v roce 1899, zato početněji a s širším záběrem. V druhém čísle uveřejnil jednu ze svých mnoha cestovních zpráv, do třetího čísla přispěl překladem z arabštiny k Velkému pátku. Zajímavé jsou jeho tři příspěvky ve čtvrtém čísle Nového života z r. 1899, protože naznačují okruhy celoživotních zájmů. Nejprve je tu zajímavá zpráva o studijní cestě do Německa, která si však nevšímá místních pamětihodností, ale snaží se v konkurenci s Německem podnitit vyšší výkonnost — a to ve všech směrech — v Rakousku. Za největší překážku moderního rozvoje společnosti považuje Musil nacionalistické půtky a vášně. V tom se asi nemohl shodovat s Dostálem–Lutinovem, který stál na nacionálních pozicích katolického ražení. Ani další článek nazvaný stručně O sionismu neodpovídal ideologii hlavního redaktora. Musil se snaží najít racionální jádro nedůvěry, ba vzájemné nenávisti mezi křesťany a judaisty, přičemž vítá sionistické hnutí, v němž

SZWILF

Robert Musil

Verehrtester,

wir leben in der Vergangenheit; wir haben keine Gegenwart und die Zukunft ist uns verschlossen. Rychtářov liegt im Bereiche Ihrer Vergangenheit und darf mit vollem Recht stolz auf Sie sein.

Mit den besten Grüßen

ALOIS MUSIL ROBERTOVI. TENTO LIST SE NACHÁZÍ POUZE V REGESTECH
KORRESPONDENCE ALOISE MUSILA, JAK JE POŘIZOVALA ANNA BLECHOVÁ.
(POZŮSTALOST ALOISE MUSILA, MUZEUM VYŠKOVSKA)

vidí i jednu z možností nedeformovaného vývoje židovského národa. Ruralistický, anebo řekněme agrární pohled Musil nezapře. Domnívá se, že vztah k půdě může židovskou společnost očistit a upevnit. A třetí článek O básnické osnově knihy Job nás vrací k literárním ambicím mladého cestovatele a ukazuje, kolik pochopení a vcítění měl pro krásu slova. V tomto duchu se nese i příspěvek Debořin zpěv v 5. čísle, zatímco článek Jak jest staré písmo se vrací k vědeckým zájmům. Pak na několik let spolupráce s Novým životem umlká a Musil publikuje v denním tisku a v jiných časopisech. Jeho poslední příspěvek se v tomto časopisu objevuje až v roce 1904. V desátém čísle najdeme článek biblistického charakteru. Epilogem za podílem Aloise Musila v hnutí Katolické moderny je už jen redakční referát o jeho cestách, který byl uveřejněn v roce 1905.

Na tomto místě je třeba osvětlit jak Musilovu situaci v té době, tak jeho vztahy k olomouckému církevnímu dění. První Musilova cesta do Orientu se uskutečnila s podporou arcibiskupa Kohna, ten však mladého vědce už podruhé v r. 1897 nepodpořil (patrně znepokojen jeho odchodem od jeruzalémských dominikánů k bejrútským jezuitům) a Musil pak byl odkázán na pomoc České akademie věd Františka Josefa, posléze přímo na podporu z Vídně. Vztah k arcibiskupovi tím jistě nenabyl na vřelosti, i když, jak se zdá, dr. Kohn nečinil Musilovi nějaké mimořádné potíže. Sám ovšem musel v té době překonávat vzrůstající odpor ke způsobu svého vedení diecéze. Podobně jako Musila podporoval dr. Kohn v počátcích i Dostála-Lutinova a jeho projekt na vydávání Nového života. A podobně jako v prvním případě, ani vztah Kohn-Lutinov nezůstal bez rozporů, které nakonec vyvrcholily

veřejně vedeným konfliktem. Musilovy příspěvky v r. 1899 spadají do doby, kdy se vrátil se zprávou o svém životním objevu — zámečku Kusejr Amra vyzdobeném figurálními výjevy. Ve školním roce 1898–1899 pobýval Musil znovu v Olomouci jako katecheta místní německé reálky a měl tedy možnost intenzivněji spolupracovat s Dostálem–Lutinovem. Současně navázal kontakty ve Vídni, i když ne bez problémů, protože svůj objev nemohl v té době doložit konkrétními důkazy a měl problémy i s vyúčtováním nákladů na starožitnosti, jež pořizoval pro vídeňskou Akademii věd. Přesto získal novou podporu ministerstva kultu a vyučování a mohl na počátku prázdnin odjet na studijní cestu po velkých evropských knihovnách. Ostatně odrazem této cesty je i jeho již zmiňovaný článek v *Novém životě* (Cesta po Německu). 1. ledna 1900 byl Musil konečně jmenován skutečným učitelem, ale dlouho si tohoto povýšení neužil. V polovině roku se znovu vrátil na místa, o jejichž existenci potřeboval přinést hmatatelné důkazy. Tentokrát mu štěstí přálo, a tak se vrátil nejen s fotografiemi, které přesvědčily skeptiky o tom, že se i v islámském světě zpodobovaly lidské postavy. Vnější výsledkem úspěšné cesty byl pedagogický postup: stal se suplentem starozákonního biblického studia na teologické fakultě v Olomouci. Byl tedy s přestávkami svědkem stále silnějšího vření kolem osoby arcibiskupa, jež vyvrcholilo nucenou abdikací dr. Th. Kohna a jeho odchodem z Olomouce v r. 1904. Musilův hlavní zájem však platil Orientu, řešil patrně jen nejnaléhavější problémy svého existenčního zajištění a akademického postupu. Na fakultě působil vlastně jen jeden semestr, o velikonočních roku 1901 už byl zase na cestě do Amry, tentokrát s mnohem velkorysejší podporou. Poté opět působil na fakultě, a to až do července roku 1902, kdy znovu odjíždí, a po návratu se již jako řádný profesor bohosloví v Olomouci intenzivně věnuje přípravě vydání svého klíčového spisu Kusejr Amra a práci na mapě Arabia Petraea. V roce 1904 odchází Musil definitivně do Vídně. Jeho jméno se naposledy ocitá v kruzích katolické moderny (10. číslo *Nového života*), v následujících letech publikuje především v německé jazykové oblasti a „domů“ se v tomto smyslu vrací naplno až po vzniku Československé republiky. S Dostálem–Lutinovem, jako s přítelem z mládí, ovšem přátelské styky nepřerušil, a to až do básnickovy smrti, jak o tom svědčí zachovaná korespondence ještě i z doby po první světové válce.

Na milovaném Orientu Musila se stále větší intenzitou více než biblická minulost zajímala přítomnost: způsob života nomádů, jejich zvyky, názory a víra. To, že byl nakonec podporován vídeňskou vládou, znamenalo i další úkoly stojící zcela vně vědeckých zájmů. Musil de facto působil i jako zpravodajský důstojník, shromažďující i potřebné národohospodářské a politicko-vojenské informace. V těchto letech také vzniká jeho projekt Orientální společnosti, jehož základní myšlenky pak propaguje Musil i v novém Československu. A ještě z jednoho důvodu je rakouská Orientální společnost zajímavá. Mezi jejími prominentními členy totiž najdeme vysoce postavené osobnosti průmyslu a obchodu bez ohledu na rasový původ či vyznání. Ani v tomto směru neměl Musil žádné předsudky, ba na rozdíl od svého kolegy Dostála–Lutinova měl pochopení pro situaci všech národů, které žily na arabském poloostrově, a byl prost primitivního antisemitismu. Cesty v následujících letech ho přivedly do styku s vysokými politickými kruhy, především s lidmi spojenými s posledním císařem a jeho rodinou. Je to období vypjaté činnosti, jež není dodnes dostatečně osvětleno. Týká se to například Musilova přispění k omi-

Wien, am 23. November 1930.

Lieber und verehrter Herr!

Es freut mich sehr, dass Sie mich und unsere Familie, die die
der letzten Woche abgaben, sehr unterstützt zu haben bekommen
und dass Sie sich auch für die Angelegenheiten, die Sie mich sehr
erfreut, dass ich Sie die Verwandtschaft mit Ihnen habe und
jeden der Gedanken an Richter ist auf mich sehr auszu-
sagen. Es ist mir also sehr zu freuen, wie das hier-
bei meiner Mitarbeit bekümmert, das ich mir ist, zu unterstützen,
mit der beabsichtigten Arbeit, die ich das, ist mir auch eine fleißige
Arbeit beizutragen meine Ausgaben zu spenden.

Mit vielen Grüßen, auch denen meine Frau

Ihre sehr treue und verehrte Frau

Dr. Robert Musil, Wien III. Rasumofskyg.
20.

Robert Musil

DOSUD NEZNÁMÝ A NEPUBLIKOVANÝ DOPIS ROBERTA MUSILA ALOISOVI. DOPISEM Z ROKU 1930 REAGUJE ROBERT MUSIL NA ALOISOVU RODOPISNOU POZNÁMKU V TISKU, KTEROU OPRAVOVAL NĚKTERÉ NEPŘESNÉ ÚDAJE V ČLÁNKU UVEŘEJNĚNÉM V DENÍKU PRAGER PRESSE U PŘÍLEŽITOSTI PADESÁTIN ROBERTA MUSILA. (POZŮSTALOST ALOISE MUSILA, PAMÁTNÍK NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ, FOTO PNP)

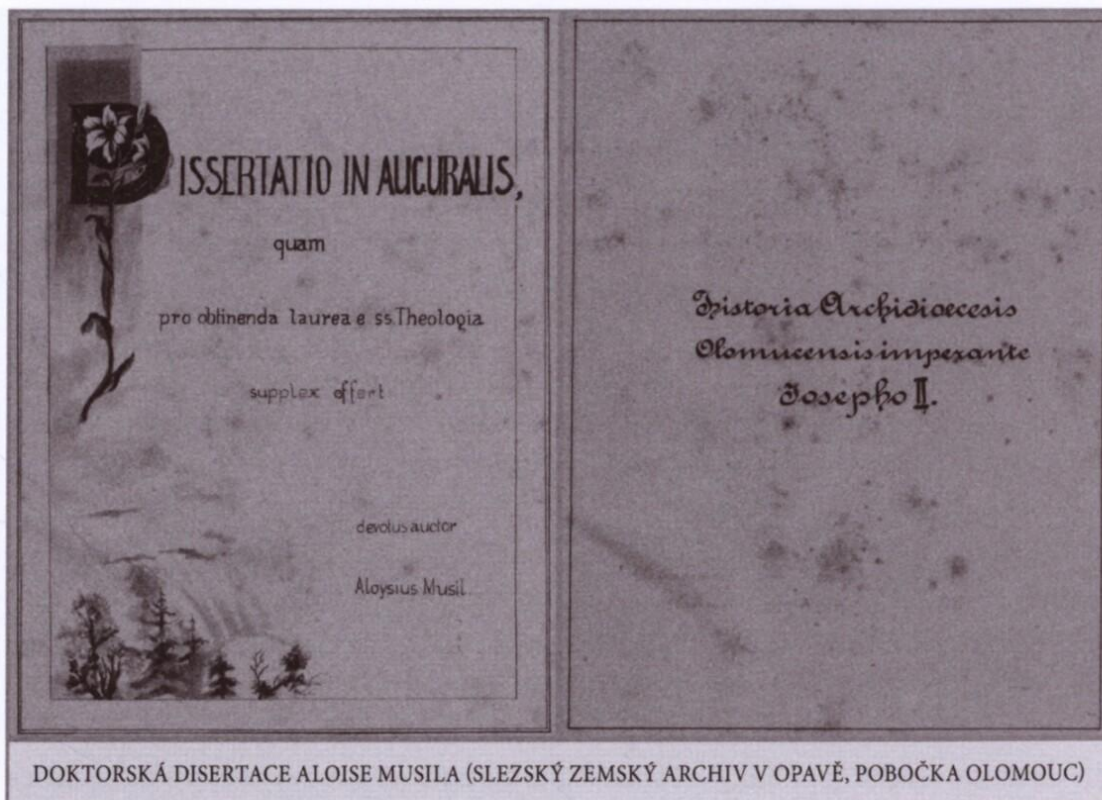
lostnění Karla Kramáře a spol. Ten byl v roce 1915 zatčen a v procesu, který trval od 6. prosince 1915 do 3. července 1916, byl spolu s Aloisem Rašínem, Vincencem Červinkou a Josefem Zamazalem odsouzen k trestu smrti pro velezradu a vyzvědačství. Těchto zločinů se měl dopustit mimo jiné i organizováním všeslovanských sjezdů, což však nebylo v době „spáchání“ trestné. Trest mu byl později změněn na 20 let vězení a v červenci roku 1917 byl spolu s dalšími odsouzenými amnestován nastoupivším císařem Karlem I. Musilovo jméno je spojováno i s amnestií v r. 1917 a osudy vzbouřenců z Boky Kotorské.

Jako jeden z blízkých důvěrníků nového císařského dvora Musil jistě nepatřil k těm, kdo usilovali o rozbití Rakouska. Nacionalismus mu byl bytostně cizí (svědčí

o tom už jeho články z devadesátých let 19. století), v průběhu svých cestovatelských cest dospěl patrně i k víře nezávislé na církevních hierarchiích a ve svých pracích vyjádřil několikrát obdiv k víře beduínů, kteří mají se svým jediným Bohem přímý kontakt, k němuž nepotřebují ani svatyně, ani zprostředkovatele. Význam Rakouska-Uherska viděl Musil nejspíše v jeho geopolitickém a ekonomickém potenciálu, jak to můžeme vyčíst z jeho snah o upevnění rakouského vlivu na Blízkém Východě a z jeho projektu Orientální společnosti, jež měla zajistit ve východních zemích především ekonomický vliv. Musil nebyl realista masarykovského typu, ale jako člověk, který přišel do styku s vysokou politikou, byl realista praktický, ba pragmatický. Rozhodnutí, že se vrátí po pro Rakousko nešťastné válce zpět do vlasti, vyplynulo nejen z vnějších okolností v Rakousku, kde se nejprve dostal do situace nezvaného cizince, ale svou roli asi sehrávala i naděje, že nový stát, podporovaný vítěznými mocnostmi, bude schopen uskutečnit mnohé z toho, k čemu nebude mít nové Rakousko ještě dlouho dostatek sil. Na druhé straně tu byl zájem nového státu, jehož politici se sice nevyhnuli, jak jsme to ilustrovali v úvodu na projevu dr. Srdinka, do jisté míry pochopitelným averzím, ale stát konec konců dokázal ve většině případů odhadnout přínos osobností, které v posledních letech monarchie „stály na druhé straně barikády“. Svědčí o velikosti T. G. Masaryka, že dokázal podat ruku právě Aloisi Musilovi, člověku těsně spojenému s představiteli panovnického rodu natolik, že ho v Čechách považovali za nepřítele národa č. 1, že se za něj postavil celou vahou své osobnosti a byl nápomocen při realizaci jeho představ. Znovu se setkali lidé podobného ražení — lidé z malých poměrů, vděčící za obdivuhodnou kariéru vlastní pílí, houževnatosti a cílevědomosti, věrní svým názorům, ale také neobyčejně vzdělaní, s mezinárodními zkušenostmi a potřebným nadhledem.

Mladý stát nakonec přijal význačného vědce a znalce politických a ekonomických poměrů v nemalé části světa vskutku důstojně. Musil se stal profesorem Karlovy univerzity, Masaryk zprostředkoval vydávání jeho spisů v angličtině v USA a zvláštním zákonem byl zřízen Orientální ústav. Pozoruhodná je na tomto aktu skutečnost, že Orientální ústav, za nímž stál v té době vlastně jediný člověk, byl zřízen stejným zákonem, jímž vznikl i ústav Slovanský, ústav představující vyvrcholení dlouholetých tendencí, po legionářském angažmá v Rusku a přílivu ruských „bílých“ emigrantů instituce přímého politického zájmu. Z plánované další Musilovy výzkumné cesty už ovšem sešlo. Zdá se, že už mu na ni ani nezbývalo dostatek času. Téměř celá dvacátá léta totiž věnoval publikování svých dosavadních výzkumů. Po padesátce se také dal do intenzivního studia angličtiny, znovu pracoval v Anglii a mnoho času strávil v USA. Zveřejnění odborných výsledků své práce se dočkal vlastně až ke své šedesátce. V roce 1928 vydala Americká geografická společnost poslední díl jeho šestidílného díla *Oriental Explorations and Studies* včetně tří map a Musila vyznamenala čestnou medailí, vyznamenáním, které znamenalo úspěch v Novém světě a snad i částečně kompenzovalo v té době společensky nepatřičné tituly a řády staré monarchie.

Jednou z nejpozoruhodnějších kapitol Musilova působení v novém Československu je jeho práce literární a žurnalistická. Sám o sobě jednou prozradil, že za mlada rád četl romány Julese Verna a Karla Maye. Protože víme, že němčinu se začal učit až na gymnáziu, není pravděpodobné, že by Maye četl v originále

DOKTORSKÁ DISERTACE ALOISE MUSILA (SLEZSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ, POBOČKA OLOMOUC)

a Verna v německém překladu. Lze proto předpokládat, že se s touto dobrodružnou literaturou seznámil až z českých překladů, čili relativně pozdě. První mayovka totiž vyšla česky až v roce 1888 v časopise *Naším dětem*, který vydávalo Vilímkovo nakladatelství. Je zajímavé, že román *Syn lovce medvědů*, který vycházel v časopisu na pokračování, předznamenal svou podobou vydání z mnohem pozdější doby. Byl totiž dobře ilustrovaný, a to dokonce dvěma autory. První pokračování doprovodil svými kresbami tehdy úspěšný kreslíř a ilustrátor Josef Mukařovský (1851–1921), od druhého pokračování doprovázely text ilustrace dalšího známého ilustrátora dětských knih a časopisů Karla Ladislava Thumy (1853–1917). Tehdy bylo Musilovi dvacet let. Vydání románů z arabského prostředí se ujala — což v našem kontextu není bez jisté pikanterie — tiskárna rajhradských benediktinů. V roce 1898 tu vyšel román *Pouští* a o rok později román *Divokým Kurdistanem*. První český překlad J. Verna je z roku 1870, další pak vycházely celkem pravidelně v různých nakladatelstvích, až se jich systematicky a exkluzivně ujalo v roce 1889 nakladatelství J. R. Vilímka. Z dnešního hlediska se Musil dostal ke čtení této dnes již klasické, i když už poněkud vyčpělé, dobrodružné literatury poměrně pozdě. Ovšem to, že na něj hluboce zapůsobila, dosvědčují až naivně dětinské detaily — May si postavil dům, který nazval vila, Musil postavil v Rychtářově Vilu Músa, Musilův kůň se jmenoval stejně jako kůň v románu Karla Maye atd. Snaha napsat dobrou dobrodružnou knihu byla jistě Musilovi s Mayem společná. Lišili se ale v jedné podstatné věci. Musil se nesnažil řešit náboženské problémy, vyhýbal se, pokud to jen bylo možné, konfrontaci islámu a křesťanství či přímo katolicismu, zatímco o téměř dvacet let starší May tuto problematiku exponoval, byť i on tak činil v tolerantním duchu. Jak již bylo řečeno, Musilovi nejvíce imponovala bezprostřednost náboženské víry, kterou patrně považoval za univerzální. Proto ve svých dopisech často používá v místech, kde by mohl napsat Bůh, výraz Alláh anebo Prozřetelnost.

Kromě vědecké práce, kterou de facto ukončil v roce 1928 (sumarizující spis o Orientu zůstal v rukopise), pěstoval Musil v prostředí Československa žurnalistiku, naučnou literaturu a literaturu pro mládež. Zatímco jeho literární dílo přece jen neuniklo v poslední době pozornosti, jeho publicistická práce, především komentáře pro denní tisk, zůstává dosud nepovšimnuta, ačkoliv byl Musil širší i hloubkou analytičnosti pohledu ve své době jedním z nejfrekventovanějších zahraničněpolitických komentátorů. A to jak v oficiálních vládních listech (Zahraniční politika), tak v řadě deníků, především ve Venkově, často také v Prager Presse, ale i v řadě dalších periodik. Pochopitelným těžištěm Musilova zájmu byl Blízký východ, zejména jeho situace po rozpadu osmanské říše a v nové politické konstelaci sil v krajině po první světové válce. Postupem času si začal Musil na svých cestách do anglické jazykové oblasti všimnout i politiky evropských států, USA a jejich vlivu v dalších částech světa. Zastával přitom konzervativní stanovisko, to mu ale nebránilo mnohdy vidět situaci velmi přesně a diferencovaně.

Přesto, že dosud nemáme přesný a vyčerpávající soupis jeho prací, lze si i z dostupné bibliografie sestavené Musilovou dlouholetou tajemnicí Annou Blechovou udělat základní obraz o Musilově publicistické činnosti v denním tisku po vzniku Československé republiky⁶¹. Nelze asi příliš spekulovat o Musilově publicistice v době, kdy pobýval převážně ve Vídni. Zaznamenáno je několik článků v Neue Freie Presse (bibliografie uvádí první z nich v r. 1911), ale ve srovnání s množstvím článků uveřejňovaných v českých listech je to zanedbatelné. Systematická práce pro český tisk všeho druhu začíná v roce 1920 a dělí se od té doby příznačně mezi sumarizující příspěvky určené pro tiskové orgány ministerstva zahraničí, jakými byly nejprve Sborník zahraniční politiky, poté Československá republika či Zahraniční politika na straně jedné, a na druhé straně zvláště v prvních letech neuvěřitelné množství drobných příspěvků pro denní tisk a časopisy. Od prvopočátku se objevují Musilovy komentáře a informační články téměř výhradně v Národních listech, Venkovu a v Prager Presse. Už sám výběr titulů, kam Musil své komentáře a názory směřoval, je pozoruhodný. Národní listy, i když v té době již neměly takový vliv a význam jako před válkou, byly deníkem s liberální tradicí. Prager Presse byly „hradní“ noviny a tak je chápala i poučená veřejnost v zahraničí. Jejich cílem byla propagace nového státu, ovšem prostřednictvím seriózního zpravodajství, dobrých autorů a názorové pestrosti. Venkov, kam se postupně přesouvalo těžiště Musilova působení, byl list agrární strany, k níž měl Musil, programově vyznávající „kult půdy“, patrně nejblíže. Mezi nejfrekventovanějšími texty nenajdeme žádný s vysloveně náboženskou, resp. katolickou orientací, ke konci Musilova života ale najdeme několik jeho příspěvků i v katolických periodikách.

Jakými tématy se orientalista a cestovatel zabýval? Od roku 1920 se snažil komentovat novou situaci, která vznikla po válce v Turecku, v přilehlých zemích, v Egyptě a v Palestině. Palestinský problém jej provázel po celou tuto dobu a věnoval mu v roce 1920 jeden ze svých prvních článků i v časopisu New Europe vydávaném v Londýně. Toto téma opakoval i v česky vycházejících tiskovinách, jako v americkém Hlasu, v Našinci, ve Venkově. Rok 1920, zásadní i z hlediska nové Musilovy kariéry v Československu, přinesl i jeho úvahy o vztahu mladého státu a Blízkého východu, jež vycházely z projektu, který se snažil realizovat ještě ve Vídni. Jeho součástí byla samozřejmě nově založená Orientální společnost, po-

ARCIBISKUP THDR. THEODOR KOHN,
KONEC 19.STOLETÍ (ARCHIV VLASTIVĚDNÉHO
MUZEA V OLOMOUCI)

ALOIS MUSIL V OTRYBECH ROKU 1943
(POZŮSTALOST ALOISE MUSILA, MUZEUM
VYŠKOVSKA)

stavená na myšlenkách formulovaných již několikrát — v Naší době (*Naše úkoly v orientalistice, My a Orient*) a ve Sborníku zahraniční politiky. Velkou pozornost věnoval Musil činnosti Francie a Anglie na Blízkém východě a situaci Turecka. Jeho komentáře ovšem nevycházely jen z bývalých zkušeností, ale reagovaly na aktuální dění, takže brzy se dostala do jeho zorného pole celá koloniální politika vítězných mocností. V roce 1921 se objevují první Musilovy komentáře o situaci v Indii a vztahu Anglie a Indie, stejně jako mu neunikla francouzská politika v Africe. To, že komentuje konflikt mezi Tureckem a Řeckem, který fakticky skončil řeckým neúspěchem, nepřekvapí. Dlužno navíc podotknout, že se jednotlivé listy často musely spokojit s tématy, která již Musil uplatnil u konkurence, a zvláště články pro Prager Presse byly často jen německým překladem nebo úpravou toho, co se objevilo ve Venkově nebo v Národních listech.

V roce 1921 se konal sionistický kongres v Karlových Varech a Musil jeho konání přivítal, což může u člověka, který byl, jak sám rád tvrdil, přítelem Arabů, překvapit. Musil se ale mnoho neodchyloval od stanoviska, které zastával dlouho před tím, ještě v době, kdy přispíval do Dostálova Nového života. Uznával touhu Židů po vlasti, odsuzoval hrabivý židovský kapitál, ale současně velmi dobře viděl fakticky naprogramovaný konflikt mezi novými usadlíky a místním obyvatelstvem. Palestinská problematika je v jeho novinářské práci zastoupena trvale a vývoj v této oblasti sleduje Musil se zvláštním zájmem. Od roku 1922 se těžiště příspěvků stále více přesouvá na český deník Venkov a německy psaný Prager Presse, Národní listy ustupují do pozadí. Úlohy jsou přitom jednoduše rozděleny — v Prager Presse uveřejňuje Musil články i s ohledem na zahraniční propagandu, ve Venkově je snad detailnější, v mnoha případech však spolu příspěvky úzce korespondují.

Ačkoli nadále zůstává hlavní oblastí Musilova zahraničněpolitického zájmu Blízký a Střední východ, promítají se do jeho komentářů i nové zkušenosti nabyté

kontaktem s anglickým a americkým prostředím v souvislosti s přípravou vydávání stěžejního díla v USA, jež brzy vedly k úvahám o americké společnosti a zahraniční politice. Toto zcela nové téma se objevuje od roku 1923, kdy Musil pobýval v USA poprvé. Nevynechal je v žádném ze tří denních listů, do nichž přispíval – v Národních listech, Venkovu a v Prager Presse. Pozoruhodný je i zájem o mírovou konferenci v Lausanne, tradičně sleduje anglickou politiku v Turecku a v Egyptě včetně dalších britských zájmových teritorií, jako byla Indie nebo Afghánistán. O něco menší zájem projevoval o francouzskou velmocenskou politiku ve Středomoří, kam v té době vstoupil další významný hráč – mussoliniovská Itálie. Ne náhodou se v jeho úvahách stává tématem Habeš a pochopitelně středomořské státy jako Maroko, Lybie. Americké téma se v Musilových komentářích vrací v roce 1926, kdy ve Venkově otevírá otázku vztahu USA a Mexika, problém přistěhovalectví a tehdy složité americké agrární situace. Pobyt ve Spojených státech dovedl Musila tematicky až do Střední a Jižní Ameriky. Články v Prager Presse z roku 1927 už zasahují téma Panamy a znovu Mexika, stranou nezůstal ani palčivý problém americké prohibice, ve Venkově zašel Musil ještě dál až do Nicaragui a Jižní Ameriky vůbec, vrátil se opět k prohibici, Panamě a Mexiku. Vcelku v tom roce výrazně převažovala „atlantická“ oblast, pouze v jednom článku se věnoval Egyptu. V roce 1928 se Musil s Amerikou rozloučil, ale zájem o ni ještě v komentářích dozníval, a to jak v Prager Presse, tak ve Venkovu, kde se staly tématem vztahu USA se Střední a Jižní Amerikou. Na pořad se ale dostala opět i stará Evropa, třikrát se vrátil k Sicílii a Itálie se znovu stala tématem v následujícím roce, kdy se jeho pozornost zase obrátila více k asijskému prostoru.

V roce 1929 se Musil poprvé dotkl politiky SSSR, jinak věnoval značnou pozornost Velké Británii, jejím vztahům k Indii a Afghánistánu a přítomnosti v Tichém oceánu. Oklikou se tak dostal i k Japonsku a tím i k USA, středomořskou situaci zachytily komentáře o Itálii a Egyptě a po delší době i Palestině s ohledem na britskou politiku. Od konce dvacátých let se Musilovo jméno přestalo objevovat v Zahraniční politice, věrný zůstal deníku Prager Presse a agrárním novinám Venkov. V nich zůstal od počátku třicátých let věrný všem dosud otevřeným tématům a teritoriím. Najdeme tu články o Mahátmovi Gándhím, téměř pravidelně o Palestině, Turecku a Egyptě. V roce 1932 se Musil odvážil na půdu nového média – rozhlasu. Jeho rozhlasové přednášky měly popularizační charakter a jistě sloužily i propagaci jeho děl literárních. Nesmíme totiž zapomenout na to, že žurnalistika byla jen částí Musilovy tvůrčí aktivity. Vždyť ve dvacátých letech působí jako profesor Karlovy univerzity a připravoval sérii osmi svazků populárních cestopisných knih, které vyšly v krátkém čase, mezi lety 1929 až 1932. Až do poloviny třicátých let pokračuje Musil v pravidelné spolupráci s Venkovem a Prager Presse, komentuje události nejen na Blízkém, ale i na Dálném východě, ve Střední Americe a dokonce v Austrálii.

Těsné přátelství se sekčním šéfem ministerstva zemědělství Edvardem Reichem patrně podpořilo Musilův zájem o zemědělství. Od toho byl už jen krůček k publicistické činnosti i v této oblasti. Svě „zemědělské“ práce uveřejňoval pod pseudonymem a do jisté míry jimi reagoval na vlastní praktické zkušenosti a potřeby.

Není bez zajímavosti, že teprve v roce 1935 zareagoval Musil na popularitu britského důstojníka a spisovatele T. E. Lawrence (známého také jako Lawrence

PRAHA, PÁTEK 2. ČERVENCE 1943.
ROČNÍK XXXVIII. * ČÍSLO 152.

70 haléřů

**Německý voják platí daň krve
 za lepší příští lidstva a tím i za čes-
 kou budoucnost. Náš příspěvek Ně-
 meckému Červenému kříži budiž
 proto co největší.**

Číslo složenky 63.000.

rec potopeny

Bone účinně bombardován

PK vál. zpravod. Mentz (PBZ)
Dělo hravě zdolává každou překážku.

Chov velbloudů

Alois Musil.

Bird si bedlivě prohlížel naše velbloudice, vysvětloval mi jejich dobré a špatné znaky a upozorňoval, jak s nimi mám jednat. Čtyři uznal za zvířata ušlechtilá, ostatní byly podle něho míšenci.

»Nemýlíš se, Birde?«

»Jediný Alláh se nemýlí, Múso. Bird, tvůj služebník, se mýlití může, ale zabýval jsem se chovem velbloudů přes třicet let, mám své zkušenosti a víš, že my Šáraráté jsme proslulí jako chovatelé čistokrevných zvířat.«

»Jak dělíte velbloudy?«

»Snad bys mohl říci velbloudice, neboť o velbloudy se hrubě nestaráme. Velbloudice dělíme na ušlechtilé a obyčejné. Ušlechtilé je ono zvíře, o němž věrohodní svědci potvrdí, že pochází z ušlechtilé velbloudice, oplodněné ušlechtilým velbloudem.«

»A což není-li svědků?«

»Byla-li ušlechtilá velbloudice za nepřítomnosti věrohodných svědků oplodněna, tož se velbloudě za ušlechtilé neuzná. Není úplně jisto, pochází-li od ušlechtilého otce. Velbloudice se mohla zatoulati k jinému stádu a mohla býti oplodněna velbloudem, který ještě ušlechtilým ne-

z Arábie). Podnětem bylo české vydání jeho knihy *Bouře nad Asíí*, které vyšlo přesně o pět let později než překlad do němčiny. Svůj příspěvek na toto téma pro Večerní České slovo nazval příznačně *Duch bouří nad Asíí*. Druhý článek na toto téma, který vyšel o tři dny později ve Venkově, už nesl titulek *T. E. Lawrence. Skutečnost a legenda*. Musil se tu vyrovnával s protihráčem v několikerém slova smyslu — s britským agentem, s nímž se svým způsobem střetl za první světové války, s vítězem, který se stal legendou, i úspěšným spisovatelem překládaným do mnoha jazyků. Ačkoli Lawrencova legenda musela odolávat i kritice, Musil uznával Lawrencovy schopnosti i to, že stál na vítězné straně barikády, zatímco on bojoval během svých arabských misí často předem ztracenou bitvu. Do arabského světa se Musil vracel jak v zahraničněpolitických komentářích (ve druhé polovině třicátých let začíná být jejich refrénem palestinská otázka, arabsko-židovský konflikt a problematika židovského státu), tak ve svých dalších knihách. Od roku 1932 vydává v pravidelných intervalech novou řadu publikací o politických, hospodářských a kulturních poměrech Blízkého a Středního východu pod názvem *Dnešní Orient*. Do roku 1941 vyšlo celkem 11 svazků, další zůstaly v rukopise stejně jako sumarizující práce.

O osobním životě Aloise Musila toho příliš nevíme. Pověstná byla jeho starost o rychtářovskou rodinu, která někdy hraničila až s poručnictvím. Už v době gymnaziálních studií dával v dopisech pokyny, kde co vysadit, v letech pozdějších se rád věnoval fyzické práci a doporučoval ji místo sportu. Na počátku století si dokonce postavil v Rychtářově sídlo, ale dlouho v něm nepobyl. Ve Vídni žil tradičně v kapucínském klášteře, podobně řešil ubytování v Praze — tam bydlel na Strahově. Klášter patrně vyhovoval jeho spartánskému pojetí života a minimálním potřebám, poskytoval dostatečný servis a nekladl na preláta žádné mimořádné nároky. Situaci usnadnilo Musilovi i ministerstvo zahraničí, které mu přidělilo, zprvu jen jednorázově, později nastálo sekretářku. Musil si ji nekompromisně „přivlastnil“ a Anna Blechová mu zůstala věrna až do jeho smrti. Nadaná a talentovaná studentka přivydělávající si na živobytí se stala Musilovou nepostradatelnou odbornou pomocnicí a jí vděčíme za zachování velké části Musilova rozsáhlého archivu.

Posledních téměř deset let života strávil Musil na svém statku v Otrybech u Českého Šternberka, kde našel místo pro své sadařské a vůbec zemědělské záliby i dostatečný klid pro odbornou práci. Měnící se politické poměry nechávaly pragmaticky myslícího Musila, který měl možnost nahlédnout do zákulisí vysoké politiky, patrně chladným. Dál se věnoval Orientu, který přestával být místem Pohádek tisíce a jedné noci a zvláště kvůli sionismu a sílícímu antisemitismu nabýval pro řadu lidí velmi konkrétní podoby. Téma Židé a Palestina se v letech 1936–1939 objevuje v Musilově publicistice s železnou pravidelností, najdeme i úvahu o transferu obyvatelstva (s odkazem na situaci mezi Řeckem a Tureckem po 1. světové válce). Jeden z posledních článků v časopisu *Svět* je nadepsán *Ubohá Palestina* (článek s tímto názvem ovšem vyšel už v r. 1938 ve Venkově), o autorovi vypovídá ještě článek z roku 1943, který na první straně deníku *Venkov* pojednává o chovu velbloudů (!).

Jakkoli se Musil publicistice a zahraničněpolitické problematice věnoval se vši vážností a energií, stihl ji osud denního tisku. Brzy upadla v zapomnění, možná o to více, že byla spojena s agrární stranou, která nebyla po roce 1945 obnovena. Trvale se Musil v českém kulturním povědomí usadil jako autor knih pro mládež,

VYHNÁNÍ. ZA TZV. PROTEKTORÁTU BYL MUSILŮV RYCHTÁŘOV PROMĚNĚN VE STŘELNICI NĚMECKÉ ARMÁDY A MĚL SLOUŽIT JAKO SOUČÁST PLÁNOVANÉHO ÚZEMNÍHO PROPOJENÍ NĚMECKY OSÍDLENÝCH OBLASTÍ VE STŘEDNÍ MORAVĚ. (ARCHIV MUZEA VÝŠKOVSKA)

i když ty nebyly v poválečném období vydávány příliš často. Ačkoli se dnes předpokládá jaksi samo sebou, že jejich reedicím stál v cestě sám autor, novým pořádkům nepohodlný katolický duchovní, pravda bude asi jinde. Musil byl dítětem přelomu 19. a 20. století, jeho motivace byla více pedagogická než literární, jeho jazyk stárnul rychleji než autor sám. Už krátce po Musilově smrti se ozvaly na jeho adresu kritické hlasy a brzy bylo jasné, že případná nová vydání jeho knih se neobejdou bez značných úprav. To však je úkol nanejvýš nevděčný, v Musilově případě navíc komplikovaný autorským právem. Ani v popřevratové době se na této situaci mnoho nezměnilo — doslovné reedice Musilových děl na trhu propadly.⁷⁾

Z odkazu zbývá ještě Musilovo vědecké dílo včetně jeho praktického využití.

Z Musilova podnětu byl sice založen Orientální ústav, ale on sám v něm příliš nepůsobil. Jeho stěžejní dílo, vydané s masivní podporou československého státu, resp. prezidenta republiky, je u nás jen stěží dostupné a pro orientalisty je Musil dnes historickou figurou. Jeho rychle klesající zájem o Orientální ústav dokládá, že záhy ztratil iluze o hospodářských možnostech nového Československa. A poválečné hospodářské kontakty už socialistického Československa s bývalými koloniemi neměly s Musilovými představami nic společného. Ostatně ani ony nepřekročily novou geopolitickou situaci konce století. Orient je dnes stejně jako v dobách Musilových sférou ekonomických a politických zájmů silných evropských mocností a zejména USA, dříve československá, nyní už jen česká ekonomika v tom dnes nehraje žádnou vážnější roli. A tak z Musilova odkazu si je snad nejvíce třeba vážit jeho duchovního rozměru. Musilova tolerance vůči jinověrcům, jeho snaha pochopit islám a přiblížit jej českému, resp. evropskému člověku, to dnes zní víc než aktuálně, i když možná ve světle expandujícího islámu už trochu naivně.

Alois Musil není jen orientalista světového formátu nebo méně známý příbuzný světového romanopisce Roberta Musila, ale zejména jedna z velkých osobností, které budovaly československý stát.

PhDr. Vojen Drlík je emeritní vedoucí Památníku písemnictví na Moravě, který vedl od jeho vzniku v roce 2004 až do roku 2013.

Poznámky:

- 1) Národní shromáždění československé 1918–1920. 34. schůze, čtvrtek 27. února 1919. Parlamentní česko-slovenská digitální knihovna.
- 2) Sochor, František: *Paměti obce Rychtářova*. Rychtářov 1938. Mužskou linii rodu, z něhož pocházeli Alois Musil a jeho bratranec druhého stupně (vlastník), Robert Musil, jeden z velikánů světové literatury 20. století, zachycuje stručný rodokmen.
- 3) Viz dva dosud dva neznámé a nepublikované doklady o korespondenci mezi Aloisem a Robertem Musilem. Dopisem z roku 1930 reaguje Robert Musil na Aloisovu rodopisnou poznámku v tisku, kterou opravoval některé nepřesné údaje v článku uveřejněném v deníku Prager Presse u příležitosti padesátin Roberta Musila. Pozůstalost Aloise Musila. Památník národního písemnictví. Foto PNP. (Za upozornění na tento dokument děkuji Akademické společnosti Aloise Musila.)

Wien, am 23. November 1930.

Lieber und verehrter Vetter!

Ich habe die freundlichen Worte über mich und unsere Familie, die du der Prager Presse übergeben hast, versucht zu Gesicht bekommen und kann dir erst heute dafür danken, sie haben mich aber sehr erfreut, den ich halte die Verwandtschaft mit dir in Ehren und sogar die Gedanke an Rychtarov hat auf mich grosse Anziehungskraft. So ist mir also nichts so fernegelegen, wie das Viertel reiner Musil'schen Abkunft, das in mir ist, zu unterschlagen und die biographische Notiz, die das tat, ist nur aus einer flüchtigen Benützung meiner Angaben entstanden.

Mit velen Grüßen, auch denen meiner Frau

Dein stets herzlich und verehrungsvoll ergebener

Robert Musil.

Dr. Robert Musil, Wien III. Rasumofskyg. 20.

Další list se nachází pouze v regestech korespondence A. M., jak je pořizovala Anna Blechová. Pozůstalost Aloise Musila, Muzeum Vyškovska.

- 4) Sochor, František: *Paměti obce Rychtářova*. Rychtářov 1938.

- 5) Pozůstalost Aloise Musila, Muzeum Vyškovska

Nejmilejší rodiče!

Dnešního dne očekával jsem Vás, že mne navštívíte, avšak nadarmo. Prosím Vás, kdybyste bude-li Vám možno za mnou přijeli. Nejmilejší rodiče, jak již víte, máme třikrát za týden procházku. Na procházce jest mi tuze zima a také ráno jest mi zima. Pročež žádám Vás nejmilejší rodiče, kdybyste mi tam dali ušít nějaký zimní kabát, neboť víte, že na zimu ještě nic nemám. Sukno nemusí být pěkné, jenom co by byl teplý a nejméně po kolena dlouhý...

V Kroměříži dne 19. října r. 1879

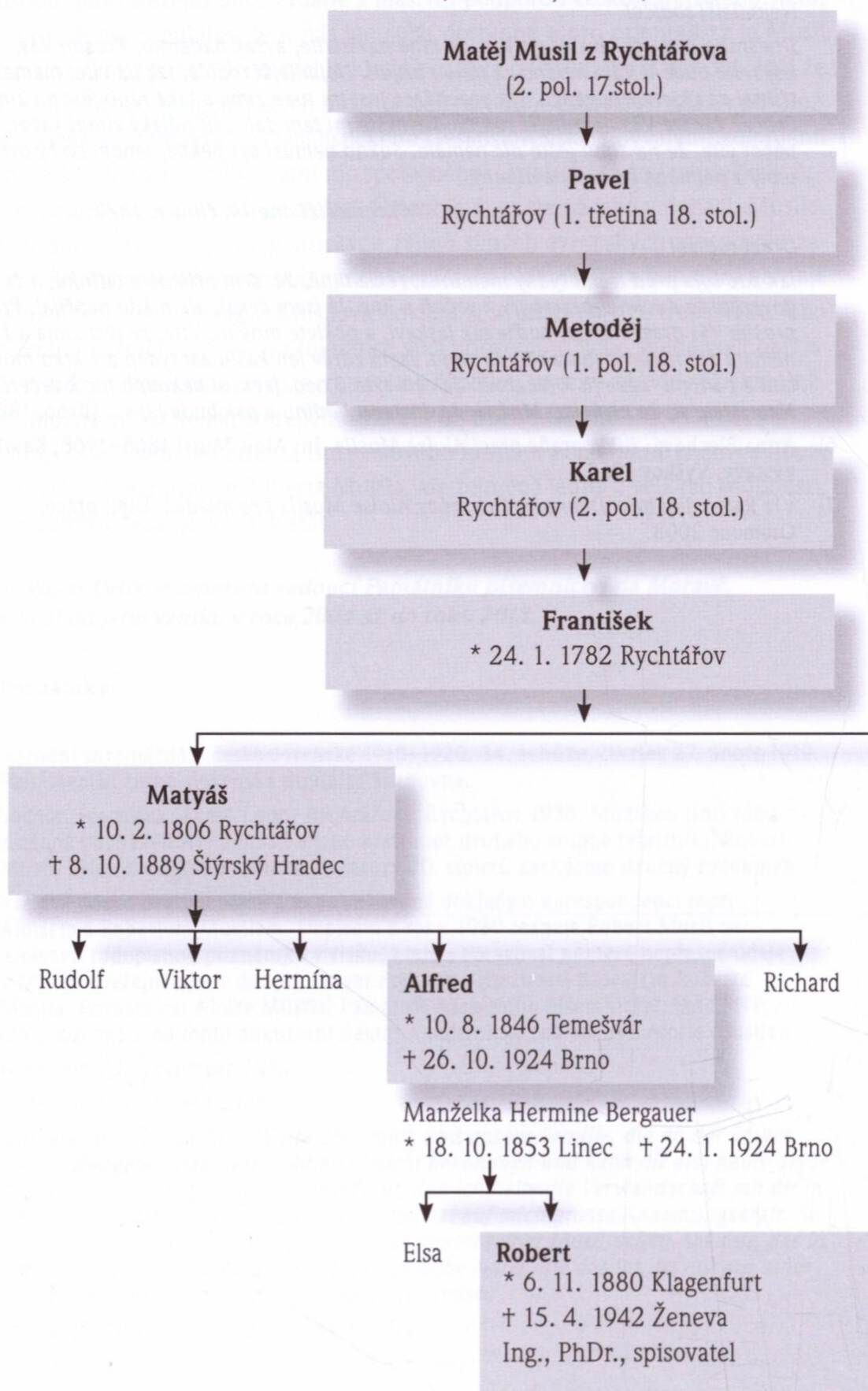
Drazí rodiče!

Jak zde byla před třemi týdny maminka, řekla mně, že sem přijedete tatínku, a že mi dovezete tu duchnu, brambory k večeři a jiné. Já jsem čekal, ale nikdo nepřišel. Proto prosím Vás drazí rodiče, buďte tak laskaví, a pošlete mně to. Víte, že jest zima a že nemám ani nohavic (buraklé) na zimu. Jsem zdrav jen kašlu asi týden a v krku mně bolí a paní mi káže jít k lékaři. Za celé tyto 3 ned. jsem si nekoupil nic k večeři. Nemyslete si, že utrácím. Možná, že dostanu hodinu a pak bude lépe... (Brno, 1882)

- 6) Anna Blechová: *Bibliografie prací Aloise Musila*. In: Alois Musil 1868–1968, Katalog výstavy, Vyškov 1968.
- 7) Viz Radek Jeřábek: *Dobrodružné prózy Aloise Musila pro mládež*. Dipl. práce, Olomouc 2008.

Rodokmen Aloise a Roberta Musila v přímé mužské linii

(sestavil Vojen Drlík)

Jan Tomáš

* 10. 5. 1808 Rychtářov
převzal dům č. 14

Anna Josef Marie Jakub Tomáš Veronika **František**

* 10. 10. 1843 Rychtářov
† 29. 4. 1930 Rychtářov

Manželka Marie Plhalová
* 29. 7. 1846 † 24. 1. 1929*

Alois

* 30. 6. 1868 Rychtářov
† 12. 4. 1944 Otryby

Univ. prof., ThDr., cestovatel, orientalista, spisovatel

Antonín, Marie, Karla, Robert

* dle: P. Martinásek — J. Skutil: Vývod rychtářovské rodiny Musilovy.
In: Zprávy Muzea Vyškovska 79 (listopad 1969).

V Rychtářově 15./4.19

Milý bratře!

Srdečné díky za dopis!

Z Vídně mě dosud nepropustili. Dne 21. března dostal jsem přípis od rektorátu a děkanátu university, bych přišel složit slib a odvolat své žádosti o zproštění a výslužbu ze dne 12. ledna. Odmítnul jsem, chtěje pracovat doma pro svůj národ, třebaš mne moji — se Srdínkem v čele — dne 27. února odmítli. Jsem tomu od svých zvyklý. Víš, co se mnou dělali v Ol. — a jak o mně psaly 1910 listy pražské (Volná Myšlénka). Dne 28. srpna se na mne obrátil dnešní čs. ministr „jako na vynikajícího člen. českého národa, který jediný může pomoci českým námořníkům uvězněným v Kotoru“ — a po 12 dnech dostali milost. A v únoru 1919 o mně píše od onoho ministra placený redaktor — týž, jenž mě tupil ve Vol. Myšl. 1910. Kněz — odpadlík — že jsem člověk odrodilec. A prof. Srd. mne odsoudí a popraví bez výsledku. Psal jsem mu ostře z Karl. Varů, poukázav, že ani španělská inkvizice nepopravovala bez výsledku. Odepsal mně, že mně ukřivděno nebude, že se vše vyšetří. Napsal jsem mu druhý dopis. V Praze jsem s ním rokoval před svědkem prof. Danešem dobré půl druhé hodiny. Ničeho věcného nemá a neměl, nabízel mně své přátelství — takže prof. Dan. presidentu Čes. akad. v mé přítomnosti pravil prof. Srd. se ukvapil a neví teď, jak by čestně vyváznul. Nyní se vzdal svého místa v min. vyuč., kde byl odbor. přednosta. Vidíš, tak se se mnou jedná... A sám jsem v zál. prof. Srd. pracoval, by se stal řádným prof. — Nebýti mne, dávno by byli dr. Kramář, Rašín u Karla a Zity pro lepší budoucnost. Do října 1918 nevěděla ani dohoda ani naši, jak to dopadne, Dohoda podporovala Karla, chtěla slovanské Rakousko. Veliká říše slov. by byla milejší než dnešní státečky na hranicích sjednoceného Německa, které se chce spojit s Ruskem. Moje postavení ve Vídni bylo velmi důležité, ale nesmírně těžké. Neuměl jsem pořádně německy a měl jsem německy spisovat, přednášet. Umínil jsem si, že budu po nějaký čas výlučně německy mluvit a psát. — A naučil jsem se. — Od poč. 1916 byla moje činnost pozorována a moje dopisy — i na Karla adres. cenzurovány. Potřeboval jsem pomoc něm. kolegů. Víš, že všecek můj úspěch mně byl umožněn Vídní. Naši se o mne nestarali — a dnes — jest to zášť ku klerik. a závist k excellenci.

Pres. Masaryk, min. předs. Kramář, státní tajemník Drtina, pres. Čes. Akad., gen.sekr. Čes. Akad. — nejčelnější členové velkoobchod. (dr. Hotowetz, Wohomko, Bondy atd.) si přejí, abych přišel do Prahy. Má býti pro mne zřízena zvláštní stolice a prof. sbor filos. fak. mne jednohlasně navrhnul. — Mé spisy bude vydávat čes. akad. jedná se v ní o tom nyní. Dne 4. května se rozhodne ve II.tř. o mých mapách — a to jak mně píše i referent i p. president příznivě. Vláda mne chce potvrdit, ale bojí se dnešního odporu — čeká. Mně osobně by bylo nejmilejší, kdyby mne nepotvrdili. Nechce se mně nových bojů. Jsem zvyklým pracovat o velkých úkolech s velkými lidmi a malých lidí vysvobod' mne Pane! Dnes se u nás mluví a boří — nepracuje. Žádá se víra a neomylnost několika jednotlivců, o nichž vynikající mužové v Praze tvrdili, že by byli po kolenou dolezli ku Karl., jen kdyby je byl povolal...Habsburky jsem nenáviděl od stud.

Let — a mám mezi nimi hlavní odpůrce (Bedřich, ...?, Eug...) Mne seznámil Sixtus s Zitou a Karlem. Měl jsem je osobně rád jako lidi. Když jsem viděl, že dosednou na trůn a budou vládnout i nám, zaséval jsem seménko — a ono vzešlo... Zůstanu-li klidně doma, budu pracovat vědecky a tělesně, užiji si podzimu svého života. Veškeré výsledky mých obrovských cest a studií od r. 1908 případnou našemu národu. Budu psát do čes. časopisů, vydám své cestopisné dílo nejen vědecky v Akad., ale i pro lid. — Vmysli se v mé postavení na filosof. fak. Klerikál mezi laiky A Klerikálové ve mně budou vidět divného kněze, jenž jediný ve svazku university bude působiti... Potvrdí-li mne vláda, budu jí a celému národu poctivě sloužiti. Jinak bych nemohl žít. Slíbil jsem min. před. dr. Kram., že bez jeho souhlasu ničeho nepodniknu. On mne vyzval bych se nabídnul českosl. republ. a bez jeho souhlasu nemohu své nabídky odvolat. Děj se vůle Boží. Strachu o mě neměj! Tisíc těch dnešních „národovců“ v Praze nevykonalo za války pro čes. národ, kolik Tvůj bratr. Oni pracovali v kavárnách hubou, Tvůj bratr na nebezpečném místě skutkem. — Jako historik nemohu měnit pravdy. R. 1853 a 1877 chtělo Rusko zničit Turecko. Anglie a Francie se spojily s Turky, jen aby se Malá Asie nestala slovanskou... Egypt, Syrové, Arabové touží po samostatnosti právě tak jako my nebo Irové. Mám mezi Araby v Arab. Egyptě, Palest., Syrii mnoho přátel, mám, či měl jsem je zradit? Sám svobody kdo hoden, svobodnu zná vážit každou... Vše ostatní se trestá... Přeji Ti, milý bratře jménem celé rodiny požehnaných svátků velikonočních a posílám Ti srdečný pozdrav.

Tvůj Alois

Poručení rdp. děkanu!

Two above

Inty' wofie!

ORIGINÁL DOPISU ZE DNE 15. 4. 1919 (FOTO AUTOR, POZŮSTALOST ALOISE MUSILA, MUZEUM VYŠKOVSKA)

[illegible]

Jiří David

V letech 2011–2013 se příspěvkové organizace Jihomoravského kraje (muzea a galerie) zapojily nejprve do přípravy a poté do vlastní realizace projektu „Digitalizace dokumentů“, který tvořil součást projektového záměru Jihomoravského kraje v oblasti eGovernmentu.¹⁾ Z hlediska digitalizačních aktivit v ČR se jednalo o tzv. krajskou digitalizaci, do níž se během roku 2013 či dříve zapojila většina krajů. Krajské digitalizační projekty, vznikající převážně právě v souvislosti se zaváděním eGovernmentu, se tak staly významným doplněním digitalizační činnosti státních institucí, v čele s projektem Národní digitální knihovny. V případě Jihomoravského kraje bylo rozhodnuto provést digitalizaci ve spolupráci s externí firmou (digitalizace službou), přičemž za závazné kritérium bylo stanoveno 250 000 digitalizovaných stran. Z hlediska tohoto počtu se tedy jedná o projekt spíše menšího rozsahu.²⁾ Jihomoravský kraj se však ve srovnání s ostatními kraji od počátku nacházel ve specifické situaci vzhledem k absenci samostatné krajské knihovny, která se v jiných regionech zpravidla stává koordinátorem digitalizačních projektů, včetně adekvátního personálního zajištění.³⁾ Na jižní Moravě se tedy do projektu zapojilo šest krajem zřizovaných příspěvkových organizací muzejního typu: Muzeum Brněnska, Muzeum Vyškovska, Masarykovo muzeum v Hodoníně, Jihomoravské muzeum ve Znojmě, Regionální muzeum v Mikulově a Galerie výtvarného umění v Hodoníně. Koordináční úlohu převzal po organizační stránce (tedy nikoli např. v ohledu knihovnické přípravy digitalizace) odbor informatiky a odbor kultury a památkové péče Krajského úřadu JmK (dále jen KÚ).

PRŮBĚH PROJEKTU

Cílem projektu bylo digitalizovat dvojrozměrné dokumenty z fondů zmíněných institucí. Kritériem výběru byla relevance k jihomoravskému regionu, badatelská žádanost dotyčných dokumentů, nebo přímá souvislost s odborným zaměřením dotyčné organizace. Primárně se mělo jednat o vydanou knižní produkci (monografie a periodika), vzhledem k charakteru zapojených organizací však projekt počítal také se zpracováním odlišného druhu dokumentů: starých tisků, rukopisných či tištěných archivních dokumentů, map a atlasů. Časový průběh projektu od prvotního záměru po zpřístupnění digitálních kopií veřejnosti přibližuje následující časová osa:

* *březen 2011* — první kontakt příspěvkových organizací se zamýšleným projektem, KÚ sonduje zájem jednotlivých organizací o digitalizaci. Vznikl tak prvotní přehled o tom, jaké typy dokumentů a v jakém množství by bylo možné digitalizovat. Oproti závaznému ukazateli 250 000 stran se projevil převis požadavků organizací o cca 100 000 stran;

* *říjen/listopad 2011* — zahájeno sestavování zadávací dokumentace pro výběrové řízení na dodavatele digitalizace;

* 29. února 2012 — vypsáno výběrové řízení;

* 30. července 2012 — Rada JmK schválila výsledek výběrového řízení, jehož vítězem se stala firma Chráněná dílna TiRO, s.r.o. (Blansko). O měsíc později byla podepsána Smlouva o provedení digitalizace dokumentů;

* 19. září 2012 — schůzka zástupců KÚ a jednotlivých příspěvkových organizací s představiteli společností Chráněná dílna TiRO, s.r.o. (Blansko) a Elsyst Engineering (Vyškov) jakožto subdodavatele digitalizace. Proběhla první výměna informací o vzájemné spolupráci, časovém harmonogramu prací, způsobu předávání dokumentů a jejich pojištění;

* 19. listopadu 2012 — druhá pracovní schůzka; objevují se problémy s evidencí a administrativní přípravou dokumentů k digitalizaci. V rovině evidence předávaného materiálu jsou knihovníci příspěvkových organizací postaveni před poměrně náročný úkol sledovat Registr digitalizace pro vyloučení duplicit, kontrolovat kompletnost a fyzický stav vybraných titulů a současně v krátkém čase zajistit u velkého množství dokumentů potřebné identifikátory (především číslo České národní bibliografie, které u regionální produkce často scházelo). Časový souběh přípravy dokumentů a vlastní digitalizace pak existoval po celou dobu trvání projektu. V rovině administrativní byly vytvořeny dva typy smlouvy o výpůjčce, zohledňující rozdíly v ochraně knižního a sbírkového fondu;

* prosinec 2012 až duben 2013 — probíhá svázení dokumentů a jejich digitalizace;

* květen 2013 — dokončení digitalizačních prací, předání dat KÚ a odtud příspěvkovým organizacím, kontrola validace metadat v digitální knihovně Kramerius 4 Moravské zemské knihovny (MZK). Probíhá akceptační řízení při převzetí díla;

* červen 2013 — ukončení projektu. Data jsou uložena v krajském datovém úložišti a začíná se řešit jejich zpřístupnění veřejnosti a pracovníkům příspěvkových organizací;

* podzim 2013 — rozhodnutí nepořizovat vlastní krajskou digitální knihovnu, ani instalovat systém Kramerius v jednotlivých příspěvkových organizacích. Důvodem je technická a finanční náročnost tohoto záměru a sporná šance na průběžné rozšiřování digitální knihovny o nově zpracované tituly. Jako možné řešení se jeví využití digitální knihovny MZK;

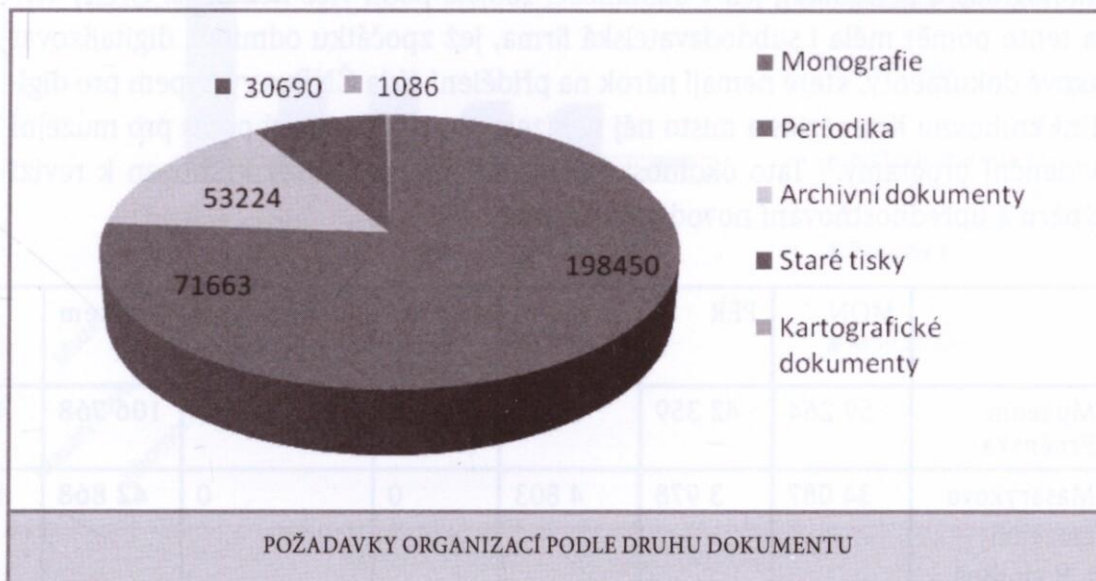
* prosinec 2013 — první krajská příspěvková organizace, Muzeum Brněnska, jedná s MZK o zveřejnění svých digitalizovaných knižních titulů. Uzavřena dohoda o způsobu zveřejnění v Krameriu 4 MZK na základě replikační smlouvy a vytvoření virtuální sbírky Muzea Brněnska;⁴⁾

* únor 2014 — předání dat z Muzea Brněnska do MZK a jejich zveřejnění. Vzhledem k platnému autorskému právu jsou plně zveřejněny pouze tituly těch autorů, od jejichž úmrtí uplynulo více než 70 let. Ostatní tituly lze prohlížet buď v budově MZK, nebo na počítačích umístěných v jednotlivých pobočkách Muzea Brněnska. Zde s nimi mohou pracovat jak odborní pracovníci muzea, tak čtenáři a badatelé při prezenčním studiu.

KRAJSKÁ DIGITALIZACE V ČÍSLECH

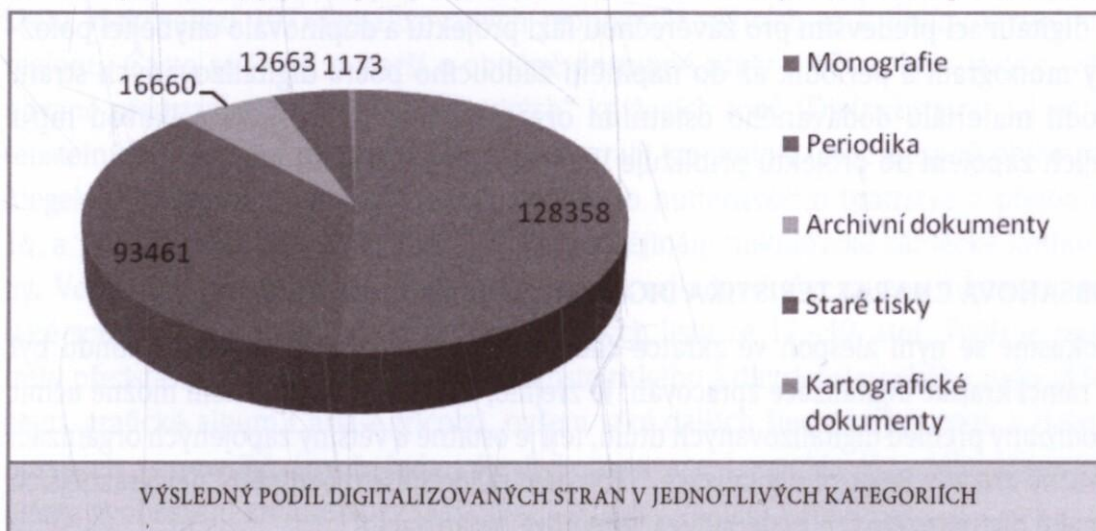
Do digitalizace byly dodávány dokumenty v pěti různých kategoriích: monografie, periodika, staré tisky, archivní dokumenty a kartografické materiály. Tyto kategorie

se pak dále členily podle formátu dokumentu. Když byly v březnu 2011 příspěvkové organizace požádány o vytvoření přehledu toho, co by ze svého fondu chtěly převést do digitální podoby, sešlo se množství požadavků v úhrnném počtu 355 113 stran. Distribuci tohoto souhrnného počtu mezi jednotlivé kategorie přibližuje následující graf:⁵⁾

Jelikož došlo oproti původním předpokladům k významnému navýšení počtu požadovaných stran, bylo třeba přistoupit k jejich redukci, a to s ohledem na předpokládané rozdíly v cenách za digitalizaci jedné strany v různých kategoriích dokumentů. Definitivní výběr dokumentů dodávaných do digitalizace byl proto spoluurčován dvěma stejně významnými faktory: **věcným**, představujícím výběr dokumentů z hlediska historické, kulturní či regionální hodnoty, a z hlediska potřeby jejich konzervace a fyzické ochrany do budoucna, a **provozním** s ohledem na potřeby projektu, tak aby nedošlo k nedočerpání nebo přečerpání finančních prostředků a současně bylo naplněno závazné kritérium celkového počtu digitalizovaných stran. Výsledný výběr dokumentů proto doznal určitých změn jak co do absolutního počtu stran, tak i ve vzájemném poměru mezi jednotlivými kategoriemi. Celkově pak bylo v krajské digitalizaci zpracováno 252 315 stran, a to v podílu kategorií, který ukazuje druhý graf.

Z grafu je patrné, že k největší redukci došlo u kategorií archivních dokumentů a starých tisků, jejichž počet byl snížen až o dvě třetiny.⁶⁾ Redukce postihla čás-

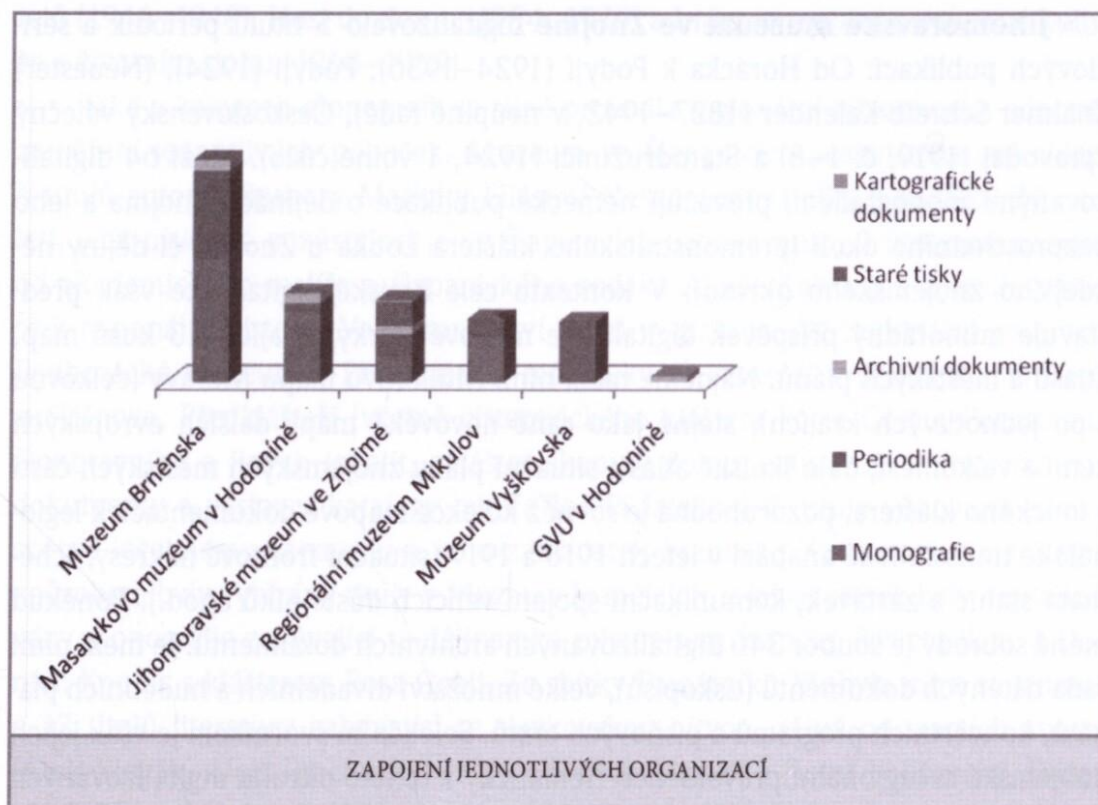
tečně i kategorii monografií, která si však navzdory tomu udržela v počtu digitalizovaných stran nadpoloviční podíl. Ke zřetelnému navýšení došlo pouze u periodik, dílčí posun v kategorii kartografických dokumentů je v celkovém počtu marginální. Výběr dokumentů se tedy ve výsledku posunul více ke standardní vydané produkci (monografie a periodika), jež v digitalizaci zaujala podíl více než 87 %. Určitý vliv na tento poměr měla i subdodavatelská firma, jež zpočátku odmítala digitalizovat takové dokumenty, které nemají nárok na přidělení čísla ČNB, s výstupem pro digitální knihovnu Kramerius a místo něj nabízela pouze tabulkový popis pro muzejní evidenční programy.⁷⁾ Tato okolnost vedla některé pracovníky knihoven k revizi výběru a upřednostňování novodobého fondu.

	MON	PER	archivní	staré tisky	kartografické dokumenty	celkem	%
Muzeum Brněnska	59 264	42 359	5 145	0	0	106 768	42 %
Masarykovo muzeum v Hodoníně	34 087	3 978	4 803	0	0	42 868	17 %
Jihomoravské muzeum ve Znojmě	12 997	10 274	3 682	11 520	1 169	39 642	16 %
Regionální muzeum Mikulov	22 010	7 492	0	1 143	0	30 645	12 %
Muzeum Vyškovska	0	29 358	0	0	4	29 362	11 %
GVU v Hodoníně	0	0	3 030	0	0	3 030	1 %

Pokud bychom na druhy dodávaných dokumentů pohlédli z perspektivy jednotlivých zapojených organizací, pak nejvyrovnanější spektrum materiálu připravilo Jihomoravské muzeum ve Znojmě, které jako jediné poskytlo předlohy k digitalizaci do všech definovaných kategorií. V absolutních číslech se pak do projektu v největší míře zapojilo Muzeum Brněnska, které připravovalo svůj knižní fond k digitalizaci především pro závěrečnou fázi projektu a doplňovalo chybějící položky monografií a periodik až do naplnění žádoucího počtu digitalizovaných stran. Podíl materiálu dodávaného ostatními organizacemi, stejně jako celkovou míru jejich zapojení do projektu přibližuje tabulka a poslední graf.

OBSAHOVÁ CHARAKTERISTIKA DIGITALIZOVANÝCH DOKUMENTŮ

Pokusme se nyní alespoň ve zkratce charakterizovat, jaký druh knižního fondu byl v rámci krajské digitalizace zpracován. Je zřejmé, že na tomto místě není možné učinit podrobný přehled digitalizovaných titulů, ten je ostatně u většiny zapojených organizací možné získat v Registru digitalizace.⁸⁾ Zde nám půjde spíše o podtržení nejvýraznějších znaků digitalizovaných materiálů za jednotlivé organizace.

Galerie výtvarného umění v Hodoníně připravila k digitalizaci 150 titulů výstavních katalogů pocházejících z let 1907 až 1959, které reflektují činnost Sdružení výtvarných umělců moravských a Domu umělců v Hodoníně (předchůdce současné GVV). Ačkoli se jedná o vydané tituly (byť příležitostně), byly tyto katalogy digitalizovány v režimu archivních dokumentů (viz pozn. č. 7).

Knihovna **Muzea Vyškovska** vybrala ze svého fondu k digitalizaci 8 titulů regionálních periodik z 19. a 20. století: Vyškovské noviny (1892–1945), Hanácká spolupráce (1945), Vyškovská Rovnost (1951–1952), Nová vesnice (1953–1959), Nové Vyškovsko (1960), Náš život (1960–1990), Vyškovský zpravodaj (1974–1993) a Zpravodaj města Vyškova (1994–2001). Tato periodika pak doplnily 4 unikátní kartografické dokumenty z fondu cestovatele a spisovatele Aloise Musila.

Obdobně velkým, avšak více rozrůzněným knižním fondem se do digitalizace zapojilo **Regionální muzeum Mikulov**. Zpracovány byly 3 tituly periodik: Zprávy Okresního vlastivědného muzea v Mikulově (1959), Heimat für den Nikolsburger Bezirk (1933) a zejména Mikulovský zpravodaj (1969–1990).⁹⁾ Poměrně pestrrou škálu však nabízí 197 digitalizovaných monografií vážících se k jihomoravskému regionu. Často se jedná o starší a obtížně dostupné tituly v německém jazyce, věnované představitelům dvou „moravských“ knížecích rodů (Dietrichsteinů a Liechtensteinů), regionální přírodovědě a historiografii (za zmínku stojí alespoň objemná Ziegelschmidova edice kroniky novokřtěnského hutteritského bratrstva z přelomu 16. a 17. stol., vydaná v New Yorku r. 1943) a dějinám mikulovské zámecké knihovny. Vedle této novodobé produkce byl z fondů mikulovského muzea digitalizován také soubor dvou starých tisků a 602 grafických listů ze 17.–19. stol. Tvoří je portréty představitelů opět především liechtensteinského a dietrichsteinského rodu (zde zejm. grafické album Carla Agricoly), ovšem také dalších šlechtických rodů a Habsburských panovníků (např. řada výjevů korunovace Leopolda II.), dále zámecké plány, vyobrazení architektury (Mikulov, Lednice, Valtice) a militária.

Jihomoravské muzeum ve Znojmě digitalizovalo 5 titulů periodik a seriálových publikací: *Od Horácka k Podyjí* (1924–1936), *Podyjí* (1924), (Neuester) *Znaimer Schreib-Kalender* (1827–1942, v neúplné řadě), *Československý válečný zpravodaj* (1919, č. 1–8) a *Starodružiníci* (1924, 1 volné číslo). Mezi 64 digitalizovanými monografiemi převažují německé publikace o dějinách Znojma a jeho bezprostředního okolí (premonstrátského kláštera Louka u Znojma či dějiny někdejšího znojemského okresu). V kontextu celé krajské digitalizace však představuje mimořádný příspěvek digitalizace mapové sbírky, čítající 213 kusů map, atlasů a městských plánů. Najdeme mezi nimi Müllerovu mapu Moravy (celkovou i po jednotlivých krajích), stejně jako raně novověké mapy dalších evropských zemí a velkoměst, dále školské atlasy, situační plány znojemských městských částí a louckého kláštera, pozoruhodná je rovněž kolekce mapové dokumentace k legionářské transsibiřské anabázi v letech 1918 a 1919 (situační frontové nákresy, schémata stanic a zastávek, komunikační spojení velících důstojníků apod.). Poněkud méně sourodý je soubor 340 digitalizovaných archivních dokumentů. Je mezi nimi řada tištěných dokumentů (tiskopisů), velké množství divadelních a hudebních plakátů, koncertních programů a písňových textů. Selekčním svorníkem je však jejich znojemská či regionální provenience. Tematicky z tohoto okruhu digitalizovaných archiválií poněkud vystupují dokumenty týkající se první a druhé světové války (rozkazy, dopisy z vězení, vyhlášky aj.). Poslední oddíl digitalizovaných dokumentů ze znojemského muzea tvoří 85 starých tisků — raně novověkých papežských výnosů, císařských normativů, kalendářů a duchovní literatury.

Masarykovo muzeum v Hodoníně se do digitalizace zapojilo skrze tři své pobočky: Masarykovo muzeum v Hodoníně, Vlastivědné muzeum v Kyjově a Městské muzeum ve Veselí nad Moravou. Z periodik byl do digitální podoby převeden jeden novodobý titul — *Kyjovské listy* (1991–2012). V kategorii monografií bylo z Masarykova muzea zpracováno 12 titulů (vše díla Tomáše Garrigua Masaryka), z Vlastivědného muzea v Kyjově 32 titulů regionální literatury (vážíci se převážně k regionům Kyjovska a Ždánicka) a z Městského muzea Veselí nad Moravou šlo o 46 svazků nadregionálního, obecně historiografického charakteru (např. 5 svazků *Vlastivědy moravské*, edice moravských zemských desek a dalších pramenů, heraldická literatura). V kategorii archivních dokumentů bylo digitalizováno 64 rukopisů (střopisů), často mnohosetstránkových, věnovaných dějinám vinařství, historickému místopisu, memoárů a autobiografií.

Kvantitativně nejvíce se do krajské digitalizace zapojilo **Muzeum Brněnska**, přičemž do digitalizace vybírali tituly odborní pracovníci a kurátoři sbírek všech pěti poboček muzea. Koordinační úlohu, včetně přípravy fondu před digitalizací převzala Knihovna Muzea Brněnska. Materiály byly poskytnuty do 3 kategorií: periodika, monografie a archivní dokumenty. V kategorii periodik byly digitalizovány obecní a regionální zpravodaje (*Tišnovsko*, *Šlapanice*, *Ivančice*; celkem 7 titulů), školské výroční zprávy (*Ivančice*, *Tišnov*; celkem 4 tituly), muzejní ročenky, ročenky peněžních ústavů a jedno příležitostné periodikum.¹⁰⁾ Rajhradská pobočka Památník písemnictví na Moravě se do digitalizace od počátku zapojovala s ohledem na své nadregionální zaměření (výzkum a dokumentace písemných projevů v celém moravském teritoriu), což se odrazilo také ve výběru třech moravských literárních či obecně kulturních periodik: *List Sdružení Moravského kola spisova-*

telů (1946–1948), *Host do domu* (1954–1970) a *Index: rozpravy o soudobé kultuře a životním slohu* (1968–1969).

Také v kategorii monografií se silně projevila regionální působnost a odborné zaměření jednotlivých poboček. Muzeum ve Šlapanicích poskytlo ze své sbírky 6 titulů autorky Barbory Markéty Eliášové (české cestovatelky z počátku 20. století, jejíž písemná pozůstalost je ve Šlapanicích uchovávána), 3 tituly pocházející od akademického malíře a šlapanického rodáka Aloise Kalvody a 3 tituly vážící se k regionální historii. Velké množství titulů vybralo ze své regionální knihovny Podhorácké muzeum v Předklášteří, tematicky se vztahují k dějinám a místopisu Tišnova, Předklášteří (včetně cisterciáckého kláštera Porta Coeli), Pernštejnu, Doubravnicku a jiných lokalit, zvláštní skupiny dokumentů tvoří knihy, pamětní dokumenty a výstavní katalogy malíře Josefa Jambora či tituly věnované tišnovskému léčebnému sanatoriu a jeho zakladateli Františku Kuthanovi. Obdobným způsobem byly vybírány tituly v Muzeu v Ivančicích, z jehož sbírek byly digitalizovány monografie zabývající se dějinami a místopisem Ivančic, Rosic u Brna a Dolních Kounic s klášteřem Rosa Coeli. Ze sbírky Památníku Mohyla míru se jednalo o 17 titulů literatury zabývající se slavkovskou bitvou, ať už od starších autorů (Alois Slovák, Alois Procházka) či novodobých historiků (Josef Polišenský, Dušan Uhlíř, Marie Mžýková), dále edice pamětí přímých účastníků napoleonských válek (Louis Philippe de Ségur, Marcelin de Marbot) a výstavní katalogy s napoleonskou tematikou. Největší podíl monografií připravil za Muzeum Brněnska Památník písemnictví na Moravě. Vzhledem k tomu, že celomoravský odborný záběr této pobočky je příliš široký, byla při výběru dokumentů zvolena „průřezová“ metoda, tak aby vybrané tematické celky odrážely současné či minulé aktivity Památníku, jak ve výstavní, tak i sbírkotvorné činnosti. Mezi vybranými tituly se proto objevila nejen běžná produkce, ale také řada raritních tisků a bibliofilů. Podle autorského klíče byla digitalizována díla Františka Halase, Petra Bezruče, Lva Blatného, Aloise a Viléma Mrštíků, Jiřího Mahena, Jiřího Sumína a dalších. Sbírkotvorná činnost Památníku se dále odrazila v digitalizaci produkce vybraných moravských tiskařů a nakladatelských domů: Promberger (Olomouc), František Obzina (Vyškov), Moravské kolo spisovatelů (Brno), Knihtiskárna benediktinů rajhradských (Brno) a Dobré dílo (Stará Říše). Zvláštní skupinu tvoří digitalizovaná kolekce nářeční literatury, především hanakiana.

Poslední položkou, již je třeba věnovat pozornost, je kategorie archivních dokumentů. Tento druh materiálu poskytlo Muzeum ve Šlapanicích, které využilo digitalizační projekt ke zpracování části písemné pozůstalosti malíře Aloise Kalvody. Výběr cílil na autorovu korespondenci, z níž bylo digitalizováno více než 2 600 položek.

ZPŘÍSTUPNĚNÍ DOKUMENTŮ

Jak bylo již výše zmíněno, od ukončení projektu v polovině roku 2013 se začaly hledat cesty, jak zpřístupnit digitalizované dokumenty veřejnosti a pracovníkům muzeí. Jako možné řešení se jevílo vytvoření centralizované krajské digitální knihovny, podobně jako je tomu v krajských knihovnách dalších regionů. Ačkoli se finanční náročnost tohoto záměru nejevila jako nepřekonatelná, objevila se logická otázka, zda půjde o účelně vynaložené prostředky, není-li dopředu zřejmé, jakým způsobem bude

digitalizace v kraji dále pokračovat. Navíc absence samostatné krajské knihovny, která by disponovala adekvátními prostorami a personálním zajištěním, především v oblasti správy počítačové sítě, se ukázala rovněž jako značně limitující. Druhou zvažovanou možností bylo instalovat digitální knihovnu Kramerius na počítačové stanice jednotlivých organizací — toto řešení však bylo nevýhodné pro organizace s větším počtem poboček, neboť pracovníci na externích pracovištích by měli k digitalizovaným dokumentům ztížený přístup. Popřípadě by musela adekvátním úložištěm a digitální knihovnou disponovat každá pobočka zvlášť, což by bylo opět poměrně komplikované řešení. Jako ideální cesta se proto ukázala možnost spolupráce s Moravskou zemskou knihovnou v Brně, která nabídla ke zveřejnění dokumentů vlastní infrastrukturu. Před předáním dokumentů se mezi MZK a konkrétní organizací uzavírá rámcová smlouva o replikaci dat, na jejímž základě jsou tyto dokumenty umístěny do digitální knihovny MZK. Zde je z nich vytvořena virtuální sbírka, je tedy snadné procházet pouze dokumenty poskytnuté jednotlivými organizacemi (v čase dokončení tohoto článku byla zprovozněna virtuální sbírka Muzea Brněnska). K administrativním metadatům dokumentů jsou navíc připojeny IP adresy počítačů ze všech poboček muzea, což jejich pracovníkům umožňuje prohlížet veškeré dokumenty v plné verzi prostřednictvím prostého internetového připojení, a to bez ohledu na případnou autorskoprávní ochranu. Stejným způsobem lze poskytovat přístup k těmto dokumentům také prezenčním čtenářům a badatelům.

Mgr. Jiří David je vedoucí Knihovny Muzea Brněnska.

Poznámky:

- 1) Viz projekt „eGovernment v kraji, část výzvy I.–VI.“, reg. č. projektu CZ.1.06/2.1.00/08.07386, spolufinancovaný EU a ERDF z Integrovaného operačního programu, prioritní osy 2 Zavádění ICT v územní veřejné správě — Cíl Konvergence, oblasti podpory 2.1 Zavádění ICT v územní veřejné správě.
- 2) Kraje přistupují k digitalizaci dvěma možnými způsoby: nákupem vlastní digitalizační jednotky (kraj Vysočina, Olomoucký a Ústecký), nebo dodavatelsky formou zakázky u externí firmy, popřípadě kombinací obou možností (Moravskoslezský, Královéhradecký, Jihočeský, Karlovarský, výhledově Plzeňský). Odhlédneme-li od krajů, které si pořídily vlastní digitalizační jednotku a digitalizace zde probíhá nebo bude probíhat průběžně v delším časovém období, pak kraje digitalizující dodavatelsky se stran počtu digitalizovaných stran řadí do následujícího pořadí: Jihomoravský (250 000), Zlínský (440 000), Liberecký (500 000) a Středočeský (1 200 000, z tohoto množství však připadá na knižní fond cca jedna třetina). Zdroj: veřejně dostupné dokumenty v síti Internet.
- 3) Podle zákona č. 257/2001 Sb. o knihovnách a provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) plní funkci krajské knihovny v Jihomoravském kraji Moravská zemská knihovna v Brně, ta však jakožto státní instituce nebyla do krajské digitalizace zapojena. Jejím prostřednictvím však bude probíhat zpřístupnění části digitalizovaných dokumentů, viz níže. K personálnímu zajištění digitalizace v ostatních krajích viz výsledky dotazníkového šetření Sdružení knihoven ČR „Zmapování situace digitalizace v ČR“, dostupný na adrese <http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/zmapovani_situace_digitalizace_v_cr.pdf>.
- 4) Virtuální sbírka Muzea Brněnska je přístupná buď z portálu digitální knihovny MZK (<<http://kramerius.mzk.cz>>, zde záložka Virtuální sbírky, nebo ze stránek <www.muzeumbrnenska.cz>, záložka Knihovny, odkaz Digitální knihovny. Odkazy na digitální kopie jsou průběžně doplňovány také do katalogizačních záznamů jednotlivých titulů v elektronickém katalogu Muzea Brněnska.

- 5) Čísla v grafu udávají opět počty stran, které jsou pro kvantifikaci jednotlivých kategorií vhodnější než počty digitalizovaných titulů. Rámcový přehled titulů zpracovávaných za konkrétní organizace viz následující oddíl.
- 6) Kategorie starých tisků byla snížena oproti původní sondáži o 59 %, archivní dokumenty o 69 %.
- 7) Základem pro obrazové a metadatové zpracování monografií a periodik se staly v daném roce aktuálně platné standardy Národní digitální knihovny (verze 1.4 pro periodika a verze 1.0 pro monografie), zveřejněné 5. dubna 2012. Výstupem jsou tedy PSP balíčky obsahující archivní a uživatelské digitální obrazy ve formátu jpeg2000, popisná, technická a administrativní metadata ve formátech METS, AMD_METS, ALTO XML a OCR vrstvu, doplněny byly identifikátory urn:bnb a uuid. Oproti tomu archivní dokumenty, staré tisky a mapy byly popisovány o mnoho jednodušším způsobem: byla vytvořena tabulka sloužící jako konkordance názvů dokumentu, muzejních identifikátorů a označení digitálních složek a souborů, s tím že po jejich umístění na lokální úložiště bude možné doplnit odkazy na digitální kopie do muzejního evidenčního programu, používaného v dané instituci.
- 8) Viz <www.registrdigitalizace.cz>, záznamy je zde možné filtrovat podle jednotlivých institucí.
- 9) Starší německá periodika z 19. a 20. století byla z Regionálního muzea Mikulov digitalizována již dříve v rámci dotačního programu VISK7, viz Registr digitalizace.
- 10) Z regionu **Tišnovska** šlo o tituly: *Kulturní zpravodaj* (1965–1969), *Naše Tišnovsko* (1970–1972), *Tišnovský kulturní zpravodaj* (1973–1981), *Tišnovsko* (1982–1996), *Tišnovské noviny* (1991–2006), dále *Ročenka Spořitelny města Tišnova na rok 1927*, *Roční zprávy reformního reálného gymnázia v Tišnově* a *Výroční zprávy odborné školy pro ženská povolání*; z **Ivančicka** byly digitalizovány tituly: *Ivančický zpravodaj* (1929–1930, 1939–1941, 1971–2008), *Účetní zprávy Občanské záložny v Ivančicích* (1928, 1930–1932), *Výroční zprávy městských škol v Ivančicích* (1888–1891), *Výroční zprávy Blahoslavova reformního reálného gymnázia* (1920–1949), *Výroční zprávy Tělocvičné jednoty Sokol* (1927–1931, 1933–1935, 1937, 1940); ze **Šlapanicka** *Šlapanský zpravodaj* (1934–1941, 1946–1947) a *Zprávy přípravného výboru oslav 750 let města Šlapanice* (1984–1985).

NAPOLEON V KORUNOVAČNÍM ROUCHU NA MOHYLE MÍRU

Monika Hadová

Od listopadu 2013 je v sále muzejního pavilonu Památníku Mohyla míru vystavena replika obrazu Françoise Pascala Simona Gérarda (1770–1837) „Císař Napoleon I. v korunovačním rouchu“.

Originální obraz byl namalován na velkém plátně (225×147 cm) v souvislosti s Napoleonovou korunovací prvním francouzským císařem v prosinci 1804 a je uložen v Národním muzeu v zámku Fontainebleau u Paříže (Musée National Château de Fontainebleau). François Pascal Simon Gérard (1770–1837) byl tvůrcem mnoha dalších oficiálních portrétů protagonistů své doby – členů rodiny Bonaparte, císařovny Josefíny či Napoleonova staršího bratra Josepha, portrétoval i maršála, v letech 1808–1818 neapolského krále Joachima Murata – ale také ruského cara Alexandra I. Velmi známý – a se slavkovskou bitvou, již připomíná Památník Mohyla míru, přímo spojený – je pak jeho monumentální, oslavný výjev Napoleona s jeho štábem na Starých vinohradech, na němž zachytil v roce 1808 situaci, kdy generál Rapp přivádí před Napoleona zajatého ruského knížete Repnina (rozměrné plátno je dnes umístěno v Sále bitev ve Versailles). Obraz je idealizovaným portrétem velkého vládce, zachycuje francouzského císaře s vladařskou korunou v podobě vavřínového věnce a v panovnickém rouchu, ve vší pompě a v duchu dobového – a samotným císařem podporovaného – kultu, jenž zpodobňoval Napoleona jako pokračovatele tradic antických Césarů. Dnes jsou známy tři nebo snad čtyři kopie obrazu, ve Versailles, v Berlíně a ve Vídni.

Poté, co jsem se rozhodla namalovat repliku obrazu – dlužno dodat, že na základě reprodukcí, nikoli originálu – bylo nutné prostudovat další dostupné materiály o obrazu samotném i o autorovi díla, především z pohledu doby, v níž originál vznikl, osvojit si základní prvky Gérardova „rukopisu“, stejně jako technologické pojetí soudobých tvůrců, jejich techniku malby a podobně. Po sestavení tzv. „blind rámu“ (rámu, na nějž se natahuje plátno), přibližně stejných rozměrů jako má originální obraz, po natažení, zafixování, vyrovnaní a vypnutí šepsovaného plátna (tj. plátna připraveného pro malbu), bylo plátno nachystáno pro samotnou malbu. Po nanesení základních kontur portréту vznikala postupně replika obrazu od velkých celků až po detaily. Přitom jsem usilovala o dodržení původního postupu nanášení vrstev tak, aby výsledný dojem evokoval původní malbu. Šlo o poměrně zdoluhavý proces, jak časově, tak co se samotné malby týče. Na Gérardově obrazu je mnoho detailů, z nichž některé jsou na první pohled skryté, ve výsledku však musí být kopistou pochopeny pro celkový pocit dokonalé malby. Po dokončení obrazu bylo nutno malbu ošetřit závěrečnými laky tak, aby výsledná malba navozovala pocit starého, ošetřovaného obrazu. Po vložení do rámu, který usiluje o to, aby co nejvíce odpovídal originálnímu rámu originálu, bylo dílo prakticky hotovo.

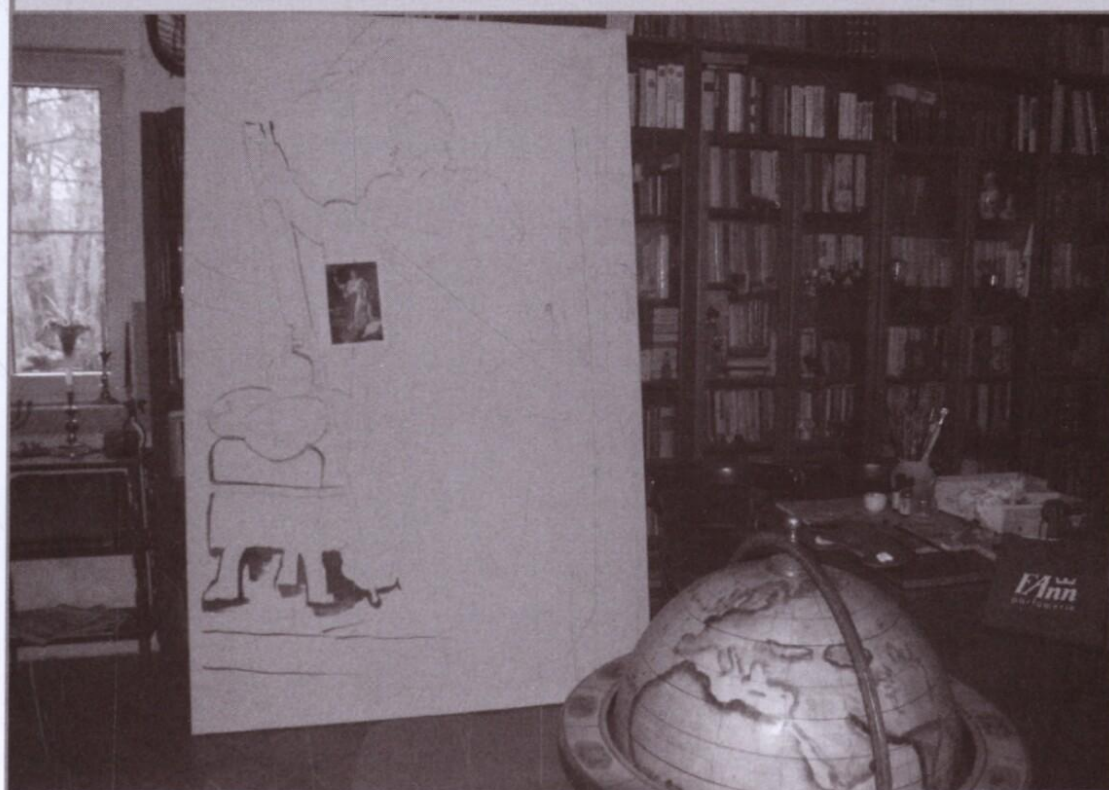
Replika obrazu vznikla v letech 2010–2013 z popudu několika členů klubů vojenské historie a již v prvopočátku bylo záměrem, že bude vystavena v Památníku Mohyla míru.

Dokončený obraz byl 21. listopadu 2013 nejprve slavnostně představen Brňanům ve vestibulu Místodržitelského paláce (v němž byl Napoleon během svého brněnského pobytu ubytován) a o den později byl, za přítomnosti císařské gardy, pečlivě zabalen, uložen do speciální transportní bedny a povozem taženým párem koní s doprovodem vezen z Brna na Mohyly míru. (Cesta dlouhá téměř dvacet kilometrů trvala kolem pěti hodin.) Na Mohyle míru byl obraz poté instalován a slavnostně předán do správy Muzea Brněnska.

Monika Hadová Dis. je restaurátorka keramiky v Muzeu Brněnska.

V ATELIÉRU – POSTUP MALBY (FOTO P. HAD)

V ATELIÉRU – POSTUP MALBY (FOTO P. HAD)

V ATELIÉRU – POSTUP MALBY (FOTO P. HAD)

V ATELIÉRU – POSTUP MALBY (FOTO P. HAD)

PŘEDSTAVENÍ OBRAZU NAPOLEONA V MÍSTODRŽITELSKÉM PALÁCI V BRNĚ (FOTO ACABALLADO O.S.)

PŘÍJEZD OBRAZU V DOPROVODU NAPOLEONSKÉ GARDY NA MOHYLU MÍRU
(FOTO ACABALLADO O.S.)

SLAVNOSTNÍ INSTALACE OBRAZU CÍSAŘE NA MOHYLE MÍRU (FOTO ACABALLADO O.S.)

Petra Svobodová, Jaromír Hanák

VILA LÖW- BEER

Na jaře 2015 bude v Brně na Drobného ulici 22 veřejnosti zpřístupněna vila kdysi významné a zámožné rodiny Löw-Beerů, židovských velkoprůmyslníků a obchodníků s textilem. Poté, co zde byl v roce 2012 po několika desetiletích ukončen provoz domova středoškolské mládeže, byla vila, která je majetkem Jihomoravského kraje, svěřena do správy Muzea Brněnska, příspěvkové organizace, a stala se tak jeho nejmladší pobočkou. Po dokončení památkové obnovy bude ve vile instalována expo-

zice pod názvem „Svět brněnské buržoazie mezi Löw-Beer a Tugendhat“. Čím je tato vila významná a jaké byly osudy jejích obyvatel?

VILOVÁ KOLONIE NAD LUŽÁNKAMI

V průběhu 19. století zažívalo Brno období prudkého hospodářského rozkvětu a s tím spojené přeměny někdejší pevnosti v moderní město. Druhá polovina 19. století znamenala v Brně skutečný stavební „boom“, který byl spojen zejména s budováním okružní třídy podle vzoru vídeňské Ringstrasse. Nestavělo se ovšem pouze v centru města, ale i na předměstích, kde vznikaly průmyslové zóny a rezidenční čtvrtě.¹⁾ Od 60. let 19. století vznikala na svazích Černých Polí nad lužáneckým parkem první vilová kolonie v Brně. Promyšlený urbanistický koncept vídeňského architekta Heinricha von Ferstela (1828–1883) začal naplňovat v Brně dlouhodobě působící stavitel Josef Arnold (1824–1887).²⁾ V prostoru mezi dnešní ulicí Drobného (Hutterova / Huttergasse, později Sadová / Parkstrasse) a Černopolní (V černých polích / Schwarzfeldgasse) byly do roku 1863 postaveny první čtyři vily — Kaiserova, Arnoldova, Giskrova a Adamčíkova. Na počátku 20. století doplnily vilovou zástavbu mezi ulicemi Černopolní a Drobného činžovní domy stavitelů Františka Aloise Dvořáka a Františka Pawlu v ulici Antonína Slavíka, Helfertově a Schodové. V první polovině 20. století se stala Černá Pole díky individuální a družstevní rodinné výstavbě jednou z nejvyhledávanějších brněnských rezidenčních čtvrtí.³⁾

VILA MORITZE FUHRMANNA (DNES VILA LÖW-BEER)

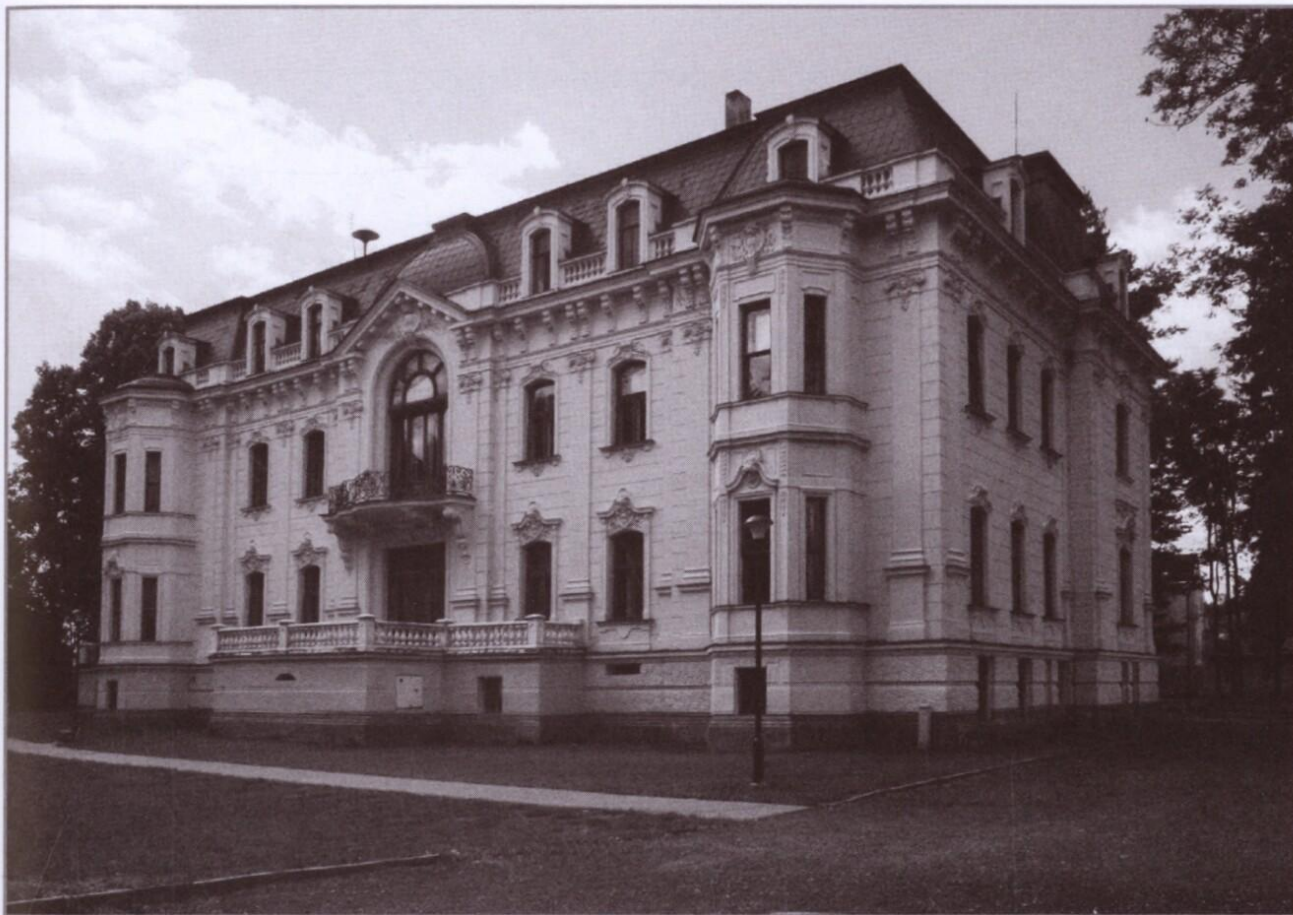
Pozemek na Sadové ulici (Parkstrasse) č. 22, na kterém byla později postavena vila továrníka Moritze Fuhrmanna (1850–1910), patřil od roku 1854 majiteli cihelny a podnikateli v cukrovarnictví Antonínu Rüdigerovi Deycksovi (1816–1887). Jeho dědicové prodali pozemek v roce 1888 c. k. eráru. Tehdy tvořily nemovitost dvě stavební parcely, na nichž stály zahradní domky, a dále dva pozemky s vinohradem a zahradou.

VÝŘEZ Z PANORAMATU MĚSTA BRNA, POŘÍZENÉHO V ROCE 1867 Z VĚŽE KOSTELA SVATÉHO JAKUBA JOSEFEM HOMOLKOU; V POZADÍ VPRAVO JE NA SNÍMKU PATRNÁ JEN Z MALÉ ČÁSTI ZASTAVĚNÁ ČÁST ČERNÝCH POLÍ.
(FOTOGRAFIE Z ARCHIVU NAKLADATELSTVÍ JOSEF FILIP)

DROBNÉHO ULICE (PARKSTRASSE) VE SMĚRU OD SCHODOVÉ, FOTOGRAFIE Z ROKU 1915,
VILA LÖW-BEER JE OZNAČENA ŠIPKOU. (FOTO Z ARCHIVU VILY LÖW-BEER)

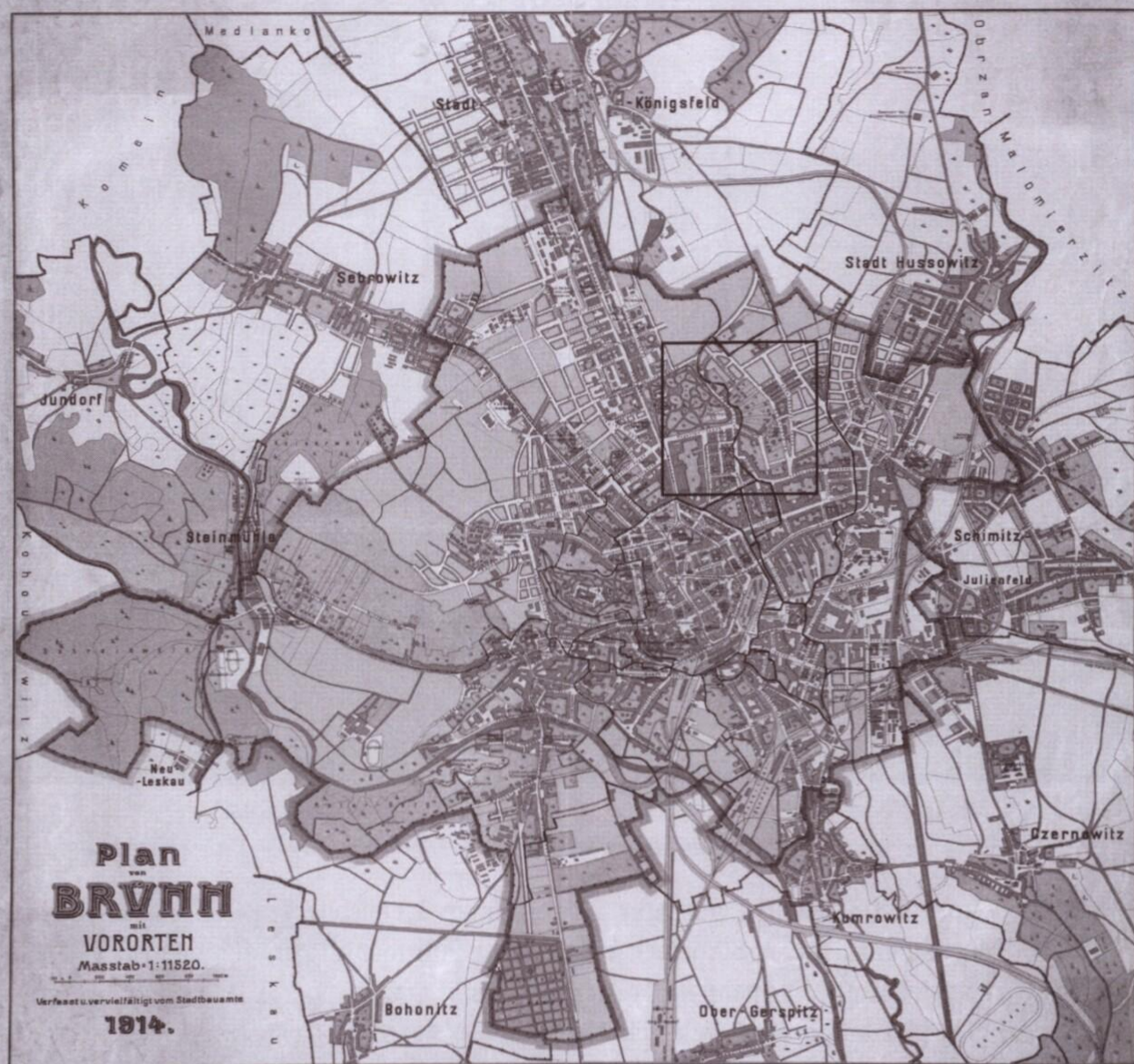

TZV. „VELKÁ“ VILA LÖW-BEERŮ VE SVITÁVCE, FOTOGRAFIE Z ROKU 2007 (FOTO MILOŠ STRNAD)

V roce 1903 zakoupil pozemky úředník firem L. Auspitz Enkel a Moses Löw-Beer Moritz Fuhrmann. V 80. letech 19. století se Fuhrmann osamostatnil a založil (zprvu se společníkem Hermannem Pollackem) vlastní textilní podnik, který vyráběl vlněné látky, plyš a koberce.⁴⁾ V letech 1903 a 1904 si nechal na pozemku u lužáneckého parku postavit rodinnou vilu. Podle obecního věstníku pro zemské hlavní město Brno byly v této jednopatrové vile čtyři byty celkem se 14 pokoji a 7 kabinety, 3 kuchyněmi, 2 koupelnami a 6 záchody. Uliční a zahradní průčelí bylo vyzdobeno secesním vegetabilním štukovým dekorem a ve spodní partii pásovou rustikou. Podobný dekor byl užit i na stěnách a stropěch v interiérech včetně truhlářských konstrukcí. Secesní rostlinné motivy jsou také na keramické dlažbě a litinovém zábradlí schodiště. Autorem projektu je pravděpodobně vídeňský architekt Alexander Neumann (1861–1947).⁵⁾

Po Fuhrmannově smrti prodali v srpnu 1913 jeho dědicové vilu za 290 tisíc korun textilnímu podnikateli Alfredu Löw-Beerovi (1872–1947). Alfred Löw-Beer s rodinou sídlil v té době v nově postavené tzv. Malé vile ve Svitávce (tu navrhl v roce 1906 architekt Josef Nebelhosteny),⁶⁾ odkud se s manželkou Mariannou (rozenou Widmanovou) a třemi dětmi — Maxem, Gretou a Hansem — přestěhoval do Brna. Ještě než došlo k zániku „druhé“ republiky a zřízení Protektorátu Čechy a Morava, uprchla většina rodiny do Velké Británie, ale Alfred ještě zůstal v okupovaném Československu, aby zachránil co nejvíce z rodinného majetku. O Velikonocích 1939 zemřel za nejasných okolností na útěku a jeho mrtvé tělo bylo nalezeno na železniční trati u Stříbra (okr. Tachov).⁷⁾ V současnosti žijí potomci této významné židovské podnikatelské rodiny na mnoha místech v Evropě a USA.

Ve třicátých letech nechal Alfred Löw-Beer dům částečně stavebně upravit

PLÁN BRNA S PŘEDMĚSTÍMI Z ROKU 1914; VYZNAČENÝ VÝŘEZ OZNAČUJE V PLÁNU OBLAST ČERNÝCH POLÍ.
(REPRODUKCE ARCHIV MĚSTA BRNA)

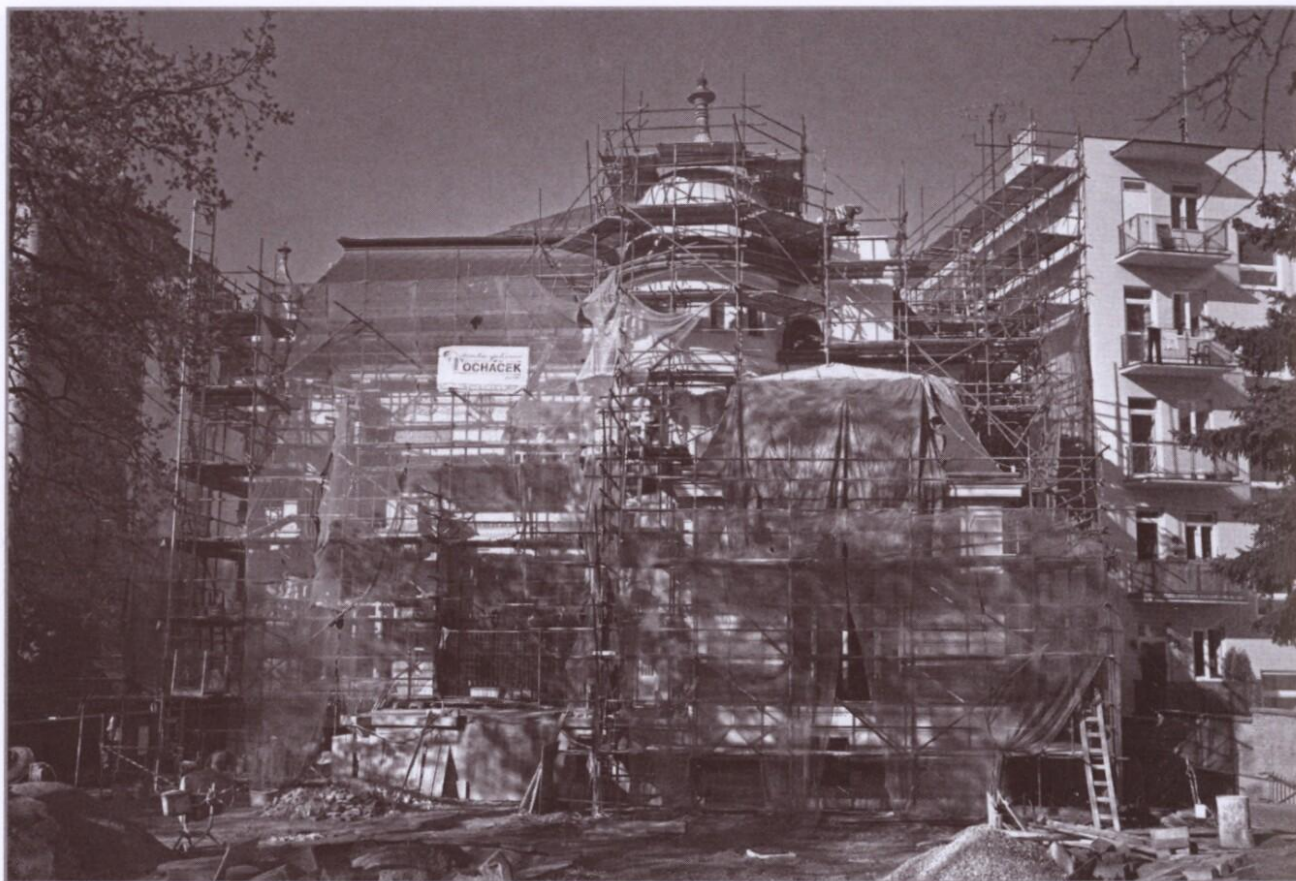
(především prostor centrální schodišťové haly s mramorovým krbem). Autorem úprav byl vídeňský architekt Rudolf Baumfeld (1903–1988), přítel brněnského architekta Ernsta Wiesnera (1890–1971). R. Baumfeld společně s Norbertem Schlesingerem navrhli v roce 1935 i vilu pro Ernsta Löw-Beera (syna Alfredova bratra Benna) na Kalvodově ulici v Pisárkách.⁸⁾ Pro významného sběratele asijského umění, Ernstova bratra Fritze Löw-Beera navrhl R. Baumfeld úpravy interiérů v duchu soukromého muzea v tzv. Velké vile ve Svitávce.⁹⁾ V roce 1929 daroval Alfred Löw-Beer své dceři Gretě, provdané Tugendhatové, parcelu v horní části pozemku při ulici Černopolní na stavbu rodinného domu. Vila Tugendhat se jako dílo architekta Ludwiga Miese van der Rohe stala jednou z ikonických staveb moderní architektury.¹⁰⁾ V roce 1940 zabavili Löw-Beerovu vilu Němci pro potřeby tajné státní policie (Gestapa). Po roce 1945 byla nad objektem ustanovena národní správa. V roce 1954 se stal majetkem československého státu a v letech 1962–2012 zde sídlil domov mládeže. Po vzniku Jihomoravského kraje byla vila jako školské zařízení převedena v roce 2001 z majetku státu do majetku kraje.

VE ZVĚTŠENÉM VÝŘEZU Z PLÁNU BRNA Z ROKU 1914 (VIZ OBR. VLEVO)
JE ŠIPKOU OZNAČENO UMÍSTĚNÍ VILY LÖW-BEER.
(REPRODUKCE ARCHIV MĚSTA BRNA)

SOUČASNOST VILY LÖW-BEER

Jak už řečeno, v současnosti je Vila Löw-Beer v majetku Jihomoravského kraje a ve správě Muzea Brněnska. V květnu 2013 byla zahájena památková obnova vily, která je financována z Regionálního operačního programu NUTS 2 Jihovýchod. Dosud byly opraveny krovy a střecha dostala novou krytinu, současně byl zateplen strop nad posledním podlažím a kompletně byl rekonstruován světlík, kterým zatékalo a v němž bude zabudován výtah pro invalidy. Účelné využití vily umožní izolace vlhkého podzemního podlaží, sanační omítky a nové podlahy. Nové jsou i rozvody kanalizace včetně nové kanalizační přípojky, vody, plynu, elektřiny, slaboproudé rozvody informační a bezpečnostní. Interiéry vily budou vytápěny ústředním topením. Návštěvníci i zaměstnanci budou mít k dispozici nově vybudované sociální zařízení. Souběžně se stavebními pracemi se provádějí restaurátorské práce na štukových prvcích (stropy, imitace trámových stropů), restaurovány jsou kovové části a předměty (okenní mříže, vnitřní mříže, zábradlí, kovová světla, venkovní oplocení, kovové části krbu),

ULIČNÍ FASÁDA VILY LÖW-BEER SKRYTÁ ZA LEŠENÍM V PRŮBĚHU STAVEBNÍ OBNOVY, FOTOGRAFIE Z DUBNA 2014
(FOTO PETR MRKVIČKA)

prvky kamenné (venkovní sokl, chodníček průjezdu, venkovní schodiště, obklady krbu a parapetů) a dřevěné (některé dveře a vrata, dřevěné schodiště, obklady) atd.

Rovněž se počítá s regenerací zahrady do podoby, kterou měla ve 30. letech 20. století. Zahrada prošla a prochází terénními a sadovými úpravami, dřeviny byly ošetřeny, některé vykáceny. Byly opraveny ploty, zbudovány zpevněné plochy - žulové dlažby nádvoří a chodníků na venkovní terasu a k zahradnímu domku. Součástí stavebních prací je i oprava fontány a zprovoznění nového vodotrysku. Zahrada bude vybavena potřebným mobiliářem, jako jsou lavičky, informační prvky, apod.

Souběžně probíhá od jara 2014 rekonstrukce zahradního domku (tzv. celnice), který byl před zahájením rekonstrukce využíván a takto i upraven jako byt správce vily Löw-Beer. Stavebně technický stav objektu byl špatný a byla nutná jeho zásadní oprava. Nově bude domek sloužit jako zázemí pro návštěvníky, budou v něm mj. i výstavní prostory pro krátkodobé výstavy a přednášková síň.

Stálá muzejní expozice ve Vile Löw-Beer pod názvem „Svět brněnské buržoazie mezi Löw-Beer a Tugendhat“ zahrne kapitoly z dějin architektury a životního stylu měšťanstva v Brně v období od 2. poloviny 19. století až do poloviny století 20. Expozice bude umístěna v deseti místnostech prvního a druhého podlaží. Koncepce expozice osciluje mezi muzeem architektury a „house-muzeem“. Její autoři byli limitováni nejen tím, že se nezachoval žádný autentický mobiliář vily, ale v současnosti nejsou známa ani žádná vyobrazení jejích interiérů. Na přípravě expozice se librety podíleli odborní pracovníci Muzea města Brna, scénář je – na základě koncepce prof. dr. Jiřího Kroupy, CSc. ze Semináře dějin umění filo-

ZÁBĚR VILY LÖW-BEER ZE ZAHRADNÍHO PARTERU, FOTOGRAFIE Z ROKU 1911
(Z ARCHIVU NAKLADATELSTVÍ JOSEF FILIP)

ZÁBĚR ČÁSTI ZAHRADY A ZAHRADNÍHO PRŮČELÍ POŘÍZENÝ V PRŮBĚHU STAVEBNÍCH PRACÍ, V LISTOPADU 2013
(FOTO PETR MRKVIČKA)

NAHOŘE POHLED NA SCHODIŠTĚ VILY VEDOUcí ZE VSTUPNíHO TRAKTU (PRŮJEZDU) DO PŘÍZEMÍ
PŘED ZAPOČETÍM STAVEBNÍCH PRACÍ V INTERIÉRU
DOLE TENTÝŽ POHLED Z LISTOPADU 2013 PO ZAHÁJENÍ STAVEBNÍCH PRACÍ (FOTO PETR MRKVIČKA)

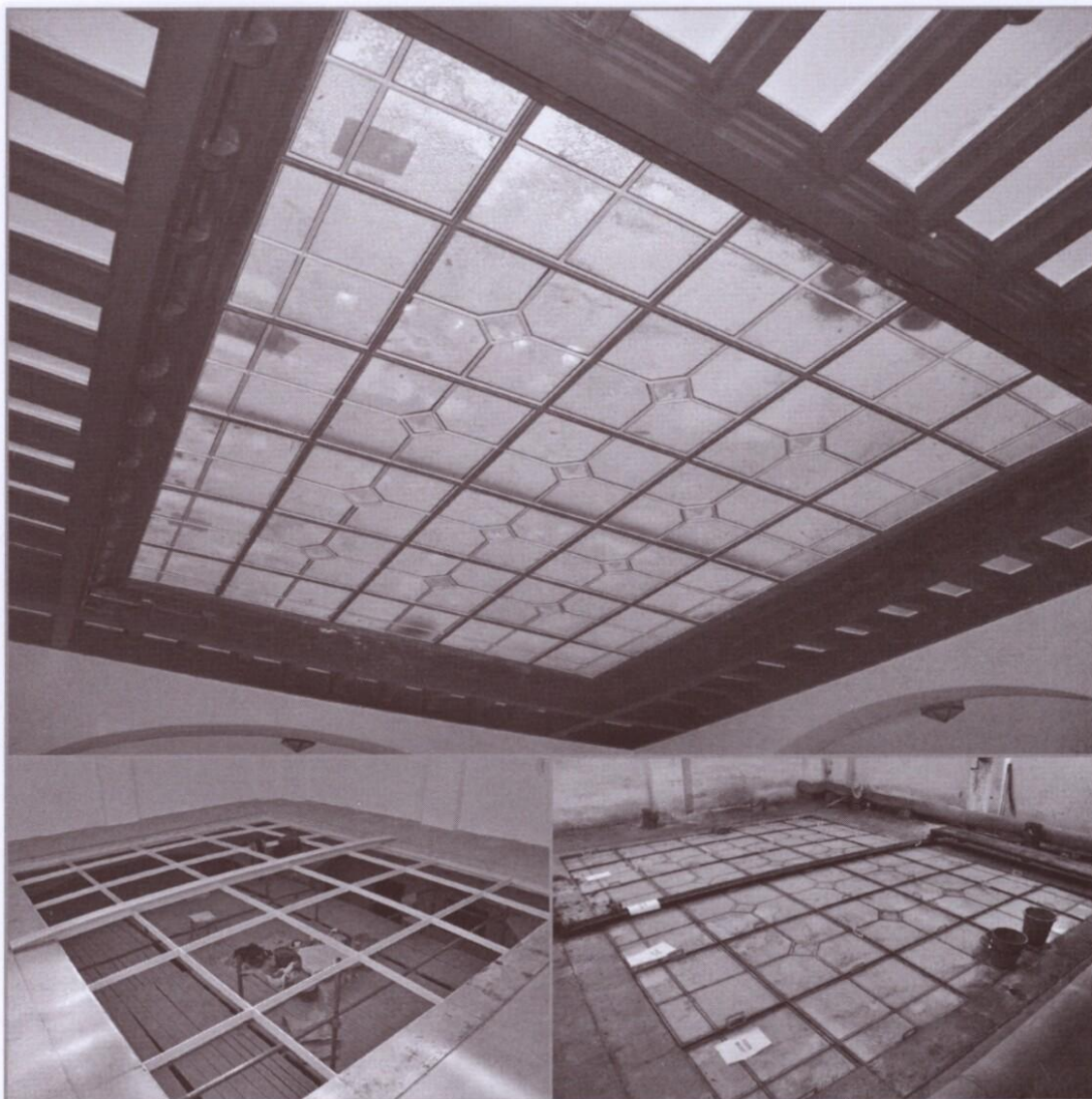

NAHOŘE ZÁBĚR CENTRÁLNÍ HALY V PŘÍZEMÍ VILY SMĚREM K OKNU VEDOUcíMU NA TERASU, S VÝHLEDEM NA ZAHRADU, FOTOGRAFIE Z DUBNA 2014

DOLE ZÁBĚR Z OCHOZU V PRVNÍM PATŘE VILY, NA NĚMŽ JE PATRNÁ OPRAVA VELKÉHO STŘEŠNÍHO SVĚTLÍKU NAD HALOU, DUBEN 2014 (FOTO PETR MRKVIČKA)

NA SNÍMKU NAHOŘE VELKÝ STŘEŠNÍ SVĚTLÍK HALY ZE SPODNÍHO POHLEDU
PŘED ZAHÁJENÍM OPRAVY, FOTOGRAFIE Z PROSINCE 2013.

VLEVO DOLE VELKÝ STŘEŠNÍ SVĚTLÍK HALY ZE SVRCHNÍHO POHLEDU
PŘED ZAHÁJENÍM OPRAVY, FOTOGRAFIE Z PROSINCE 2013.

VPRAVO DOLE VELKÝ STŘEŠNÍ SVĚTLÍK HALY BĚHEM OPRAVY, FOTOGRAFIE Z DUBNA 2014.
(FOTO PETR MRKVIČKA)

sofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně — dílem Mgr. Venduly Hnídkové, Ph.D. z Ústavu dějin umění AV ČR a spoluautorky tohoto článku. Expozice vzniká v úzké spolupráci s Muzeem města Brna, respektive jeho pobočkou Vilou Tugendhat, Archivem města Brna, Moravským zemským archivem, Národním památkovým ústavem, Moravskou galerií, Technickým muzeem v Brně a také se spolkem Löw-Beerovy vily ve Svitávce.

Prolog expozice bude věnován rychlému růstu Brna ve 2. polovině 19. století v souvislosti se zrušením hradeb a rozvojem industrializace. Dále se návštěvník seznámí se základními genealogickými údaji o rodině Löw-Beerů, s rozvojem villové kolonie v Černých Polích a s historií samotné vily. Nedílnou součástí expozice bude i náznaková instalace měšťanského interiéru přelomu 19. a 20. století (jídely), která bude obsahovat nejen originální nábytkové kusy ze sbírek Moravské galerie, ale i nápojový servis, drobné porcelánové plastiky či atmosféru dokreslující textilie (závěsy, koberce, dečky aj.). Opulentní výzdoba interiérů přelomu století vedla posléze Gretu a Fritze Tugendhatovy k odmítnutí tohoto stylu a v budované

ZÁBĚR KROVU STŘEŠNÍ VĚŽIČKY PŘED ZAHÁJENÍM OPRAVY A BĚHEM DOKONČOVACÍCH PRACÍ,
SNÍMKY Z PROSINCE 2013 A DUBNA 2014 (FOTO PETR MRKVIČKA)

vile k příklonu k jednoduché až strohé moderně. Kvality moderního sedacího nábytku z vily Tugendhat si může návštěvník vyzkoušet ve druhé části expozice, v níž budou rozmístěny repliky nábytku od Ludwiga Miese a Lilly Reich.

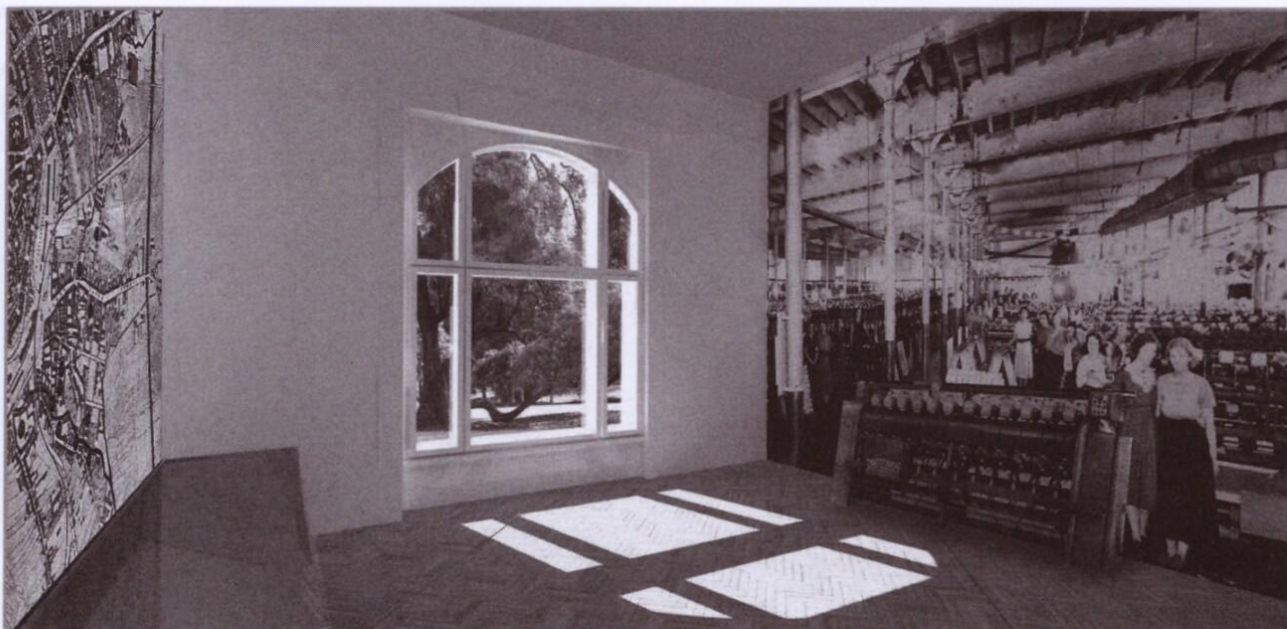
Židovští podnikatelé, mezi nimiž zaujímal rozvětvená rodina Löw-Beerů významné postavení, měli značný podíl na brněnském obchodu s vlnou a textilním průmyslu. Továrny Löw-Beerů patřily v 19. století počtem svých zaměstnanců

ZAHRADNÍ DOMEK („CELNICE“) PŘED ZAPOČETÍM REKONSTRUKCE, FOTOGRAFIE Z PROSINCE 2013
(FOTO PETR MRKVIČKA)

k větším vlnářským podnikům ve městě a v širokém okolí. Důležitou hospodářskou roli hráli Löw-Beerové i v první třetině 20. století, kdy vlastnili na území Rakouska-Uherska a později ČSR kromě textilních továren také několik cukrovarů a cementáren. Mikrosvět německých židovských podnikatelů byl přitom provázán četnými rodinnými a pracovními vazbami. Atmosféru továrny kolem roku 1900 by měla navodit instalace vzorkovny – dezignatury s vytloukacím strojem na pozadí dobového záběru z textilní továrny a několika drobnějšími exponáty vztahujícími se k vlnářství (kleště, člunky, cívky, karty apod.). V dezignatuře budou k vidění i ukázky vzorníků. Tyto „knihy“ s nalepenými ústřižky látek fungovaly v menších formátech (cca A5) jako „nabídkové katalogy“ obchodníků, ve větších formátech (A4, A3) byly součástí výrobního tajemství a stávaly se i předmětem průmyslové špionáže. Tyto exponáty laskavě zapůjčí do expozice Technické muzeum v Brně.

Bohatí průmyslníci se často stávali štědrými mecenáši umění. V Brně a okolí – ale tak tomu bylo jistě i jinde – nebylo neobvyklé, že židovský investor (Löw-Beerové, Stiassni) zadal práci architektovi židovského původu (Ernst Wiesner, bratři Eislerové či Rudolf Baumfeld). Meziválečné Brno se přitom stalo výkladní skříní aktuálních architektonických trendů. Toto směřování potvrdila i Výstava soudobé kultury v roce 1928, uspořádaná k desátému výročí vzniku republiky na nově vybudovaném brněnském výstavišti (jeho urbanistická a architektonická podoba ostatně také patří ke špičkám evropské stavební kultury 20. století). V prvorepublikovém Brně působili architekti zvučných jmen, např. Bohuslav Fuchs, Jindřich Kumpošt, Vladimír Karfík či Jiří Kroha. Expozice ve Vile Löw-Beer se proto bude věnovat i tomuto tématu a také životu a dílu architekta Ernsta Wiesnera, který měl původně vytvořit i návrh rodinného domu manželů Tugendhatových. Přimě-

VIZUALIZACE STÁLÉ EXPOZICE, JAK JI ZPRACOVAL JEJÍ PROJEKTANT ATELIÉR 90.
NAHOŘE PROSTOR „SVĚT LIBERÁLNÍ BURŽOAZIE NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ“.
DOLE MÍSTNOST VĚNOVANÁ PAMÁTKOVÉ OBNOVĚ VILY TUGENDHAT. (ARCHIV ATELIÉRU 90)

řene významný prostor bude dán v expozici skutečnému tvůrci vily Tugendhat architektu Ludwigu Miesovi van der Rohe (1886–1969) a především jeho tvorbě rodinných domů (např. Edith Farnsworth House), nadčasové architektury vily Tugendhat — a její nedávné vzorové památkové obnově. Prezentovány budou unikátní artefakty z 30. let 20. století nalezené při rekonstrukci, např. části tzv. Sorelova cementu, torfolea, xylolitu či podlahové krytiny DLW ze sbírek Muzea města Brna.

Expozice bude kromě svého „prvního“ plánu (texty na panelech, exponáty) obsahovat další informace v „druhém“ až „třetím“ plánu. Architekturu bude prezentovat více než desítky modelů dokládajících vývoj architektury od pozdního historismu, přes secesi až po funkcionalismus (např. model Městského divadla v Brně, který bude také osvětlený — a bude tak připomínat evropské prvenství v osvětlení divadelní budovy elektrickým světlem, model secesní Velké vily ve Svi-

ZAHRADNÍ AREÁL, VČETNĚ NOVÉ FONTÁNY BUDE UPRAVEN DO PODOBY, KTEROU MĚL VE 30. LETECH (SNÍMEK NAHOŘE), NĚKTERÉ DŘEVINY BUDOU VYKÁCENY TAK, ABY BYL V HORNÍ ČÁSTI ZAHRADY (SNÍMEK DOLE) ALESPŇ ZČÁSTI MOŽNÝ PRŮHLED K VILE TUGENDHAT. (FOTO PETR MRKVIČKA)

távce a samotné Löw-Beerovy vily v Brně, nebudou ale chybět ani moderní brněnské rodinné domy – model vily pro rodinu Tesařovu od Bohuslava Fuchse či model vily Alfreda a Hermíny Stiassni od Ernsta Wiesnera a patřičně zdůrazněný dvojnásobně veliký model vily Tugendhat). Základní textové informace v expozici budou rozvíjeny projekcí dobových fotografií a plánů významných veřejných staveb a rodinných domů v Brně 19. a 20. století. Návštěvníci budou mít k dispozici i dvě interaktivní obrazovky s možností vyhledat si další údaje v Brněnském architektonickém manuálu (BAM, www.bam.brno.cz) a Encyklopedii dějin města Brna (www.encyklopedie.brna.cz). Případní zájemci si mohou znalosti rozšířit v knihovně vily, kde bude uložena nejen odborná literatura, ale také faksimile zajímavých plánů. Expozici doplní i dvě filmové projekce – filmová procházka Brnem z roku 1919 a krátká dobová reportáž z Výstavy soudobé kultury z roku 1928.

VÝSTAVNÍ PROGRAM

Po rekonstrukci zahradního domku v něm bude pro návštěvníky v přízemí k dispozici občerstvení (kavárna) a v patře, jak již řečeno, výstavní (seminární) místnost. Ta bude sloužit ke krátkodobým výstavám a pro pořádání seminářů, přednášek a workshopů, jež budou rozvíjet výstavní témata. Interiér výstavní místnosti bude vybaven zabudovanými výstavními panely s vitrínami a mobilními sokly pro umístění trojrozměrných exponátů, pracovními stoly a souborem židlí. Jako náměty výstav se nabízejí především témata z historie a vývoje brněnské a vůbec československé architektury 19. a 20. století v kontextu evropského vývoje, industriální architektura, památky světového dědictví UNESCO, politický, hospodářský a kulturní vývoj v druhé polovině 19. a první polovině 20. století v Brně, dějiny druhé světové války a holocaustu.

Od roku 2015 bude Vila Löw-Beer jako pobočka Muzea Brněnska budovat vlastní sbírku (sběrem, dary, nákupy) zaměřenou na historii a vývoj brněnské, respektive československé architektury 19. a 20. století (především objekty rodinného bydlení a osobnosti jejich architektů), ale také na historii a působení rodin textilních podnikatelů zvláště židovského původu v Brně a okolí (rodiny Löw-Beer a Tugendhat). V roce 2014 začal sběr písemností a materiálů nesbírkové povahy pro odborné, studijní a výstavní účely (fotografie a plánová dokumentace v digitální podobě, faksimile atd.).

K otevření areálu vily je také plánováno spuštění projektu „Po stopách Löw-Beerů“, jehož součástí bude i výstava v zahradním domku. Cílem projektu je upozornit obyvatele a návštěvníky Brna a okolí na dlouholeté působení rodiny textilních podnikatelů Löw-Beerů v tomto regionu. Projekt bude prezentovat místa spjatá přímo či zprostředkovaně s rozvětvenou rodinou Löw-Beerů. V Brně se jedná např. o rodinné vily (vila Löw-Beer a vila Tugendhat v Černých Polích či vila Ernsta Löw-Beera v Pisárkách), činžovní domy (Botanická 147, Cejl 6), objekty průmyslových závodů (pozdější Vlněna), hroby a hrobky na židovském hřbitově v Židenicích, ale i budovu Českého rozhlasu od Ernsta Wiesnera (původně banka Union, ve které měli Löw-Beerové uloženy finanční prostředky). „Stopy“ Löw-Beerů budou prezentovány nejen výstavními prostředky, ale také mobilní mapovou aplikací a komentovanými prohlídkami po Brně.

Památkově obnovená Vila Löw-Beer jistě v Brně rozmnoží nabídku míst zajímavých pro laickou i odbornou veřejnost a v neposlední řadě může vhodným způs-

sobem rozšířit prohlídku památky UNESCO – Vily Tugendhat. Poskytne ale, včetně zahrady a aktivit plánovaných pro zahradní domek, i vlastní „příběh“, v němž sehraje roli rozšíření povědomí o hospodářském, společenském a kulturním vývoji v Brně od poloviny 19. do 30. let 20. století. Vila Löw-Beer tak bude důstojným partnerem své „sousedky“ vily Tugendhat. Volně přístupná zahrada s možností občerstvení (a výstavně-seminární místností) bude jistě přitažlivým místem setkávání jak pro „černopolské sousedy“, tak pro zájmová sdružení architektů či historiků.

Mgr. Petra Svobodová, Ph.D. je od 1. ledna 2014 kurátorkou Vily Löw-Beer, PhDr. Jaromír Hanák, v letech 1996 – 2013 zástupce ředitele Muzea Brněnska pro odbornou činnost, spolupracoval na scénáři a podílí se na přípravě expozice ve Vile Löw-Beer.

Poznámky:

- 1) Srov. např. Zatloukal, Pavel: *Brněnská okružní třída*. Brno 1997; týž: *Příběhy z dlouhého století. Architektura z let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2002; týž: *Brněnská architektura 1815–1915. Průvodce*. Brno 2006; Pelčák, Petr: *Vídeňská architektura v Brně 19. století*. In: Brno Vídní. Vídeň Brnu. Zemské metropole a centrum říše v 19. století. Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.) Brno 2008, s. 267–274.
- 2) Srov. Černoušková, Dagmar: *Arnoldova vila nad Lužánkami. K první vilové kolonii v Brně*. In: A VŮBEC... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám. Čermáková, Jana – Červená, Radana – Jordánková, Hana – Loskotová, Irena – Šibíčková, Jitka (eds.) Brno 2010, s. 394–427, 574–575; táž: *Genius loci svahu nad lužáneckým parkem. K první vilové kolonii v Brně*. In: 67. Bulletin Moravské galerie v Brně. Brno 2011, s. 70–79.
- 3) Srov. Riedl, Dušan: *K počátkům moderního rodinného bydlení v Brně*. In: *Generosum labor nutrit*. Sborník k poctě Bohumila Samka. Kroupa, Petr – Dvořáková, Eva (eds.) Brno 2010, s. 65–81.
- 4) Srov. Smutný, Bohumír: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948*. Brno 2012, s. 119.
- 5) Srov. Zatloukal, P.: *Brněnská architektura 1815–1915*, s. 162; Černoušková, Dagmar: *Löw-Beerova vila v Brně*. In: Sedlák, Jan a kol.: *Slavné brněnské vily*. Praha 2006, s. 27–28.
- 6) Černoušková, Dagmar – Černá, Iveta: *Velká Löw-Beerova vila a Malá Löw-Beerova vila ve Svitávce*. In: *Slavné vily Jihomoravského kraje*. Sedlák, Jan (ed.) Praha 2007, s. 32–38.
- 7) Srov. Smutný, B.: *Brněnští podnikatelé*, s. 262–263; Nenutil, Jiří a kol.: *Druhá světová válka. Případ Tachovsko*. Plzeň 2010, s. 65–66.
- 8) Černá, Iveta: *Vila Ernsta Löw-Beera v Brně*. In: Sedlák, Jan a kol.: *Slavné brněnské vily*. Praha 2006, s. 103–105.
- 9) Srov. Černoušková, Dagmar – Černá, Iveta: *Pro les nevidět stromy. Jiný svět sběratele Fritze Löw-Beera*. In: Kroupa, Jiří – Šeferisová Loudová, Michaela – Konečný, Lubomír (eds.) *ORBIS ARTIUM. K jubileu Lubomíra Slavička*, Brno 2009, s. 755–765.
- 10) Nejnověji Černá, Iveta – Černoušková, Dagmar (eds.): *Mies v Brně. Vila Tugendhat*. Brno 2012.

VILA TUGENDHAT – NAHOŘE POHLED ZE ZAHRADY,
DOLE ZÁBĚR Z HLAVNÍHO OBYTNÉHO PROSTORU, SE ZIMNÍ ZAHRADOU V POZADÍ. (FOTO DAVID ŽIDLICKÝ)

MUZEUM BRNĚNSKA

Sdružuje šest poboček v brněnském regionu.

PODHORÁCKÉ
MUZEUM
/PŘEDKLÁŠTEŘÍ/

VILA LÖW-BEER
/BRNO/

MUZEUM
VE ŠLAPANICÍCH

MUZEUM
V IVANČICÍCH

BRNO

PAMÁTNÍK
MOHYLA MÍRU

PAMÁTNÍK PÍSEMNICTVÍ
NA MORAVĚ /RAJHRAD/

Aktuální informace o expozicích, výstavách a dalších akcích na
www.muzeumbrenenska.cz

PODHORÁCKÉ MUZEUM (PŘEDKLÁŠTEŘÍ)

Sídlí v klášteře Porta coeli
a dýchá atmosférou
tradiční regionální
muzejní instituce.

MUZEUM V IVANČICÍCH

Je jedním z nejstarších
moravských muzeí.
Honosí se mj. sbírkou
děl Alfonse Muchy.

MUZEUM VE ŠLAPANICÍCH

Uchovává
rozmanité doklady
hmotné kultury oblasti
na východ od Brna.

PAMÁTNÍK MOHYLA MÍRU (PRACE)

- Byl postaven na počest obětí
slavkovské bitvy (2. 12. 1805).
- Velký zájem přitahuje jeho
netradiční, multimediální expozice.

PAMÁTNÍK PÍSEMNICTVÍ NA MORAVĚ (RAJHRAD)

Sídlí v benediktinském klášteře v Rajhradě
a nabízí, kromě sezonních výstav, stálou expozici
věnovanou literatuře na Moravě
od jejích počátků do současnosti.

VILA LÖW-BEER (BRNO)

V památkově obnovené secesní vile
rodičů Gerty Tugendhat je umístěna expozice
věnovaná architektuře Brna a životnímu stylu
měšťanstva na přelomu 19. a 20. století.

VILA
LÖW-
BEER

Muzeum Brněnska

SBORNÍK
2014

V roce 2014 vydalo Muzeum Brněnska.

Redakce příspěvků Jaromír Hanák

Odpovědný redaktor Josef Večeřa

Grafická úprava a sazba Studio HOUF

Tisk Olprint, Šlapanice

Náklad 300 výtisků

ISBN 978-80-904397-8-8

Jihomoravský kraj

